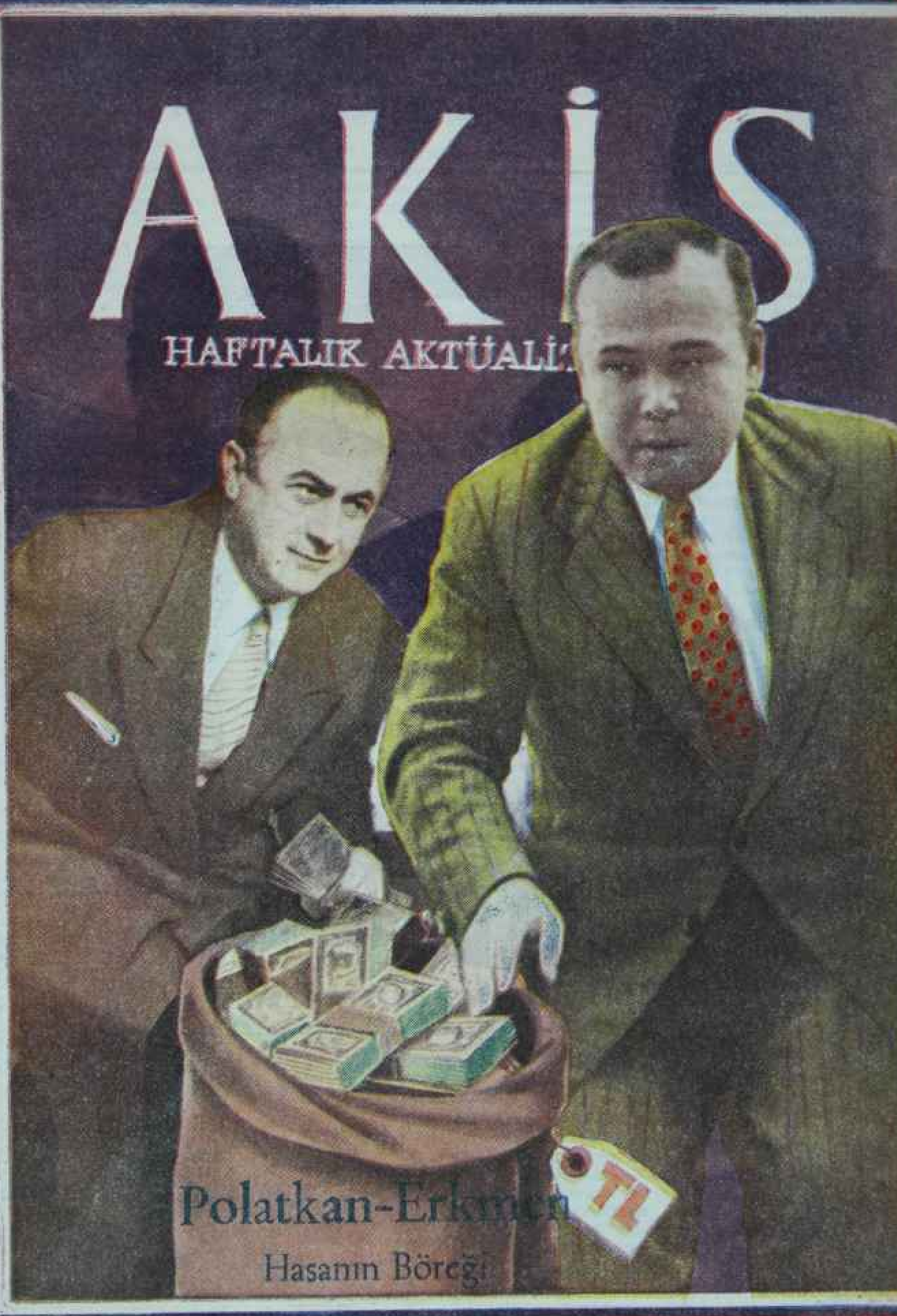

AKİS
HAFTALIK AKTÜALİ
Polatkan-Erkmen
Hasanın Böreği

Traştan cildiniz tahriş oluyorsa
terkibinde sabun-bulunmıyan, traş fırçasına ihtiyaç bırakmıyan ve aynı zamanda bir krem vazifesi gören Glider traş müstahzarını kullanınız
Glider
Glider
BİR WILLIAMS MÜSTAHZARIDIR

AKİS

Haftalık Aktüalite Mecmuası

Yıl: 6, Cilt; XIX, Sayı: 329

Yazı İşleri

Rüzgârlı Sokak Ovehan Kat 3 Daire 7
Tel; 11 89 92 P. K. 582 - Ankara

*

İdare :

Denizciler Caddesi 23/B
Rüzgârlı Matbaa Tel: 11 52 21

*

İstanbul Bürosu

Cağaloğlu, Türkocağı C. Gürsoy Han
***Tel** : 21 12 07*

*

Başyazar

Metin Toker

*

AKİS Neşriyat Ltd. Şirketti adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden mes'ul müdür

Kurtul ALTUĞ

Karikatür :
TURHAN

*

Fotoğraf :
Hüseyin EZER
Associated Press
Türk Haberler Ajansı

*

Klişe :
Doğan Klişe

*

Müessese Müdürü:
Mübin TOKER

Bu mecmua Basın Ahlâk yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

Abone şartları :

3 aylık (12 nüsha) : 10.00 lira
6 aylık (25 nüsha) : 20.00 lira
1 senelik (52 nüsha) : 40.00 lira

İlân şartları :
Santimi : 20 lira
3 renkli arka kapak : 8.500 TL

İlân işleri :
Telefon : 11 52 21

*

Dizildiği yer :
Rüzgârlı Matbaa

Basıldığı yer :
Güneş Matbaacılık T.A.Ş.

Basıldığı tarih: 10.11.1960

FİYATI: 1 LİRA

Kapak resmimiz

Polatkan - Erkmen

Hazine fareleri

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS Okuyucuları,

Bu haftanın başında başkent , kesif bir politika faaliyetine sahne olmakta devam etti. Denilebilir ki bu, İsmet İnönünün Ankaraya dönüşünden beri canlanan siyasî hayatın bir icabıdır. Bir müddetten beri başkentte hazırlanan, yarınki Türkiyedir. İkinci Cumhuriyetin hangi temeller üzerine oturtulacağı görüşülmekte, normal sivil idareye en sarsıntısız geçiş şartları aranmakta, bunlar olup biterken Yassıada duruşmaları ve onların doğuracağı politik akisler gözönünde tutulmaktadır. Böylece, duruşmalar iç politikanın bir mühim ve hususî unsuru hattat gelmiş vaziyettedir. Bir diğer nokta da, hadiselerin bu safhasında mesuliyetlerin memleketin bütün sağlam kuvvetleri arasında paylaşılması ve herkesin omuzlarında aynı ağırlığı taşıyarak yeni Türkiyenin kapısından içeri girmesi temayülünün gördüğü rağbettir.

AKİS, hadiselerin böylesine canlılık ve kesafet kazandığı sırada haberleri gene muntazaman, en canlı şekilde ve hiç kimsenin bilmediği teferruatıyla siz okuyucularına adeta günügününe yetiştirmek için gayret göstermektedir. Fakat bu mecmuanın bir vazifesinin de, haberlerin dışında, hâdiselerin en objektif, aklıselime en uygun ve tamamile tarafsız tefsirini, tahlilini yapmak olduğu da çalışmalarımız sırasında gözden asla uzak tutulmamaktadır. AKİS, demokratik hayatımızın öyle bir safhasında yayınlanmaya başlamıştır ki umumi efkâra salim yollarda istikamet vermeğe muvaffak olmuş ve pek çok meselede "AKİS'in görüşü" zafer kazanmıştır. Bunun sebebi, AKİS'in görüşünün iyi habere ve doğru teşhise dayanması, bu mecmuayı hazırlayanların hiç bir gizli emeli, hususî maksadı olmadığından fikir örgülerinin sâdece mantığın ve vatan menfaatinin sesine uyularak dokunmasıdrr. Mecmua, aynı vazifeyi bugünün kritik şartları içinde de görmeye çalışmaktadır. Pek çok kimsenin "AKİS ne diyor?" diye kendi kendilerine sorduklarım bilmemiz, mecmuanın o tarafına da gerekli ehemmiyeti vermemizi elzem hale sokmaktadır.

*

Bu sayımızın YASSIADA DURUŞMALARI kısmımızda, başlayan yolsuzluk dâvalarının en güzel hikâyesini ve meselelerin içyüzünü bulacaksınız. AKİS ekibi, harap edici çalışma temposunu muhafazaya devam etmektedir. Ama okuyucularımızın teşvikleri; herkese yorgunluğunu unutturmakta, AKİS'Ierin pek çok evde bir gün çocuklar bu tarihi duruşmaların cereyan tarzını "sanki oradaymışlar gibi" okuyabilsinler diye itinayla saklandığım bilmek zevkimizi arttırmaktadır. Gördüğü rağbetin her gün biraz daha çoğalması, AKİS'in her pazartesi ve her cuma Türkiyenin dört bir taraf ında okuyucuya arzedilmesl hedefimizin muhafazasında başlıca âmili teşkil etmektedir.-YASSIADA DURUŞMALARI kısmımızda, gene "Duruşmaların Anatomisi" Başlıklı yazıyı bulacak ve meselenin bir mühim noktası üzerinde, umarız ki bizimle aynı fikirde olacaksınız: Peki ama, bu iş ne zaman bitecektir? Zira, Yassıada duruşmalarına ayrılan kısmımızda görüleceği gibi oyunun neredeyse bütün bir ömür boyunca devam edeceği hususunda ciddi endişeler mevcuttur. Halbuki Türkiye, bu yükü uzun müddet taşımak durumunda değildir ve her geçen gün bir "kayıp gün"dür.

*

Fakat bu hafta gene, AKİS'in en fazla sayfası iç politika hâdiselerine ayrılmıştır. Milli Birlik Komitesinin üzerine eğildiği meseleler, yeni bir yurt gezisine çıkan Cemal Gürsel, açılan üniversiteler ve dertleri, Kurucu Meclisle alâkalı çalışmalar YURTTA OLUP BİTENLER sayfalarımızın çeşitli yazılarının konusunu teshil etmektedir. Yeni hazırlanan Baasın Kanunu hakkında geniş bilgiyi de Ahmet Yıldız "Bir Mülakat" başlığı altında AKİS'e vermiştir. Bütün bu fasıllar Ankarada ve İstanbulda kollarını kelimenin tam manasıyla sıvamış AKİS'çilerin yaptıkları kuvvetli, emin istihbaratın meyvalarını göze hoş gelen bir tabak içinde okuyucularumza sunmaktadır.

Prensibimiz hep aynıdır: AKİSİ okumayan, hâdiselerin bir kısmından ister istemez habersiz kalan adam demektir.

Saygılarımızla AKİS

Cilt: XIX, Sayı: 329

A K İ S

HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

11 KASIM 1960

YURTTA OLUP BÎTENLER

Millet

Ölümsüz Adam

Bu satırların basılmakta olduğu sırada Türk milleti, büyük evlâdı Atatürk ile bir defa daha başbaşa bulunacaktır. Yirmiiki seneden beri onsuz seçen her 10 Kasım günü Türk yurdu üzerinde yarıya inen bayraklar bu defa direklerin tâ tepesinde dalgalanacak ve talihsiz tâbirler şampiyonu bir genç kurmay yüzbaşının, Muzaffer Özdağın çok talihli tabiriyle Türk milleti Atatürkü anmayack, Atatürkü yaşayacaktır. 10 Kasım gününün bir matem günü değil, bir Atatürk günü olarak kutlanmaya başlanması zamanı çoktan gelmiş bulunuyordu. Matem, ne derece saygıdeğer sayılırsa sayılsın bir ölünün layığıdır. Atatürk gibi bir ölümsüz ruhlara ancak ışık, renk ve hayat verebilirdi. 10 Kasım 1960'da kalplerimize işte bunlar dolacaktır.

Ölümünden yirmliki yıl sonra Atatürkün anılması, eliyle kurduğu Cumhuriyet Türkiyeslnin pek şanlı, çok şerefli ve o nîsbette önemli bir dönüm noktasına rastlıyor. Eserini emanet ettiği gençliğin Mı eseri gaflet, dalâlet ve hıyanetin tam ortasında bir idareci zümresinin elinden çekip almak için harekete geçmesi lüzumu Cumhuriyetin kuruluşunun otuzyedînci, onun ebediyete göçüşünün yirmiikinci yılında belirmiştir.. 27 Mayıs hareketi çeşitli fikirlere sahip kimseler tarafından çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bunların her birindeki hakikat payı tartışılabilir. Tartışılamayacak tek teşhis, 27 Mayısın bir Atatürk yoluna dönüş mânası taşıdığıdır. Emanete sahip çıkan gençlik, yollara döküldüğü andan düşmanlarını perişan ettiği o güneşli bahar sabahına kadar, mücadelesinin her ânında büyük Atasının güvenine lâyık bulunduğunu ispat etmiştir. Bugün böyle bir gençliğin vazife başında olduğunu bilmek, azminden, cesaretinden ve kararından hiç bir şey kaybetmemiş şekilde nöbetini tuttuğunu hissetmek aziz Atatürkün ruhunu şadedecek, yattığı cennet köşesinde onun için en büyük bahtiyarlığı teşkil edecektir

M. Kemal Atatürk

Ruhu şâd oluyor

Atatürk yoluna dönmüş bulunan Türk cemiyeti, ebedî şefinin o derece arzuladığı olgunluğa erişmiş görünmekte ve bunu çeşitli vesilelerle ortaya koymaktadır, Haklarının ne olduğunu bilen, bu hakların alınmasında ve muhafazasında azimli, bunun yollarını seçmekte mahir, komplekslerden azade, hür ve demokrasiye âşık, bağlı, inanmış bir cemiyet bütün Atatürk inkılâplarının gerçek hedefini teşkil etmiştir. Daha ilk günden itibaren o eşsiz lider ancak böyle cemiyetlerin ilerleyebileceğini, kalkınabileceğini, mesut ve müreffeh olma hakkına sahip bulunabileceğini görmüş, Türklere bu çeşit bir cemiyet halinde yaşamanın bütün vasıtalarını vermiştir. O vasıtalar, Atatürk inkılâplarıdır. Bu kalıp içinde yuğrulmuş yepyeni bir nesil onun ölümünün yirmiikinci yılında meziyetlerini fiilen ispat fırsatını bulmuş, halde ileriye güvenle, neşeyle bakmaktadır. Güven ve neşe elbette ki yarıya inmiş bayraklar ve etrafı sarmış siyahlara ihtiyaç hissettirmez.

Bugün Atatürkü yaşayan Türk milleti bir millî bayramın bu yüzden heyecanı ve coşkunluğu içindedir.

Üniversite

Gençliğin sesi

Kahverengi elbise giymiş ak saçlı adam oturduğu koltuğunda hafifçe geriye doğru yaslandı. Sonra balkonları, pencere içlerini ve bütün koltuklarıyla salonu tıklım tıklım dolduran, kendisini çılgınca alkışlayan genç adamlara sevgi dolu bir nazar atfetti. Gençler, alkışlarıyla tempo tutarak bir kaç kelimeyi muntazam fasılalarla ve başarılı bir koro edasıyla, tekrarlıyorlardı. Söylenen sözler

Haftanın İçinden

En Kötü Politika

Metin TOKER

Adnan Menderes, hayranı çok olan bir adamdır. Kendisine peygamberlik, evliyalık, dehâ izafe eden saf kütlelerden bahsetmiyorum. Söz konusu, fanatik Demokratlar da değildir. Hatta "Canım, iyi işler yapmamış sayılmaz; şu yollar başka türlü açılır mıydı?" tarzında sathi görüş sahiplerini de bir kenara bırakıyorum. Ama Adnan Menderes, kendisiyle seneler senesi, hem de en sert şekilde mücadele etmiş siyasî hasımlara, yahut iktidarını devirmiş şahsiyetler arasında hayranlara sahiptir. İnsana garip gelir ama, milleti hiç anlamamış bulunduğu için milletin sillesini yiyen bu adara hakkında "bu memleketin politikacısı" olduğu yolunda bir çok çevrede yaygın inanç vardır. Böyle düşünenlere bakılırsa Adnan Menderes bu toprağın insanlarım, milletvekillerijle ve gazetecileriyle, muhalifleriyle ve muvafıklarıyla, hocalarıyla ve hâkimleriyle gayet iyi tanımış, her birine gerekli notu verip gerekli muameleyi yaparak hepsini parmağının ucunda çevirmiştir. Kullandığı taktikler başardı olmuş, arzuladığı istikamette, bale sanatkârları gibi iki adım ileri atarsa bir adam da geri atmak suretiyle ilerlemiştir. Zaten memlekette, demokratik hayatla birlikte bir belirli politikacı tipinin de ortaya çıktığı gerçektir ve her siyasî partide, hattâ devlet idaresine karışan her zümrede bu tipin örnekleri bulunmakla beraber şampiyon gene de Adnan Menderestir.

Ancak, tipin şampiyonunun akibeti pek açık şekilde gözler önünde bulunduğundan hayranlar Adnan Menderesin bir de hatâ yaptığını itiraf etmekten geri kalmamaktadırlar. Evet, D.P. Genel Başkanı bu memleketin realitelerini ve bu toprağın insanlarını iyi tanımıştır ama, işte bir gaflet içine yuvarlanmaktan kendisini kurtaramamıştır. Ah, o gaflet anı Menderesin hayatında bulunmasaydı, aklını kaçırmamış olsaydı.. Bu, bir diktatör yuvarlandıktan sonra bütün diğer diktatörlerin talihsiz meslekdaşlarının arkasından kopardıkları sayhadır. Kral Faruk, Nuri Saide göre o bir anlık gaflete kapılmasaydı yerinde kalırdı. Nuri Said, Syngman Rhee'ye göre o aynı gaflet anının kurnanı olmuştur. Syngman Rhee, Menderese bakılırsa bir hatalı taktiğin bedelini ödemiştir. Menderes Yassıadaya tıkıldıktan sonra ise taç sahibi eski bir ideal arkadaşının omuzlarını silkip "o, acemi politikacıydı" dediği hatırlardadır. O yuvarlanınca da geri kalan başkalarının aynı yolda fikirler ileri süreceklerinde zerrece şüphe yoktur. Bu, kestirme yolların faziletine esasta inananların bu yolu tutanlar pusulayı şaşırdıklarında "kestirme yoldan gidenin çok dolaştığı" hakikatini unutup teferruat üzerinde durmaları neticesidir. Adnan Menderesin yaman bir politikacı olduğuna kalben inanıp onun bir takım usullerine heves edenler böyle bir yanlış teşhisin tesiri altında bulunmaktadırlar.

D. P. Genel Başkanının hayranlık uyandıran usûllerinden biri oyalama politikasıdır. On yıl müddetle Menderes, ne zaman bir tasarrufu çok şiddetli tepkiler yaratmışsa havayı yumuşatmak için tedbirler almış, hatâdan döneceği ümidini umumî efkârda yaratmış, munis davranmış, meselenin üzerine yürümemiş, fakat fiiliyatta hiç bir düzeltme yapmamıştır. "Bahar Havası" oyunları, misallerin en meşhurudur. Temyiz hâkimlerinin ilk emekliye sevkedilişleri, İspat Hakkına karşı işin başındaki tutum, Grubun 1955 ayaklanması üzerine söylenen lâflar, basın kanunlarının çıkarılış tarzı, basına af masalı ve nihayet üniversite meselelerini ele alışı Menderesin oyalama yoluyla geçici başarılar kazandığının delili olan hâdiselerdir. Ama D. P. Genel Başkanının unuttuğu, bu usûlün aslında yaraları içi cerahat dolu halde tutmaktan başka işe yaramadığıdır. Haksız tasarrufları uyutmak, bunların düzeltileceği, haksızlıkların tamir edileceği yolunda şeref sözleri vermek, fakat bunu bir iyiniyetin ifadesi, bir basiret olarak değil de günün güçlüğünü yenmek için yapmak, bulutların sıyrıldığı zehabı uyanır uyanmaz bütün sözleri unutup küçük parmağı kıpırdatmamak Adnan Menderese biç bir hayır getirmemiştir. Bilâkis, cerahat dolu yara bir gün patlayıvermiş ve akanlar, beraberlerinde Menderesi de, iktidarını da sürükleyip götürüvermiştir. Türk milletini oyalanabilir, kandırılabilir, hakkım sonuna kadar aramaz sanmak hatâların en büyüğünü teşkil etmiştir. Bu toprağın insanlarının hislerinin saman alevini andırdığı inancı Menderesin de, onun akıl hocası Bayarın da hareket prensibini teşkil etmiştir. Böyle bir inanca sahip kimseler bugün de çoktur. Tıpkı Menderes gibi o alevin sönmesinin beklenmesi gerektiğine, saman dibine gelince her şeyin unutulacağına, ortada sâdece şikâyet konusu tasarrufun neticesinin kalacağına inananlar bir alaturka kurnazlığın faziletine fazla bel bağlamaktadırlar.

Düşük Başbakanın, bir ara horozlanmış olan Üniversite hocalarını nasıl yatıştırdığı taklid edilecek bir husus değil, bir ibret olarak hatırlanmalıdır. Gürültü kopar kopmaz Menderes kendisine taraftar olarak bilinen veya aşırı sayılmayan dört hocayı Ankaraya çağırmış, onlara kendi resmi arabasını tahsis etmiş, iltifatlar yağdırmış, gökteki ayı dahi vaad etmiştir. Aynı oyunu, onaltı arkadaşının bir kalemde Temyizden kapıdışarı edilmesini hazmettirmek için Temyiz Başkam bir talihsiz zata da oynamış, ondan fetva bile almıştır. O anlar gürültü, hakikaten dinmiş, bir bekleyişin sükûneti ortalığı kaplamış, Menderes arada kuvvetlendiğini hissederek yoluna devam etmiştir. Ta, 27 Mayısa kadar..

Menderesin şarklı tarafı, işte bu olmuştur. Batıda formül "Dürüstlük en iyi politikadır" dan ibarettir. Ancak şarkın geri cemiyetlerindedir ki bu alaturka kurnazlık, cambazlıklar, kelime oyunları revaç görmüştür. Menderesin o bakımdan hayranları Türk cemiyetini hâlâ o seviyede hayal eden kimselerdir. Aldatabileceklerdir, vaadlerle yatıştırabileceklerdir, bir cümlede virgülün oraya değil de buraya konduğunu, yâni sözün şu mânaya değil de bu mânaya geldiğini vakti geldiğinde belirterek taahhütlerinden kaçacaklardır ve herkes bunu kabul edecektir. Zor! Menderes böyle bir hatânın, uyutulan yaraların tedavi edildiğini sanmanın acı ve pahalı bedelini ödemiştir. Bir müddet bekleyen kuvvetler ilânihaye beklememişlerdir, iyi niyetli bulunsaydı samimiyetle bertaraf edeceği tehlikeler, yâni herkesin hatâ dediği tasarruflarını tamir suretiyle kazanacağı prestij belki mevkiine malolurdu ama, onu bugünkü duruma sokmazdı.

O halde, adamın politikasının heves edilecek nesi vardır, lütfen söylenir mi?

basit, fakat çok manalıydı. Salonu ve balkonları dolduran gençler "Ya ya ya. şa şa şa, İsmet Paşa çok yaşa!" diye bağırıyorlardı.

Koltuğunda geriye doğru yaslanan ve hançerelerini yırtarcasına bağıran, sevgi tezahüratı yapan gençlere sevgiyle bakan pamuk saçlı adam, İsmet İnönüydü ve Ankara Üniversitesinin açılış töreninde bulunuyordu.

İnönü uzun yıllardan sonra bir Üniversite törenine ilk defa olarak gelmişti. D,P. devrinde her gelişi düşük D.P. başlarından defalarla fazla tezahürata yol açtığından ve gençler ötekilere inatmış gibi kendisine sevgilerini misli görülmemiş şekilde ifade ettiklerinden Üniversiteyi Menderesin ve hele Bayarın hışmına mâruz bırakmamak için son senelerde törenlere katılmaz olmuştu.

Gençliğin sevgi gösterisi elbette sebepsiz değildi. Nitekim bir Millî Birlik Komitesi üyesi haftanın başındaki törende bu sebebi bulmakta gecikmedi ve yakınındaki gazetecinin kulağına eğilerek heyecandan kısılmış bir sesle, "Bak" dedi, "işte iyi insan olmanın, milletin kalbine yerleşmenin, siyasi hayatta her adımı dikkatle atmanın mükâfatı !".

Hâdise hakikaten göz yaşartacak bir ihtişam içinde cereyan ediyordu, inönü, 77 yaşındaki bu dinç adam, nihayet yerinden hafifçe doğruldu, mütebessim bir çehre ile genç üniversitelilerin sevgi gösterisine mukabelede bulundu. Sonra kalktı ve hitabet kürsüsünün bulunduğu yere doğru ağır adımlarla yürüdü. Alkış tufanı devam ediyordu. İnönü aynı çevik adımlarla kürsünün bulunduğu sete yaklaştı ve mikrofonun önüne geldi. Kendine has tarzıyla konuşmağa başladığında saatler 11.33'ü göstermekteydi. C.H.P. Genel Başkanı İnönü gençliğin sevgi tezahüratına teşekkür etti ve "Burada, huzurunuzda konuşmak için hiç bir hazırlığım yoktu. Sizin sıcak ve idealist muhitinizde bulunmaktan ve bana konuşma fırsatı verdiğinizden dolayı çok memnunum" dedi. Sonra, üniversitelilere başarı dilekleriyle konuşmasına son verdi.

Genel Başkanın Üniversiteli gençlerin arzularını kıramayarak söylediği sön derece samimi bir kaç söz salondaki gençlerin daha da coşmalarına sebep oldu. Gençlik, bu 77 yaşındaki delikanlı lideri alkışlıyor, alkışlıyordu. Paşa rahat ve huzur içinde yerine oturduğunda alkış hâlâ devam etmekteydi.

Gençliğin İnönüye sevgi tezahüratında bulunmasına sebep olan toplantı, Ankara Üniversitesinin açılış töreni toplantısıydı.Tören saat tam 10.30

İsmet İnönü
Gençlerin sevgilisi

da başladı. 10.35 de konferans salonunun kapısında İnönü göründü. Yanında Genel Sekreter Aksal ve Kemal Satır vardı. Hep birlikte, salonu dolduran Üniversitelilerin arasından yürüdüler ve kendilerine ayrılan yerlere oturdular. C.H.P. Genel Başkanının solunda Aksal, sağında Millî Birlik Komitesi üyesi Karavelloğlu bulunmaktaydı. Sol taraftaki sıralar Hükümet üyelerine ayrılmıştı. İçişleri Bakanı Kızıloğlu, Tarım Bakanı Tosun, Başbakan yardımcısı Özdilek. Adalet Bakanı Artüs, Millî Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel, Ankara valisi ve beyaz cüpbesi ile Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin bir sırayı doldurmuşlardı. Onların hemen arkalarında Millî Birlik Komitesi üyeleri dağınık bir şekilde oturuyorlardı. Törene program mucibince istiklâl Marşı ile başlandı. Daha sonra Rektör Suut Kemal Yetkin kürsüye gelerek açış konuşmasını yaptı. Yetkinin heyecanlı olduğu her halinden belli oluyordu. Eee, ne de olsa bir mücadeleden galip çıkmanın heyecanı içindeydi. İnönü Rektörü oturduğu yerden hafifçe öne eğilerek dikkatle dinledi. Yetkin önce Üniversitenin 1960 -1961 yılı çalışmalarına başladığını ifade etti ve sonra bu yılın diğer yıllardan olan farkını üniversite yönünden izah etti.

Yetkini bir başka Üniversite mensubu, Tahsin Bekir Balta takip etti. Balta kürsüden yılın ilk dersini veriyordu. Mevzu nâzikti. Profesör Baltanın dersinin mevzuu Anayasa idi. Bütün dikkatlerin üzerine çevrildiği bir sırada Balta, heyecanlanıyor ve arada sırada alnında biriken terleri siliyordu. Baltanın salondakileri memnun eden en güzel esprisi konuşmanın sonuna doğru duyuldu. Balta kanunların, kanunu koyanlardan daha akıllı olduklarını ifade ediyordu. Bu sözler, salonda tebessümlere yol açtı. Zira bu sözler bazı politikacılara bir nevi ikaz oluyordu. Profesör Balta son günlerin mühim meselesi Kurucu Meclis hakkında da fikirlerini serdederek konuşmasına son verdi. Bundan sonra işin müzik faslı başladı. Adnan Saygun idaresindeki orkestra koro refakatinde "Karanlıktan Aydınlığa" isimli bir kantatı icraa başlamıştı. Müzik ziyafeti sona erdiğinde törene katılanlar yavaş yavaş Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin konferans salonunu terke hazırlanıyorlardı. Bu arada gene bir alkış koptu. Gençler, yerinden kalkan İnönüyü alkışlıyorlardı, İnönü gençlerin ortasından yürüdü ve dışarı çıktı. Dışarısı bir ana baba günüydü. Üniversiteli lerin sevgi hâlesi burada da Paşayı karşıladı. Paşa güçlükle otomobiline binebildi. Ne var ki otomobil bir türlü hareket edemedi, zira gençler eski bir alışkanlıkla Paşanın otomobilini havaya kaldırmışlardı. "Ya, ya, ya, şa, şa, şa, İsmet Paşa çok yaşa" sesleri bütün Ankaradan duyuluyordu.

İstanbuldaki müstesna heyecan

Geçen ders yılındanberi karanlık ve meşakkatli günlerin içinden sıyrılıp çıkan, fakat halâ çilesini dolduramıyan İstanbuldaki iki Üniversitenin açılış törenleri de aynı heyecanlı hava içinde yapıldı.

Pazartesi günü sabahın erken saatlerinden itibaren, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin dekânı Konferans Salonunda ve civarında görülmemiş bir heyecan, bir kaynaşma göze çarpıyordu. Organizasyonu felce uğratmış dehşetli bir izdiham hüküm sürüyordu. 10 bine yakın kızlı erkekli genci kadim İstanbul Üniversitesinin açılış töreninde hazır bulunmak maksadıyla toplanmıştı. Türkiyenin en büyük Konferans Salonuna girmek imkânsız bir hâl almış, davetlilerin ekseriyeti dışarda kalmıştı. İstanbul Üniversitesi idarecileri acz içinde, elleri kolları bağlı bir haldeydiler. Yaz tatilinden sonra döndükleri ilim yuvalarında tekrar karşılaşanlar, sarmaş - dolaş hasretlerini gidermeğe çalışıyorlardı.

Davetlilerden başlarını sokmağa muvaffak olabilenler, gençliğin kalbinde işgal ettikleri yerin cesametine göre tezahüratla karşılanıyorlardı. Vali ve Belediye Başkanı Tümgeneral Refik Tulga, en fazla alkış toplayanların başında geldi Türkeş,

popüleritesinin yaygınlığından olacak, diğer Millî Birlik Komitesi âzası arkadaşları Orhan Erkanlı, Numan Esin ve irfan Solmazerden daha çok tezahürat ve alkış buldu. Siyah zemin üzerine sarı sırma işlemeli ve Fakültelerine göre kırmızı, turuncu, yeşil vs. kumaşlarla bezenmiş cüpbeleri içinde öğretim Üyeleri arka kapıdan başta Rektör Sıddık Sami Onar olduğu halde girdikleri zaman ise Konferans Salonu neredeyse yıkılacaktı.

Açılış merasimi, mûtad formaliteler, İstiklal Marşının söylenmesi ve Atatürk ve şehitlerimizin ruhlarını tazizen yapılan ihtiram duruşuyla başladı. Ancak mûtad olmayan, şehitlerin listesine 28 Nisan ve 27 Mayısınkilerin de dahil, olması ila İstiklâl Marşının hep bir ağızdan söylenişindeki olağanüstü hûşû ve satvetti. Milli Birlik Komitesi üyeleri ve bilhassa Tulganın güzel ve kültürlü eşi, en ön sırada olanca güçleriyle İstiklâl Marşına katılmışlardı.

Hoca - öğrenci uzlaşması

Öğrencilar yönünden, 507. açılış töreninin bir mânası daha vardı. Kendi tabirleriyle "terkedilmiş bir evlât" muamelesi görmekten kurtulmuşlardı. Şimdiye kadar, açılış törenlerinde talebelere söz hakkı verilmiyordu. Öğrenciler de resmi olanını her defasında boykot ederler ve hüviyeti açılıştan ziyade protesto şeklindeki bir başka toplantı tertiplerlerdi. Resmî açılış toplantısı da, davetliler ve "erketeciler"in barajımdan sızabilen bir avuç öğrencinin huzuruyla yerine getirilirdi. 27 **Mayısın** müsamahakârlık havası içinde öğretim üyeleriyle talebeler uzlaşmışlar, ilk günden itibaren mukaddes çatının altında toplanmaları mümkün olmuştu. Ancak, talebelerin temsilcisinden Rektörün koşuştuğu kürsünün kıskanılması, gençler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Ta lebelere, Rektörünkinin solunda çok daha alçak bir seviyede ve mütevazı bir kürsü hazırlanması, gençler tarafından öğretim üyeleri aristokrasisi zihniyetinin köklerinin hâlâ kazınmadığına bir işaret tarzında tefsir edildi. Mamafih ne de olsa bir merhalenin katedilmiş olması, üzüntüyü hafifletmişti. Gençler sürgit mücadelenin henüz bitmediğini belirttiler.

Ord. Prof. Dr. Onarın açılış konuşmasını okuması, sâdece 5 dakika sürdü. Plâtformun üstündeki Onarın arkasına düşen öğretim üyeleri arasında 115 sayılı kanunun gazabına uğrayanların eksikliği belli oluyordu. Onarın 115 sayılı kanunun resmî gazetede neşredilmesinden önce hazırlanmış açılış konuşmasında tasfiye hareketinden imâ yollu dahi bahis yoktu, Mamafih Konferans, Salonuna gözle görülemiyen, fakat ancak hissedilen bir gerginlik havası hâkimdi. "Biz sizleri kendimiz gibi değil, ideal edindiğimiz mükemmel insanlar olarak yetiştirmek isteriz" cümlesi, tevazuun bir işareti olarak çok beğenildi.

Bombardıman başlıyor

İstanbul üniversitesi öğrencileri adına ilk defa olarak Onara cevap vermek bahtiyarlığı I.Ü.T.B. Başkanı Ayhan Toramana nasip oldu. Toramanın konuşması da tasfiye hareketinden önce hazırlanmıştı. Ama o sonradan bir ilâve yapmıştı. Toramanın konuşmasıyla açılış törenlerinde Millî Birlik Komitesine yöneltilen nâzik ve titizlikle hazırlanmış salvo ateşi başlamış oldu. Toraman aynen **Şöyle dedi:**

"— Bu müstesna günde gözlerimiz gayrı ihtiyari bir boşluğa takılmaktadır. Şimdiye kadar bizlerden fedakârlıklarını esirgemiyen bâzı hocalarımızın yokluğu bizleri üzmektedir. Onların hatıralarını burada şükranla yâdetmeği bir vazife bilirin."

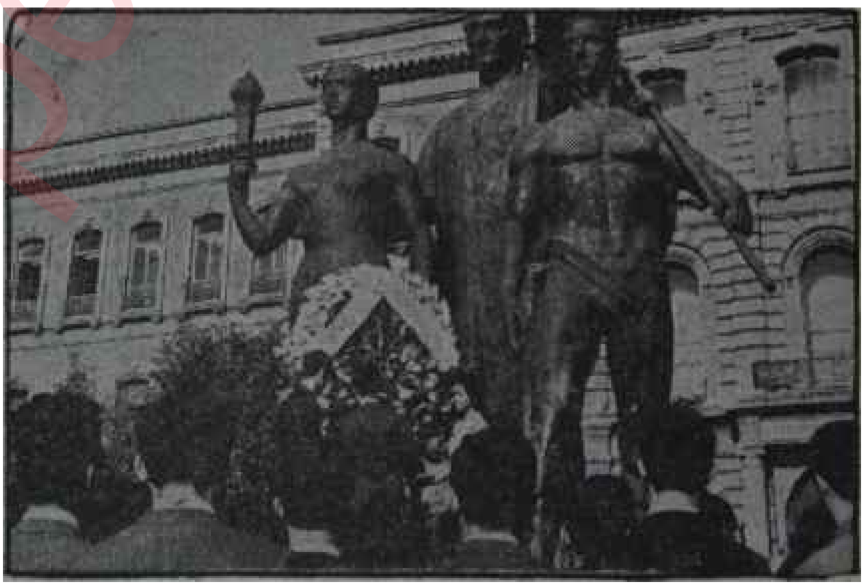
Tezahürat ve alkış infilâkı, lâcivert kıyafete bürünmüş usun boylu, esmer ve yakışıklı Toraman daha sözünü bitirmeden vukua geldi. Manidar bir şekilde dakikalarca sürdü. Millî Birlik Komitesi üyelerinden Esin ve Erkanlı önlerine baktılar. Türkeş hiç renk vermeden donmuşcasına dim dik duruyordu. Solmazer de Tulga ile birlikte bir müddet tezahürat ve alkışa katılmaktan kendini alamadı. Hâdise, Milli Birlik Komitesi âzalarına açlış törenlerini bir hafta geciktiren ve daha birçok karışıklıklara sebep veren 115 sayılı kanunun **Üni**versite içinde yarattığı tepkiyi mahallinda kavramaları bakımından sayılmakla bitmez faydalar sağladı.

Mikrofonun başından çekildikten sonra Toraman, Onara bir buket takdim etti, elini öptü.

Daha sonra kürsüye gelen Onar, tasfiye hareketinden sonra hazırladığı anlaşılan ilk takririni verdi. Akademik konuşmasının başına, "Toplumların hayatında müesseselerin hayatî rolü" serlevhası konulabilirdi. Hocaların Hocası cılız, yeknesak bir ses ve ders verir edayla konuştu. Salonu hıncahınç dolduran kalabalığın içinde en dikkatli dinleyici Türkeşti. Onar, sağ kulağı sol elle göstermekten de çetrefil bir yoldan tasfiye hareketinden bahsetti, fakat dehşetli izdihamdan anlıyan pek olmadı.

Onar, fevkalâde temkinli davranarak öğretim üyelerinin yetişmelerinin ve Üniversitelerin müesseseleşmesinin ne kadar güç olduğunu delillerle ortaya koydu. Müesseselerimizin dışarıdaki itibarı üzerinde husule getirilebilecek sarsıntıların her zaman titizlikle gözönünde bulundurulmasının zaruretine işaret etti, Onara göre müesseselerimizi yıkmak değil, ayakta tutmanın ve işletmenin yolunu aramak mecburiyetindeydik. Bu âdeta bir binanın, mimari eserin restore edilmesi gibiydi. Böyle bir restorasyon, esere verilen kıymet ve ehemmiyet nisbetinde muvaffak olurdu. Eser ve kıymeti inkâr edilir, parçalarının ehemmiyeti takdir edilmezse ortaya eski, tarih! ve kıymetli bir eser yerine yem fakat köksüz, değersiz bir eser çıkardı.

Gene Onara göre zaten ihtiyacı

Öğrenciler üniversite bahçesinde

Açılış hazırlığı

karşılamıyan öğretim üyeleri kadro--u, bugün, çok kifayetsiz bir durumdaydı. Kendisinin, hukuk prensipleri ve Üniversite İhtiyaçları bakımından Üniversite mevzuatının tekrar gözden geçirileceğine ve Üniversitemizin tam bir huzura kavuşturulacağına itimadı vardı.

Onarın sondan bir önceki cümlesi aynen şuydu: "Millî Birlik Komitesi ve Üniversite dün yanyana ve el ele oldukları gibi, bugün de yarın da aynı surette demokrasimizin, milli refahımızın ve huzurumuzun, emniyetimizin tahakkukuna çalışacaklardır".

Beyaz - sarı cüppeli Onarın bileklerini kürsüye dayayıp ağzını mikrofona yaklaştırarak tane tane ifade ettiklerinin, en ön sırada ve rahat koltuklarda oturan Millî Birlik Komitesi mensuplarınca anlaşılmamış olması imkan ve ihtimal dışıydı. Onar kalın çerçevesi şeffaf san - kahverengi damarlı miyop gözlüğünü elinde tutmaktaydı.

Muhteşem açılış törenine paralel olarak bir grup dertli genç, ilgili makamlara müracaat etmek üzere teşebbüse geçti. İstanbul Üniversitesinin test imtihanlarını kazanamayan 10 hine yakın lise mezunu, aralarında harıl hani imza toplamaktaydılar. Üniversiteye girememekle boş geçirecekleri bir senenin manevi ve maddi yükü altında ezileceklerini ileri süren talihsiz gençler, şu iki hâl çâresini ortaya atıyorlardı: Ya bütün; Fakülte kontenjanları arttırılmalıydı veya çift tedrisat usûlünün tatbikine başlanmalıydı.

10 bin kişinin açıkta kalmasına mukabil İstanbul Üniversitesinin 1960 - 61 ders yılında kabul edebildiği yeni öğrencilerin adedi sadece 4,384 tü.

Açıkta kalanlar

Bir gün sonra bu sefer Gümüşsuyunda, Türkiyenin bir başka ilim ve irfan merkezinin 187. açılış töreni başlamıştı. 114 ve 115 sayılı kanunların yarattığı keşmekeşten sonra, İstanbul Teknik Üniversitesinin kapalı Spor Salonu titizlikle tezyin edilmişti. Öğrenciler sabah saat 8 den itibaren sökün etmeğe başladılar. Spor Salonundaki organizasyon İstanbul Üniversitesi Konferans Salonundakinden daha muntazamdı. Hiç olmazsa davetliler oturacak yerler bulabildiler. Bir gün öncenin aksine, Gümüşsuyundaki açılış töreninde 115 sayılı kanunun keskin ve insafsız palasının İstanbul Teknik Üniversitesinin . nasibine düşen 28 kurbanından bazılarına tesadüf ediyordu. 28'lerden birinin Spor Salonuna girip öğrencilerin arasına karışması coşkun tezahürata yol açıyordu. Günün sürprizi Kasım Gülekin arzı endam edivermesi oldu. Gülek hayli alkış topladı. Sıraların önüne geçerek belinden itibaren eğilip selâmlar yağdırmak ve sert hareketlerle sağ elini havada sallamak gibi kendine has profesyonelce usûllerle kopan alkışı uzatmasını da becerdi. Salona girer girmez, birinci ve ikinci sıradaki Milli Birlik Komitesi azası olmayan üç resmî üniformalı subayın elini gösterişli şekilde, hararetle sıktı. Gülekten sonra Milli Birlik Komitesi üyelerinden İrfan Solmazer Numan Esin, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay Spor Salonundan içeri girdiler, ancak Gülek kadar bile alkış ve tezahürat toplayamadılar. Milli Birlik Komitesi üyelerinin etrafında, İstanbul Üniversitesine alınamıyan biçare gençlerin temsilcileri vardı.

Rektör Onar konuşuyor

İlmin sesi

Fen Fakültesinin Konferans Salonunun beşte biri kadar olmasına rağmen Spor Salonunda bir gün evvelki dehşetli izdihamdan eser yoktu. Sebep, İstanbul Teknik Üniversitesinin beş Fakültesindeki öğrenci adedinin 3,434 ten ibaret olmasıydı. Fakat gene de dışarıda kalanlar mevcuttu. İstanbul Teknik Üniversitesi de 1960 - 61 tedris senesi için 3,500 talipten ancak 535 Türk ve yabancı lise mezununu kabul edebilmişti.

Alkış ve tezahürat infilâkleri

Akademik kıyafetleri içinde başta iki Rektör Onar ve Narter olduğudan girerek sağlı sollu yerleştirilmiş plâtformlardaki yerlerini almaları, neredeyse Spor Salonunun yıkılmasına sebep olacaktı. Onar, bir gün Önceki törende hazır bulunan Narterin ziyaretini iade ediyordu. Gene İstiklâl Marşı söylendi ve Atatürk ve şehitlerimizin ruhlarım tazizen ihtiram duruşu yapıldı. Değişik olan Narterin Onardan daha cesaretle ve direkt olarak tasfiye hareketine dokunmağıydı. Narter diyordu ki:

"— ... 1959 yılının Eylül ayında Dijon'da toplanan... Rektörler Konferansında tebarüz ettirildiği gibi bir öğretim üyesi veya yardımcısına 10

Milli Birlik Komitesi üyeleri üniversitenin açılışında

Gene bir ve elele

Onara buket veriliyor

İlme gösterilen sevgi

öğrenci düşmesi, verimli bir çalışma için asgari şarttır. Bu asgari şart dahi bilim için erişilmesi muhal bir gaye, bir serap iken... -tasfiye hareketi- Üniversitemizin öğretim ve araştırma fonksiyonlarında çok önemli Korluklar meydana getirmiştir. Bütün ömrünü binbir fedakârlıkla bu müessese ve bu öğrendiler için harcamış olan bu arkadaşlarımla hakkında âdil bir karar alınacağından emin bulunuyoruz". *

Spor Salonunda gene bir alkış ve tezahürat İnfilakı vukua geldi ve mânidar bir şekilde dakikalarca devam etti. Bir başka değişiklik te, Millî Birlik Komitesi üyelerinde bir gün evvelki tesanütsüzlüğün müşahede edilmemesiydi. Hepsi, sanki daha önceden anlaşmışlar gibi, fikir ve hislerini hiç açığa vurmadan, hazırol vaziyetteki askerler gibi oturdukları yerlerde hareketsiz, dimdiktiler.

Narterden sonra sırasıyla aynı kürsü ve mikrofonun -İstanbul Teknik Üniversitesinde, açılış törenlerinde öğretim üyesi - talebe tefriki diye bir mesele yoktu- başına geçen Î.T.Ü. T.B. Başkan Vekili Metin Beştepe ve Başkam Tuğrul Erkin Milli Birlik Komitesine hücum ve serzenişleri devam ettirdiler. Tabii ki ikinci ve üçüncü alkış ve tezahürat infilâkleri de birincisi ni takip etti. Millî Birlik Komitesi âzaları gene sessiz ve sabittiler. Gülek te alkış ve tezahürata katılmıyordu. Solmazer, Esin. Erkanlı ve Kabibayın artık, hocası ve talebesiyle Üniversitenin tam bir birlik halinde 115 sayılı kanuna karsı yıkılmaz bir muhalefet cephesi, meydana getirdiği hakkında şüpheleri kalmamıştı.

Beştepe demecini tamamladıktan sonra temsil ettiği arkadaşları adına Narter ve Onara birer buket verdi, ellerim öptü. Onar da ayağa kalkarak Beştepenin yanaklarını, öptü. Onar aynı mukabeleyi, bir gün evvel söylevinde talebe dertlerinden bahsetmemesi dolayısıyla tenkidlere mâruz kalan Toramandan esirgemişti.

Gülek sahnede

Açılış töreninin hitamında kendilerini Teknik Ordunun Kurmayı olarak vasıflandıran yüksek mühendislik öğrencileri, adeta sürükleyerek Millî Birlik Komitesi üyelerini Î.T.Ü. T.B. Lokaline tıktılar ve nefes almağı imkânsız hala sokan bir kalabalıkta, her kafadan çıkan bir sesle dertleşmeğe koyuldular. Sual yağmuru, bunaltıcı sıcak ve gürültü arasında Solmazerin, "Biz yolların asfaltlanmasına, değil, insana para yatıracağız. Şayet işlerinden affedilen hocalarınızın yerlerinin boşalmasından korkuyorsanız, bize dünyada mevcut profesörler arasından istediklerinizi gösterin, hepsini - getirteceğiz" diyen heyecanlı sesi duyuluyordu. Esin ise Yassıada duruşmaları resim ye filmlerinden temin edilmesi beklenen yarım milyon lira ile bir Yüksek Tahsil öğrenci Yurdunun İnşaatına başlanacağını açıklıyordu.

Gümüşsüyü Öğrenci Yurdunun Oturma Salonunda da Onar, Narter ve diğer öğretim üyeleri talebelerle hasbıhal ederlerken, asfalt giriş yolunda Gülek etrafını çevreliyenlere imza dağıtıyordu. Gençleri bir hayli eğlendiren açık yeşil gabardin kostümlü Gülek bir ara omuzlara da alındı. Bu Sırada mütebessim İki öğrenci aralarında, Gülek ve etrafındakileri kastederek, "Kim kimi matrağa alıyor, anlaşılmıyor" diye konuşuyorlardı.

M.B.K.

Altı atlı **araba**

Başkentin pastırma yazı Ankara caddelerini pardesüsüz insanlarla doldurup taşırırken eski Meclis binasının loş koridorlarında bâzı adamlar telâşlı adımlarla dolaşıyor, bir koridordan bir koridora geçiyor, odaların kapılarını açıp birilerine bakıyorlardı Kesif bir faaliyet eski Meclis binasının her köşesini kaplıyordu. Milli Birlik Komitesi üyelerinin bu telâşları yeni değildi. Kurmaylar, devlet idaresini ellerine aldıklarından, bu yana aynı acelecilik içindeydiler. Bu, belki alıştıkları askeri disiplini kendilerine verdiği bir haslet, belki de büyük mesuliyetlerin doğurduğu bir davranıştı.

Hele bu haftanın başında salı günü, Meclis binasının içi bir arı kovanını andırıyordu. Komite üyelerinden bâzıları Üniversitenin açılış törenine gitmişlerdi. Bâzıları sabahın erken saatlerinde gelmişlerdi ve ellerine verilen çok önemli bir tasarıyı incelemekle meşguldüler. Bâzıları da yakalarını basın mensuplarından kurtarmağa çalışıyorlardı. Bunların başında, tabiâtiyle genç Yüzbaşı Muzaffer Özdağ vardı, Özdağı kovalayan, bu sefer bir yabancı gazeteciydi. Her ne sebepledir bilinmez, genç kurmay, vereceği mülâkatin gizil olmasını ârzulamış ve yerli basın mensuplarından saklanmıştı. Özdağ ile yabancı gazetecinin konuşması bir saate yakın sürdü ve bu müddet zarfında içeri kimse girmesin diye Basın Bürosunun kapısına bir hademe nöbetçi konuldu. Bademe de doğrusu pek askerce hareket etti. Gelenlere, içerde toplantı olduğunu ve toplantıya katılanları tanımadığını söylüyordu.

Millî Birlik Komitesi üyelerini meşgul eden mesele, bu haftanın basında ikiydi. Birinci mesele, hasırlanan bir kanun teklifiydi. "Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği" adını taşıyan teklifin altında altı imza bulunuyordu. Binbaşı Orhan Erkanlı, Yüzbaşı Kuman Esin, Yarbay Kadri Kaplan,

Şefik Soyuyüce

Parlak ümidler

Albay Sami Küçük, Albay Şefik Soyuyüce ve Albay Sezai O'Kan.

Son derece geniş bir teşkilâtın harekete geçmesini derpiş eden tasarı Millî Eğitim Bakanlığını kaldırıyor ve Eğitim meselesini yepyeni bir sis teme bağlıyordu. Teklif gündeme a lınmıştı ve müzakeresine hemen baş lanacaktı. Gerçi teklifin ana hatları adı geçen altı Komite üyesi tarafından çizilmişti. Ancak, kanun teklifi ni ihtilalin öncülerinden birçoğumu Harp Akademisinde hocalığım yapmış olan Albay Muhterem Serolun başkanlığındaki bir komisyon hazırlanır ve mütekâmil hale getirmişti.

Albay Serol bu yüzden son haftalarda bir hayli yorulmuş, uykusuz kalmış, fakat teklifi inceden inceye işlemişti. Teklif, kendi tabiriyle altı atlı bir Roma harp arabasına benziyor ve Eğitim dâvasını en ince teferrüatına kadar halletmeğe matuf unsurları havi bulunuyordu.

Zırhlı teşkilât

Kurulacak teşkilât, kanuna konan bâzı esaslarla bir zırhın arkasına almıyor ve bu zırh, Eğitim dâvasını politik bâzı taarruzlardan masun tutuyordu. "Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği" teşkilâtı eğitim meselesini siyaset dışı bir konu haline sokuyordu. Fikrin ana gayesi buydu.

İşin başında bir, Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanı bulunacaktı. Bu şahıs Bakan yetkisini hâiz olacak, ancak Başbakan tarafından seçilmiyecekti. Seçilişi tamamen ayrı bir statüye bağlanmıştı. Genel Başkanı Genel Kurmay Başkam, Danıştay Başkam, Yargıtay Başkanı, Sayıştay Başkanı, Askeri Yargıtay Başkanı, Üniversiteler Rektörleri, Üniversiteler Müşterek Genel Sekreteri ve bu teşkilâta bağlı altı başkan!iğin başkanlarından müteşekkil bir heyet seçiyordu. Heyetin tespit ettiği aday, Başbakan ve Cumhurbaşkanının onayından sonra teşkilâtın Başkanlığına gelebiliyordu. Ancak sâdece Cumhurbaşkanının bu aday üzerinde bir defaya mahsus olmak üzere vetosu vardı. Şayet heyet bir evvelki adayda ısrar ederse, Cumhurbaşkanı adayı onaylamak mecburiyetindeydi.

Kurmaylar işi sıkı tutmuşlardı. Kurulacak bu teşkilâtın geçici idareyle beraber kaybolup gitmemesi için müesseseyi Anayasanın teminatı altına almayı düşünüyorlardı. Yeni Anayasa bunu da ihtiva edecekti.

Genel Başkanlığın muhtariyeti üzerinde de hassasiyetle durulmuştu. Seçilecek Genel Başkan altı yıl müddetle değiştirilemiyecekti. Değiştirilmesini gerektiren haller varsa -idari yetersizlik ve ahlâk bozukluğu -Büyük Millet Meclisi. Başbakanlık veya Cumhurbaşkanlığının teklifiyle Genel Başkan hakkında muameleye girişilecekti. Ancak iş gene sıkı tutulmuş, değiştirme yetkisi Başkam seçen heyete verilmişti. Şayet bu heyet istemezse Başkan işine devam edebilecekti. Böylece Eğitim meselesinin üzerine eğilecek olan teşkilâtın her türlü tesirden- mümkün olduğu kadar -azade kılınmasına çalışılmıştı.

Sami Küçük
Okumuş adam

Teşkilâtın telleri

Arabanın atları Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Devlet Millî Eğitim Başkanlığı-Millî Eğitim Bakanlığı bütün teşkilâtıyla bu ismi alıyordu -Ülkü Birliği Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğüydü. Bunlardan sâdece Ülkü Birliği Başkanlığı yeniden kurulacak, diğer Genel Müdürlükler teşkilatlarıyla birlikte Genel Başkanlığa bağlanacaktı.

Genel Başkanlıkta İki müessese vardı ki, bunlardan birincisi meselenin prensiplerini vaaz edecekti. Adı Müşterek İlmî İstişare Kuruluydu. Bu Kurul, Genel Başkanlığa bağlı genel müdürlerle, Üniversiteler Rektörlerinden ve müzakeresi yapılacak konuya göre Genel Başkan tarafından seçilecek ilim, sanat v.s. adamlarından teşekkül ediyordu. İkinci Kurul Genel Koordinasyon ve Plânlama Kuruluydu. Bu Kurulun vazifesi işi re - alize etmekti. Kurmaylar her şeyde olduğu gibi bu kurula ve plânlama meselesine, ziyadesiyle dikkat etmekte ve Kurula mümkün mertebe geniş imkânlar tanımaktaydılar.

Teşkil edilecek Ülkü Birliği Başkanlığı teşkilâtta ana rolünü oynıyacaktı. Tesis edilecek pek çok yeni müessese bu Başkanlığa bağlı bulunuyordu. İdari kısımların haricinde iki büyük kısım işin esasını teşkil edlyordu. Bu iki kısım birbirinin simetriğiydi. Tıpı tıpına birbirine benziyor, ancak yaptıkları işler bakımından taban tabana zıt bulunuyorlardı.

Bilgi ve Etüd Dairesi tam 11 kısımdan ibaretti. Kısımlara masa ismi verilmiş ve her biri türlü meseleler üzerine eğilmekle vazifelendirilmişti. Halk ve İşçi Masası, halkın ve İşçinin eksiklerini, durumunu, gelişmesini veya gerilemesini inceleyecek, bunun üzerinde etüdler yapacak ve gerekli kararlara varacaktı. Bundan sonrası Plânlama ve Yönetme Dairesindeki Halk ve İşçi Masasının işiydi. Varılan kararı plânlayacak, yürütecekti.

İşte birbirinin simetriği olan bu iki dairedeki 11 masanın muhtelif meselelerde koordine çalışmasıyla işler yürütülecekti.

Seyyar ekipler

Tasarının ziyadesiyle enteresan ve faydalı olacağı sanılan tarafı seyyar ekipler kısmıydı. Seyyar ekipler, Plânlama ve Yönetim Dairesine bağlıydı. Dokuz ekip bulunacaktı. Ekiplerin başım Konferans ekipleri çekiyordu. Ne hikmetse kurmaylar konferanslara pek itibar ediyorlar, bunların halk arasına girmesine fazla umut bağlıyorlardı. Ekipler her türlü vasıtadan istifade ederek memleketin muhtelif bölgelerine dağılacaklardı. Bu arada Hakkâri dağlarındaki dağ köylerine katır sırtında gitmek de vardı. Buralarda konferanslar verilecekti. Ancak bu köylerde hangi dille konferans verileceği şimdilik meçhuldü. Belki de konferansçılar yanlarında bir Kürt tercüman bulundurmak zorunda kalacaklardı. İşte bu şartlardır ki İhtilâlin öncülerini adamakıllı sıkıyor ve kültürü buralara nasıl sokacaklarım acı acı düşünüyorlardı.

Masaların en enteresanı muhakkak ki Dış Türkler Masasıydı. Bu masa Türk yurdu dışındaki ırkdaşlarımızın durumuyla meşgul olacaktı. Ne var ki bu fikir şimdiden bâzı kimseleri endişelendirmişti. Başka bir devletin idaresi altında bulunan arkdaşlara el uzatmak biraz garip, hattâ hükümranlık haklarına tecavüz gibi olmıyacak mıydı? Bu nasıl formüle edilecekti? Gerçi gaye, bu Türklere vatanı tanıtmak, onlarla Anayurttakiler arasında bağlantı kurmak, bu bağlantıyı kuvvetlendirmek, yâni bir temas im-

kânı hazırlamaktı. Ama dost devletler bunu nasıl karşılarlardı? Bunun reaksiyonu ne olacaktı? Genç Kurmaylar, doğrusu istenirse bu mesele üzerinde fazla kafa yormamışlardı. Dışarıdaki Türk azınlığına karşılık, yurt içindeki azınlık ta düşünülmüştü. Bunlara da bir masa ayrılmış ve azınlıkların memleket için faydalı hale getirilmesi, esas tutulmuştu. Bunun nasıl yapılacağı da kararlaştırılmıştı. Ancak, yoğurdun mayasının tutup tutmayacağı pek belli değildi. Bunu ilerideki tecrübeler gösterecekti.

Bütün bunların üzerinde bir müfettişlikler grubu ihdas edilmişti. Türkiye 12 bölgeye ayrılıyor ve Ülkü ve Kültür Birliği çalışmaları bu bölgelere gönderilecek baş müfettişlerle kontrol ettiriliyordu. Müfettişlikler vilâyetlerde çoğaltılmış ve mahalli teftiş heyetleri durumu incelemek üzere vazifeli kılınmıştı.

Gerekçe..

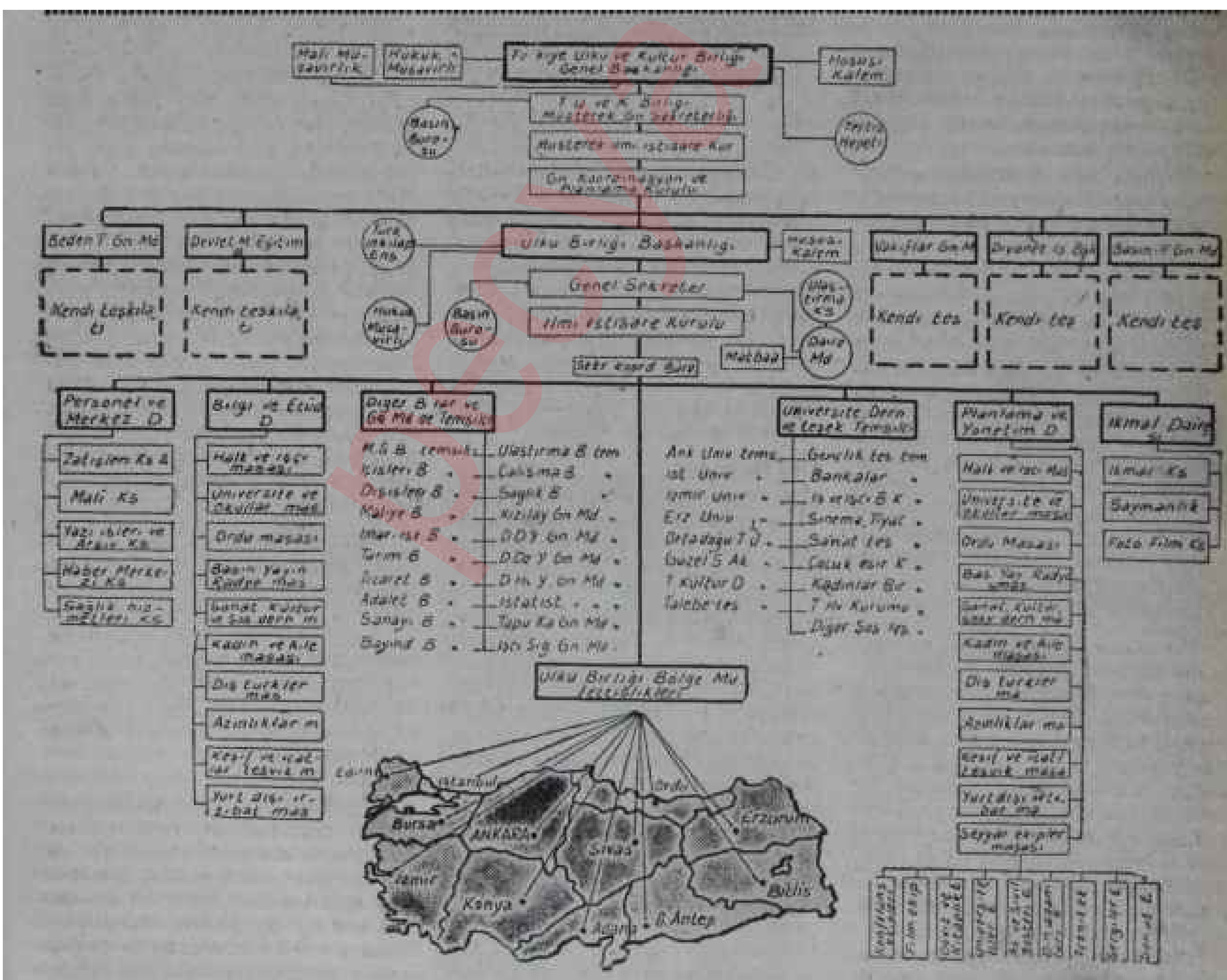
Teklifin gerekçesi, değişik çevrelerde değişik tepkiler yarattı. Eğitimciler ve politikacılar gerekçeyi incelediklerinde ayrı ayrı yönlerden yorumladılar. Eğitimciler işin ütopya olduğunu kabili tatbik tarafı buluşmadığım söylediler. Bu, şüphesiz iyi niyetle, fakat çocuğumsu bir bevesle kâğıt üzerine kurulmuş bir sistemdi. Politik, bakımdan yorumlıyanlar ise fikrin faydalı olabileceğini, ancak teşkilâtın güç kurulacağını ifade ediyorlardı. Bu politik bir tutumdu.

Teklifin gerekçesi şöyle bir okunursa, ana fikirlere iştirak etmemek imkânsızlaşıyordu. Söylenenlerin hemen hepsi, istenilen, yürekten arzu edilen hususlardı. Gelgelelim tatbikat, lâflar kadar kolay yuvarlanmıyor, bir yere gelince acı gerçek tatbikatçıların önüne çıkıyordu. İşte bundan ötürüdür ki iş daha ziyade hayâl âlemine giriyor ve tecrübesizlikle iyi niyet kâğıt üzerinde kulağa hoş geliyordu.

Düşündüren bir başka husus, her nedense, ilk Ülkü ve Kültür Birliği Başkanının Millî Birlik Komitesi tarafından tâyin edileceği maddesi oldu. Kanun teklifine konulan bu geçici madde ilerde belki çok daha fazla dedikodulara yol açacak ve üzerinde türlü yorumların yapılmasına sebep olacaktı. Zira bu, kâğıt üstündeki prensiple dahi taban tabana zıt bir tutumdu ve M.B.K. ni ilmin de şahikası sayma temayülünün neticesiydi.

Rafa atılanlar

İşte bu son derece kritik ve üzerinde önemle durulması lâzım gelen Kanun teklifidir ki Millî Birlik Komitesi üyelerinin dertlerini hayli arttırdı. Bu haftanın ortalarında müzakeresine başlanacak olan teklifle bütün Komite üyeleri tamamı tamamına mutabık değillerdi. Öyle maddeler vardı ki

Ülkü ve Kültür Birliği teşkilâtını gösterir şema

bunların tatbikinin imkanını olduğu açıktı, ileride pek çok aksaklıklar doğuracaktı. Çarşıdaki pirince giderken evdeki bulgurdan olunacaktı ve böyle bir savarı memlekete vermeye kimsenin hakkı bulunmamak gerekirdi. Bunun önüne geçmek için teklifin bazı bölümlerini değiştirmek gerekiyordu. Müzakerelerin başlamasıyla Komitenin elinde olan birçok kanun teklif ve tasarısının da rafa konması tabiiydi. Eğitimle ilgili bu teklifin bir an evvel kanunlaşmasını isteyen bazı Komite üyeleri mevcuttu. Bunların başında genç Yüzbaşı Özdağ geliyordu. Kanuna imzasını koyduğuna göre Esinin de özdağ gibi düşünmesi gerekiyordu. Komitede, as da olsa partilerüstü kalma gayretini yürütmeğe çalışanlar yeni teklifi ziyadesiyle benimsemiş görünüyorlardı.

Haftanın başında Komiteye verilen yeni Hükümet programı işte bu bakımdan gecikti. Şayet genç kurmaylar ağır basarlarsa Hükümet programı daha bir müddet rafta bekleyecekti. Zira teklifin müzakeresi bayii zaman alacak, üstelik çok çekişmeye yol açacaktı.

Bununla beraber Komite, günlük işlerini çıkarmaktan geri kalmıyordu. Küçük kanunlar veya tadiller gündeme alındı mı, çıkıyordu.

Millî Birlik Komitesi üyelerini bu haftanın başında yeni bir iş daha, ziyadesiyle ilgilendirdi ve bir hayli zamanlarını aldı. Bu, Kurucu Meclisle ilgili seminerdi. Bir çoğu semineri kaçırmıyor, gidip dikkatle dinliyor ve ilim adamlannın münakaşalarını notlar halinde çantalarına yerleştiriyorlardı. Hale Fazıl Akkoyunlu seminerin gediklisiydi. Babacan Yarbayı çalışma pek fazla sarmışa benziyordu. Anayasanın hazırlanışı üzerinde son derece titizlikle duruyordu. Seminer günleri Komite toplantıları oldukça eksik kadroyla yapılıyordu.

Komitenin geçen haftanın ortasıyla bu haftanın başında bir hayli zamanım alan kanun tekliflerinden biri de kısmi affin biraz daha genişletilmesiyle ilgili ve Albay Küçük tarafından yapılmış kanun teklifi oldu. Millî Birlik Komitesi üyeleri kanunu çıkarmağa taraftardılar. Ancak, yeniden bâzı sızlanmalara meydan verme mek istiyorlardı. Umumi bir af düşünülmüyordu. Çıkarılan af kanunu genişletilecek, çember biraz daha çapını büyültecekti. Ancak çemberin çapım büyültürken kantarın topunu elden kaçırmamağa dikkat ediliyordu. Bu da bir hayli dikkat isteyen yorucu bir meseleydi.

Komitenin çalışmalarına Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Gürsel sık

Orhan Erkanlı
Komitenin kolu

sık katılmıyor, ancak önemli müzakerelerde genç kurmayların başında bulunmayı arzuladığından. Meclise geliyordu. Gürselin Komite toplantılarına katılması bazen gündemin tatbik edilmemesine yol açıyordu. Gündemde yapılan değişiklikle bazı şeyler bir tarafa bırakılarak, aktüel olaylar üzerinde durulduğu oluyordu. Meselâ Komite, Üniversite olayının uyandırdığı tepki üzerinde birkaç defa gündem dışı görüşmeler yapmıştı.

Yeni bir tasarı

Komitenin önümüzdeki haftalar için de biraz daha yorulacağı anlaşılıyordu. Millî Birlik Komitesi yeni bir tasarı hazırlıyordu. Bu, âdeta Ülkü ve Kültür Birliğinin tamamlayıcısı olacak ve memleketteki siyasî davranışları, siyasî partilerin hayatlarını nizama sokacaktı. Tasan siyasî partilerle ilgiliydi ve bâzı hükümler koyarak siyasi partilerin hareket tarzını kısıtlıyordu. Bu tasarının umumî efkârda da hayli gürültü koparacağı zannediliyordu. Hele CKMP yönünden yeni taşan bir hayli çetin leblebi olacaktı. Ancak Komite, işi şimdilik birkaç gün geriye bırakmış, elindekileri çıkarmak için biraz beklemeyi uygun görmüştü.

İnkılâp

Bir toplantı ve sonrası

Oda hayli kalabalıktı. Uzunca bir masanın, etrafını genç adamlar doldurmuşlardı. Ceplerinden tükenmez kalemler çıkarmışlar not alıyorlardı. Masanın ucunda oturan Ve konuşan adam Sümerbank mamulâtı gri çizgili bir elbise giymişti. Lâcivert -beyaz kareli kravatı elbisesine uygundu. Gözlüklüydü ve sevimliydi. Önündeki Yenice paketinden bir sigara yaktı ve kelimelerin üzerine basa basa konuştu.

Hâdise başkentte, Orta Doğu Teknik Üniversitesi toplantı salonlarından bîrinde cereyan ederken şehir, meşhur pastırma yazının en sıcak günlerinden birini yaşıyordu. Gözlüklü, sevimli adamın adı Turhan Feyzioğluydu. Feyzioğlunun ilk sözleri, "İstenilen tasarıyı, gerekçesiyle birlikte, sayın Devlet Başkanı tarafından tâyin edilen süre içinde yetişti* receğimiz hususunda kanaatimiz tamdır" oldu. Daha sonra sigarasından derin bir nefes çekerek dumanlarını havaya üfledi ve devama hazırlandı. Fakat sözleri, müsait poz bekleyen bir foto muhabirinin müdahalesiyle kesildi. Aceleci foto muhabiri objektifini âyarlıyarak, "Bir parça daha hareket eder misiniz Turhan bey" dedi. Anlaşılan, genç muhabir esaslı bir poz yakalamak azmindeydi. Kurucu Melis organizatörü başını önündeki notların üzerinden yavaşça kaldırarak foto muhabirine gülümsedi, muhabirin flâşı parladı ve Feyzioğlunun mütebessim çehresini tespit etti. Feyzioğlu masanın etrafındaki gazetecilere döndü ve ellerini yana açarak "Ne yapalım, artık alıştık" dedi. Sönen sigarasını tekrar yaktı ve derin iki nefes çekerek konuşmasına devam etti. Basın mensuplarının bütün dikkatleri bu, çok yakından tanıdıkları enerjik adamın sözlerine ve hareketlerine teksif edilmişti.

Haftanın sonundaki basın toplantısının konusu, umumi efkârın dikkat nazarlarını çeken Kurucu Meclis meselesiydi. 31 Ekim günü sarı bir sarfın Feyzioğlunun eline geçmesiyle başlayan hummalı faaliyet, yavaş yavaş meyvalarını vermeğe başlıyordu. Bu meyvaların neler olduğunu basına, dolayısıyla umumi efkâra açıklamak Feyzioğlunun verimli mesaisi meyanındaydı

Toplantı, tahminlerin hilâfına, sâdece 17 dakika sürdü. Feyzioğlunun bu basın toplantısında ifade ettikleri öyle enteresan şeyler değildi. Zira Kurucu Meclis organizatörünün anlatacağı pek bir şey yoktu. Çalışmalar henüz hazırlık safhasındaydı ve temaslar devam ediyordu. Feyzioğlu, Savcı, Aksoy, Arsel ve Derbil bu temasların İstanbulda da devam etmesi hususunda karara varmışlardı ve İstanbula gidilecekti.

Anayasa hakkında

Fakat İstanbula gitmezden önce basın mensuplarına, işlerin ne tarzda cereyan ettiğini bildirmek icap ediyordu. Malûm Anayasa Komisyonunun basma kargı takındığı tavrı hatırlayan gazeteciler Kurucu Meclis Komisyonunun bu anlayışlı hareketinden ziyadesiyle memnun oldular. Feyzioğlunun ifade ettikleri, bu komisyonun şekil ve muhteva balonundan olmasa bile, çalışma tarzı bakımından diğer komisyondan pek farklı olacağını ortaya koyuyordu. Nitekim Feyzioğlu bu meseleye de temas ederek söyle dedi: "Kuruluş tarzı ne olursa olsun, teşkil edilecek Kurucu Meclisin Onar başkanlığındaki komisyonca hazırlanan Anayasa tasarısını müzakerelerine esas ittihaz etmesi tabiidir." Daha sonra da gözlüklerinin altından basın mensuplarına manalı manalı bakarak ilâve etti, "Teşkil edilecek Kurucu Meclisin çalışmalarım kolaylaştırmak için en kısa zamanda yeni Seçim Kanununu hazırlamak vazifesinin bir ilim ve ihtisas komisyonuna tevdi edilmesi lüzumuna kaniiz."

Bütün bu izahat Kurucu Meclisin, kelimenin tam manasıyla bir teşrii organdan ziyade bir danışma organı mahiyetinde olacağı hususundaki kanaati kuvvetlendiriyordu. Fakat anlaşılamıyan nokta, bahis mevzuu Meclisin teşkil tarzının ne şekilde olacağıydı. Anlaşılan, Komisyon üyeleri dahi bu meselede, henüz en iyi ve en uygun yolu tâyin edememişlerdi. Zira isim Kurucu Meclis olunca ,işler çatallaşıyordu. Nitekim basın toplantısında gazeteciler bu meraklarını Feyzioğluna ihsas etmekte fayda gördüler. Bir gazeteci bu merakım "Seçimle mi, yoksa tâyinle mi?" şeklinde dile getirdi. Fakat organizatörün cevabı sükût oldu. Belli ki Feyzioğlu konuşmak, tahmin ve tefsirlerde bulunmak için zamanın henüz pek erken olduğu kanaatindeydi. işlerin tam bir ahenk içinde devam etmesi, neticenin iyi olacağına delil kabul edilmeli ve sabırla beklenmeliydi.

17 dakikalık basın toplantısında sad re şifa bir cevap bulamamış olmak, gazetecileri üzmüştü. Nitekim bir gazeteci bu üzüntüsünü izhar etti ve Feyzioğluna hiç olmazsa bir sualini cevaplandırmasının yerinde olacağını söyledi. Sual vatandaşın da zihninde istifhamlar yaratan bir yaraya neşter vuruyordu. Anayasa tasarısı ne âlemdeydi? 27 Mayıs inkılâbının hemen akabinde teşkil edilen bir komisyonun büyük bir gizlilik içinde hazırladığı ve dedikodusu günlerce devam eden malûm tasarıdan haber çıkmıyacak mıydı? Bu sual, zamanında konuşmasını bilen Feyzioğlunu konuşturmağa kâfi geldi. Feyzioğlu bu toplantı dışı suali cevaplandırmazdan önce Yenice paketini bilmem kaçıncı defa açtı ve kalın gözlüklerinin altında ışıl ışıl parlayan gözlerini muhatabına dikerek, "Bizim memleketimizde bugün için bir Anayasa tanzimi işi var, bir Anayasa problemi yok. Yâni ortada Türkiye eyaletlere ayrılsın, hepsinin ayrı ayrı bakanlığı olsun diyen mi var? 10 yıldır siyasî partilerin ve ilim adamlarının bu konuda fikirleri mevcut. Siyasî partiler de, Millî Birlik Komitesi de, ilim adamları da yıllarca temel fikirleri savunmuşlardır." dedi ve ilâve etti: 'Tasarının bâzı kısımları, bir Anayasa metnine giremiyecek kadar teferruatlı. Bilhassa idare ile ilgili kısım. Bekçi parasına kadar ele alınmış".

Bu sözlerden sonra basın mensupları, bir hakikatin gün ışığına çıkmağa başladığım farkediyorlardı. Gün ışığına çıkan hakikat Komitede bekleyen malûm Anayasa tasarısının bir hayli değişikliğe uğrayacağıydı.

Feyzioğlu ayağa kalkarak basın mensuplarının teker teker ellerini sıktı ve kendilerini yolcu ederken gülerek, "Köy kahvesindeki sağ duyuyu çok yerde arıyor, fakat bulamıyorum" dedi. Gözü AKİS muhabirine ilişince şöyle devam etti: "Ne o yahu? Ağzımızdan çıkanı yazıyorsunuz bakıyorum da...". Sonra gevrek bir kahkaha atarak yürüdü.

Arpa boyu katedilen yol...

Kurucu Meclis Komisyonunun vazifeye başladığı, günden bu yana katedilen mesafe pek fazla olmadı. Zira henüz ortada belirli bîr çalışma tarzı mevcut değildi. Saatler alan mesainin tek bir noktaya inhisar ettiği muhakkaktı: Müdavele-i efkâr!.. Gerçi Komisyon üyelerinin bu mühim mesele üzerinde gereği kadar durmalarında fayda mülâhaza ediliyordu ama, zamanın azlığı bâzı kimselerin endişesini mucip oluyordu. 31 Ekimde vazife başına davet edilen Komisyon, mesaisini en geç 20 gün içinde bitirmek zorundaydı.

Feyzioğlu konuşuyor
Bir organizatör

Endişelerin cevabı Feyzioğlu tarafından verildi. Kurucu Meclisin teşekkül tarzım derpiş eden tasarının üzerinde yapılan çalışmalar süratle ilerliyordu. Tasarının gerekçesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden teşkil edilen bir ilim komisyonu tarafından hazırlanmaktaydı. Böylece, Kurucu Meclisin teşekkül tarzının kararlaştırılmasında pek çok ilim adamının sözü olacaktı. Toplantıların ilki, haftanın başındaki pazartesi günü Orta Doğu Teknik Üniversitesinin toplantı salonlarından birinde yapıldı. Üniversiteden vazifeye çağırılan üyeler meselenin üzerine eğildiler ve mutasavver Kurucu Meclis tasarısının gerekçesini, hazırlamağa koyuldular. Saatlerin 10.30'u, takvimlerin 7 Kasım pazartesiyi gösterdiği sıcak bir .günde, aydınlık yüzlü ilim adamları süratli bir. çalışmaya koyuldular. Mesainin, neticeleri hemen alınmağa başladı ve böylece zihinlerde beliren istifhamlar izale edildi. Mutasavver Kurucu Meclisin kuruluş gerekçesinin diğer kurucu meclis gerekçelerinden pek farkı yoktu. Evvelâ, Kurucu Meclisin kurulması lüzumu izah ediliyor ve memleket gerçekleri ortaya konuluyor, sonra Kurucu Meclisin Anayasa tasarısını ele alacağı ve tasarının süratle kanunlaştırılacağı, bu arada da gene Anayasa ile ilgili fer'i hükümlerin karara bağlanacağı ifade ediliyordu.

Komisyonun, Adakale Sokağındaki, çalışma mahallinde faaliyete geçmesiyle birlikte üyeler bu işin değişik yönlerden tartışılmasını arzu etmişler ve ilk merhale olarak ta Siyasal Bilgiler Fakültesinde bir seminer yapılmasını kararlaştırmışlardı. Bu seminerler, Feyzioglunun başkanı bulunduğu Kurucu Meclis Komisyonunun çalışmalarına ışık tutacaktı.

Tabiî bu seminerlerin faydalan büyük oldu. Zira seminerlerde konuşan ilim adamları memleket gerçeklerini bir bir ortaya koyuyorlar ve ne tarzda bir Kurucu Meclis teşkilinin yerinde olacağı hususunda umumî efkârın tercümanı oluyorlardı. Bu arada basın da, üzerine düşen vazifeyi yaptı. Bir taraf tan seminerlerin hava-

sını okuyucuya aksettirirken, diğer taraftan yazarlar sütunlarında bu meseleye ehliyetle parmak bastılar.

Fikirler toplanıyor

Seminerlerin en alâka çekicilerinden birisi geçen haftanın sonunda cumartesi günü yapıldı. Seminerler, ümidin fevkinde alâka görüyordu. Milli Birlik Komitesinin 6 üyesi bu seminere iştirak ettiler, fikirlerini kuliste gazete muhabirlerinin kulaklarına fısıldadılar. Seminerin en dikkatle dinlenilen hatibi Turan Güneş oldu. Güneş, mühim bir mesele olan Kurucu Meclisin teşkil tarzı üzerinde durdu. Mutasavver Meclis seçimle mi, yoksa tâyin suretiyle mi kurulmalıydı"? Güneşin fikri ikinci şık istikametinde seyrediyordu.- Kurucu Meclis tâyin suretiyle terekküp etmeliydi. Bu tez, fazla taraftar buldu. Zaten zamanın azlığı ve umum! seçimlerin 1961 sonbaharında yapılmasının mukarrer olması buna kâfi sebepti. Üstelik ilim adamları, particiler ve sade vatandaşlar bir seçim atmosferinin bugünden içine girilmesine taraftar değillerdi. (Bk. AKİS, sayı 327 - İnkılâp) Kurucu Meclisin teşekkül tarzı üzerinde bu minval üzere münakaşalar ve fikir teatileri devam ederken Millî Birlik Komitesinin içinde de bâzı tefsirler yapılıyordu. Komitede ileti sürülen tez aynıydı. Üstelik bâzı üyeler, bu mesele üzerinde daha da hassas davranmakta fayda mülâhaza ediyorlardı. Tabii bu hassas üyelerin başında Dündar Taşer geliyordu. Basın mensuplarına karşı sempatisi müsellem olan Taşer, seminerin kulisinde gazetecilere, "Kurucu Meclis teşkil edilirse, Milli Birlik Komitesine ne lüzum kalır?" diyerek haklı endişesini dile getiriyordu. Mesut bir tesadüf, tam bu sırada Turan Güneş de fikirlerini hulâsa ediyor ve: "Kurucu Meclis lüzumludur. Fakat siyasî ortam bu meclisin seçimle teşkiline müsait değildir. Aksi düşünülecek olursa Mü-11 Birlik Komitesinin hemen seçimlere gitmesi gerekir. 'Çünkü seçimle gelmiş Kurucu Meclis, Millî Birlik Komitesinin yetkilerini otomatikman devralır" diyordu.

Güneşin, mantık silsilesi takip eden konuşması büyük tasvip gördü. Ne var ki bu defa ortaya yeni bir mesele çıkıyordu: Tâyinle teşkil edilen Mecliste bulunacak üyeler için kıstas ne olacaktı 7 Bunun için en uygun yol, ihtilâli hazırlayan müesseselerin gönderecekleri adaylarla Meclisi teşkil etmekti. Bütün bunlar, Meclisin bir teşrii organ mahiyetinde olamıyacağının vazıh delilleriydi. Meclis bir Danışma Meclisi olacaktı.

Semineri dikkatle takip eden Kurucu Meclis Komisyonu üyeleri tek-

Muammer Aksoy
Bilen kazanıyor

rar Adakale Sokağındaki müteyazi Türk Hukuk Kurumuna döndüler ve vazifelerine devam ettiler. Fikir dağarcıklarında pek çok malzeme vurdu. Üstelik, umumî efkârın da nabzını, bir nebze de olsa, yoklamış oluyorlardı.

Uzun masanın etrafım almış bulu-

Turan Güneş
Yerinde teşhis

nan bu saçları azalmış ilim adamlarının mesaisi saat 24'e kadar devam etti. Pazar günkü programı da hazırladıktan sonra yerlerinden kalktılar, evlerine dağıldılar. Pazar sabahı ilim çevrelerinde > temaslar devam edecek, pazartesi sabahı gerekçenin hazırlanmasına başlanacak, salı günü akşamı da İstanbula hareket edilecekti.

Dolu günler

Üyeler, günlerin verdiği yorgunluğu pazar sabahı evlerinde, çoluk çocuklarının yanında çıkardılar. Gazeteler okundu, öğleden sonra buluşma mahalli Siyasal Bilgüer Fakültesi oldu. Oradan gruplara ayrılarak diğer Fakültelerdekl ilim adamlarıyla istişarelerde bulundular. Bahri Savcı Siyasal Bilgiler Fakültesinde ilim adamlarıyla konuşurken, Arsel Hukuk Fakültesinde faydalı temaslar yapıyordu. Bu arada Feyzioğlu ve Aksoy da diğer fakülteleri gezdiler. Anlaşılan üyeler bu tatil günlerini bile boşa geçirmemek niyetindeydiler. Üyeler gittikleri ilim yuvalarında sıcak bir alâkaya mazhar oldular. Her fakültede onları ilim adamları karşılıyor ve "Elimizden gelen yardımı yapmağa hazırız" diyorlardı. İşte bu mânevi takviye Feyzioğlu ve arkadaşlarını ziyadesiyle memnun etti.

Kurucu Meclis Komisyonu üyeleri saat 17 de tekrar Siyasal Bilgiler Fakültesinde buluştular ve temaslarının muhasebesini yaptılar. Tam bu sıralarda faydalı seminer gene aynı alâka ile takip ediliyordu. Hatipler çeşitli fikirler ileri sürüyorlar ve artık bir yılan hikâyesi mahiyetini alan Kurucu Meclisin teşkil tarzını münakaşa ediyorlardı. Bu defaki toplantıda konuşanlar, seçimle Meclis teşkiline taraftar olanlardı. Bu tezin liderliğini Tahsin Bekir Balta yapmaktaydı. Münazaranın en kızgın bir ânında Komisyon üyeleri de salona girdiler ve semineri takibe koyuldular. Münakaşa kızışınca, bir ara Feyzioğlu dayanamadı ve yerinden kalkarak Başkandan usûl hakkında söz istedi. Bu ani müdahale, bütün başların Feyzioğluna çevrilmesine sebep oldu. Feyzioğlu yüzünden eksik etmediği tebessümü ile söze başladı ve "Söz konusu olan bir bebek davasıdır. Bir çocuk doğacaktır." dedi. Bu kelimeler salonda gülüşmelere sebep oldu. Bebek dâvası deyince herkes Yassıadayi, sâbık Başbakanı ve onun oynaşını hatırlamıştı. Ne var ki Feyzioğlunun kasdettiği bebek başka bebekti. Kahkahalar kesilince Feyzioğlu devam etti: "Bu çocuk, Anayasadır ve meşru bir çocuk olacaktır". Sonra aynı ciddiyetle sözlerini bitirdi: 'Türk toplumu bu doğumu yapabilecek kabiliyettedir."

Bir Mülakat

Yarbay Yıldız Diyor ki...

Şüphesiz, içinde bulunduğumuz devrin en mühim meselelerinden biri de Basın Kanununun Milli Birlik Komitesince yeniden ele *alınarak demokratik rejime uygun bir kanun haline getirilmesi* ve *10 yıllık sâkit iktidarın bir defa olsun üzerine eğilmediği "fikir isçisi - gazete patronu" münasebetlerinin düzenlenmesidir.*

27 *Mayıs inkilâbı ile birlikte ele alınan mesele, ne çâre ki henüz kuvveden fiile çıkamayan tasavvurlar, söylentiler halindedir. Su tasavvurların inkişafi ne merkezdedir, söylentilerin en doğrusu hangisidir ? İşte, aşağıda okuyacağınız mülâkatte Milli Birlik Komitesi üyesi Yarbay Ahmet Yıldız bu, henüz kuvveden fiile çıkmayan tasavvurlara ışık tutuyor.*

"Halen basınla ilgili üç konu üzerinde çalışmaktayız. Birisi ispat hakkı. İspat hakkı konusundaki görüşümüz, bu hakkın basına tanınmasıdır. Ancak bühtan hakkını tanıyacak bir görüşe de itibar edemeyiz. Hazırladığımız kanun tasarısında, bazı kritik anlar, -meselâ seçim arefesinde- için ispat haklımı tanımamak. Fakat hususi bayata taallûk etmeyen işler hususunda ispat halikını tanımanın basının fonksiyonuna iyi ifâ etmesi takımından icranın teyakkuzunu teinin edeceği inancındayız. Diğer bir konu, ilân ve reklâm konusudur. İlân, reklâm ve basının ihtiyaçlarını temin yolu ile Türk Basını ağır tazyiklere mâruz bırakılmıştır. Bizim görüşümüze göre, bundan kurtulmanın tek çâresi, nereden gelirse gelsin, basında inhisar ve istismara fırsat vermeyecek bir tertibin kabul edilmesidir. Bunun için ilân ve reklâmın, hususi veya resmi otoritelerin tesirlerine mâruz kalkmadan ve tespit edilecek objektif kıstaslara göre tevziini temin edecek bir teşkilât hazırlanmaktadır. Basının İhtiyaçlarını temin yolunda da yapılacak her türlü baskıyı önlemek iİçin ve sâdene ihtiyaç olduğu için tenli edilmesi zaruri olduğu kanaatine uyan bir tertip hazırlamaktayız. Kısacası, şu gazete Hükümeti methettiği için kâğıt veya mürekkep alabilsin veya şu gazete desteklemediği için alamasın diyebilme imkânını Hükümete vermemek. Bu, tertipte esas düşünceyi teşkil eder.

"Diğer önemli bir konu da, 5680 sayılı Basın Kanunu ve onu değiştiren kanunların gözden geçirilmesidir. Demokratik rejimde hayati önemi olan basın hürriyeti, son yıllarda en çok kısıntıya, hattâ tahdide uğrayan hürriyetlerden biridir. Yayın yolu ile işlenen ve son derece müphem şekilde ifâde edilen suçlara ait çıkardan kanunların teminatsız hakimler vasıtasıyla tatbikinin ıstıraplarını basın mensupları herkesten daha iyi hatırlarlar. Bu antidemokratik kanunların dahi ruhuna ayları şekilde verilen yayın yasakları kararlan ile resmi ilân, kâğıt ve baskı malzemesi dağıtımındaki adaletsizlikler, durumu büsbütün ağırlaştırmıştır. 6788 sayılı kananla S680 sayılı kanun da aynı zihniyetin gayrimeşru bir dölü haline getirilmiştir. Düşük iktidarın eseri olan o, basın zencire vuran kanunlar, onları çıkaran idare gibi bugün tarihe karışmıştır. 1950 de mevcut olan ve basında hürriyet nizamını tesis eden 5680 sayılı kanun esas alınmakla beraber 27 Mayıs İnkılâbının robuna uygun olarak daha da demokratikleştirilerek basına tam bir serbesti sağlayacak yeni bir tasarı hazırlanmıştır.

"Ümit ederiz ki bu kanunlar yürürlüğe girdiği zaman ve büyük, ulvî gayelerle kurulan Basın Haysiyet Divanının da aktif faaliyetleri sayesinde Türk Basım en demokratik memleketlerde olduğu gibi vazifesini ifâ edecek ve dördüncü kuvvet olmanın en hayırlı neticelerini memleketimizde de müşahede etmek mümkün, olacaktır.

"Basın-Yayın Genel Müdürlüğü vaktiyle duyulan bir ihtiyaca göre teşkil edilmiş ve zamana göre çeşitli ilâveler ve değişiklikler yapılarak acayip bir şekle getirilmiştir. Modern anlayışta bir teşkilât olmaktan uzak olan bu genel müdürlüğün ifa ile mükellef olduğu vazifelere göre yeniden teşkilâtlanması için bir kanun hazırlanmaktadır. Bir kaç genel müdürlüğe bölünmesi icap eden bu teşkilâtın bir bakanlık halinde mi bulunması, yoksa Devlet Bakanlığının nezareti altında genel müdürlükler halinde mi olması icap ettiği tartışılmaktadır.

"Radyonun tarafsızlığı ve medeni memleketlerdeki emsalleri gibi vazifesini ifa edebilmesi hususu da, çalışmalarımız arasında üzerinde durulan bir husustur. Yabancı radyoların da statüsü tetkik edilmek üzere, geçici devremizden sonra da muteber olabilecek bir statü hazırlanacaktır. Komitece hazırlanan bütün kanunlara ve alınan bütün tertiplere uygun olarak Basın-Yayın Genel Müdürlüğü içinde yaptığımız çalışmalardan elde edilen neticelerin, bizden sonra da yaşama ve itibar görme hüviyetini hâiz olabilmeleri bütün mesaimizde ana fikri teşkil eder."

"Basında fikrini izhar edenlerin hiçbir tesir altında kalmadan yazı yazabilmelerini ve okuyucunun, eline aldığı bir gazete veya mecmuada okuduğa fikrin, imza sahibinin samimi inanç ve kanaatlerim ifade etmekte olduğunu inanmasını sağlıyacak düzen, bizim hayalimizde beslediğimiz ve tahakkukuna arzu ettiğimiz düzendir. Demokrasi, bir müesseseler rejimidir. Muvazeneli ve teminatlı müesseseler üzerine oturtulan bir demokrasi rejiminin yaşıyabileceğine inanıyoruz."

"Fikir işçilerinin durumuna gelince, genel iş kanunu prensipleri içinde onların durumunu daha sarih bir seklide ifade etmek istiyoruz. Fakat şunu da belirtmek isterim ki, muvazenenin ne gazete sahipleri aleyhine ve ne de fikir işçisi aleyhine bozulmasını temin etmek, bu hususta hazırlanacak kanunda esas prensibi teşkil eder."

"Fikir işçileri maddi ve hukuki teminata mazhar olmalı, gazete sahibinin de hukuku korunmalıdır."

Kurucu Meclis organizatörü bu Gözleriyle esaslı bir noktayı belirtmiş oluyordu!

Seminer bu minval üzere devam etti ve yeni bir -teklifin karara bağlanmasıyla sona erdi. Teklif, toplantıların daha sık yapılmasına dâirdi. Dinleyiciler dörder beşer salonu terke başladılar. Salonu en son terkeden gene Komisyon üyeleri oldu. Onlar arkadaşlarıyla bir parça daha konuştular ve sonra Arselin emektar Forduna kurularak asıl mesaiye yetiştiler. Türk Hukuk Kurumunun kapısında kendilerini fazla mahcup ve efendi tavırlı kapıcı karşıladı. Hep birlikte içeriye girdiler ve toplantı salonundaki masanın başına geçerek çalışmağa başladılar. Komisyondaki faaliyet gene "vakit nakittir" prensibine göre harlanıyordu.

Politikacılar

Daldan dala

Bu haftanın başlarında bir gün, Yassıada yolcularını taşıyan Fenerbahçe Dolmabahçe rıhtımından ayrılan henüz yirmi dakika olmuştu ki top sesleri Boğazın Marmaraya açılan ağzını kapladı. İki kıyıda pek çok kimse merakla evinin penceresine fırladı. Hele Fenerbahçeyi hücum botları refakatinde seyrediyor görmeye alışmış olanlar ve geminin, hareketten evvel altının kurbağa adamlar tarafından arandığım bilenler "ne oluyor" diye birbirlerine sordular. Allahtan topların, donanmış halde Dolmabahçe önünde demirlemiş bulunan iki muhripten atıldığı anlaşıldı ve herkes sükunet buldu. Saatler 8.27'yi gösteriyordu. .Muhriplerden birinde bulunan Devlet Başkanı Cemal Gürsel, sırtında orgeneral üniforması, yanında İstanbul valisi Refik Tulga, yaverleri ve özel doktoru karaya çıkmıştı.

Gürsel arabasına giderken kendisini, henüz Dolmabahçe meydanını terk etmemiş dokuz sivil şahıs alkışlıyarak karşıladı. Muntazam bir sıra halinde dizilen şahıslar, âdeta sivil olduklarını unutmuşlar, asker hüviyetine bürünmüşlerdi. Nitekim durum Gürselin de gözünden kaçmadı ve Devlet Başkanı bir askerî mangayı teftiş eden komutan edasiyle bu şahısların önünden geçerek, forsunu taşıyan siyah Cadillac'a bindi. Amerikan Erkek Kolejine doğru yolculuk başlamıştı.

Siyah Cadillac, Amerikan Kolejinin yılankavi, yokuşunun sonuna tam altı defa manevra yaparak ulaştı. Saat 8.45'te arabadan inen Devlet Başkanım, Öğrencilerle birlikte Kolejin Genel Müdürü olan ince, zayıf, uzun boylu Dr. Ballantine karşıladı. Bozuk türkçesiyle Gürsele "hoş geldiniz" diyen Ballantine, öğrencilerin gürültüleri arasında zorlukla duyulan bir konuşma ile "74 yıldan beri ilk defa olarak bir **Türk** Devlet Başkanının Koleji ziyaret ettiğini ve Türk - Amerikan dostluğu sayesinde Kolejin Türkiyenin bir kısmı olacağını" bildirdi. Bu sırada orta boylu, az şişmanca birisi Gürselin elini sıkmaktaydı. Bu, Devrim Hükümetinin ilk Devlet Bakanlarından Şefik İnandan başkası değildi. Şefik İnan, Kolejin Türk müdürü bulunmaktaydı. İnan bir müddet önce bakanlıktan affedilmiş ve bilâhare de buraya tâyin olunmuştu.

Öğrenciler Gürselin etrafını çevrelemiş, kendilerine birşeyler söylemesini istiyorlardı. Arzularını kıramıyan Gürsel Amerikahvari giyinişleriyle diğer okul öğrencilerinden farklı bir topluluk teşkil eden bu gençlere, ahlâk ve karakter üzerine bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Gürsel, "Çok karakterli bir adam ilim bakımından zayıf olursa hiçbir şeye yaramaz. İlim bakımından kuvvetli, ahlâk ve karakter bakımından zayıf olursa, tehlikelidir" dedi ve "ikisini birleştirmenin esas marifet olduğunu" anlattı.

Saat 9.15 te Gürsel, Kolej müdürünün odasında sayısı altı kişiyi geçmiyen mütevelli heyeti ile bir görüşme yaptı. Sözüne "O hâdiseyle alâkalı kız talebelerle görüşmek isterim" diye başlamasından Gürselin Amerikan Kolejinin Erkek kısmından ziyade, Kız kısmıyla ilgilendiği anlaşıldı. Nitekim kendisine kızların, Arnavutköydeki kolejde okudukları bildirildi Ama ne olursa olsun bir defa buraya gelinmişti. Gezmek, bilgi edinmek lâzımdı. Kolejin ilgilileriyle birlikte muhtelif kısımlar gezildi. Burada alâka çeken, İngilizcenin özel bir usûlle öğretildiği laboratuvar oldu. Postahanedeki telgraf muhabere memurlarınınkine benzer özel tahta bölmeler-

Başkan Gürsel Balıkhanede balıkçılarla konuşuyor

Vatandaşın dertleri dinleniyor

de, bir veya iki öğrenci kulaklıkları vasıtasiyle bir teypten takip ettikleri ingilizceyi, yüksek sesle tekrarlıyarak öğreniyorlardı.

Daha sonra. Kolejin henüz inşa halinde bulunan ve Amerikan yardımıyla yapılan mühendislik kısmı binası gezildi. Bu geziden dönerken Gürsel, bir ara yanına yaklaşan Amerikalı Müdürün "İnşallah, yardım devam ederse, bu bina da biter" sözüne bir hayli güldü ve gazetecilere dönerek, "Görüyor musunuz, bu da bizde kala kala, bize benzedi!.. İşini inşallahla yürütmeyi öğrendi" dedi.

32 si kız olmak üzere 900 küsûr öğrencinin okuduğu bu okuldan ayrılmadan önce, kendisini alkışlayan öğrencilere Gürsel, "Bakıyorum çok neşelisiniz. Galiba derslerinizi astınız!.. Ama çok çalışmanız gerekir" diye takıldı.

Kızlar arasında

Arnavutköy sırtlarında, yeşil çam koruluğu arasında bulunan Amerikan Kız Kolejine saat 10.05'te varan Gürseli, giriş kapışında Kolej müdiresi Amerikalı Prof. Sims karşıladı. Bu arada vişnerengi ceket, siyah eteklik giymiş bir takım küçük yaşta kız öğrenci de muntazam sıra halinde dizilmişti. Ama, bunlar bir Devlet Başkanını nasıl karşılayacaklarını kimseden öğrenmemiş olacaklar ki Gürselin "Nasılsınız?." hitabına -birkaç ezik ses hariç- hiç bir cevap vermediler. Belki Amerikada öyleydi. Bir devlet büyüğünün "nasılsınız" sorusuna hiç olmazsa "sağol" demeyi bilmiyorlardı. Türk olmalarına rağmen, Amerikan kültürü alıyorlardı. Bunu bilen Gürsel, yine babacan tavrını takınarak bir iki öğrenciyi okşadı ve Kolej binasına girdi.

İkinci kattaki konferans salonunda bütün öğrenciler toplanmış, yerlerini almışlardı. Salon, bir konferans salonundan ziyade sahnesiz bir tiyatro salonuna benzemekteydi.

Gürsel, buraya öyle basit bir ziyaret için gelmemişti. Daha önceden bu okulda bâzı üzücü olayların vuku bulduğu bilinmekteydi. Gürselin üzerinde durduğu bu olaylardan biri de, bir müddet önceki meşhur "sual hırsızlığı" idi.

Nitekim saat tam 10.11 de mikrofonun başına geçen Gürsel, çoğu ayakayak üstüne atmış bir vaziyette oturan öğrenci topluluğuna şöyle dedi:

"— Kötü bir hâdise benim bu iyi ziyaretime vesile olmuştur. Bu hâdise bir çalma hadisesidir., Hayatımda beni üzen çok hâdiseler olmuştur. Bu hâdiseye muttali olduğum vakit duyduğum üzüntü ise, diğerlerinden çok büyüktür. Bir Türk kızından, çok asil davranışlar beklenir. Ancak, kapıları açmak cür'etini göstermek, asla marifet değildir. Bunu hiçbirinize yakıştırmam."

Gürsel basın mensuplarıyla
Başkan ve dostları

Gürsel, böylece kısa da olsa, kendisini üzen hadiseye açıktan temas ettikten sonra tok sesiyle biraz da ahlak dersi vermek istedi. Kız kolejlilere ahlakin, bilginin üstünde bir fazilet olduğunu, bilgi ile birlikte ahlâkın da gerektiğini anlattı ve;

"— Sadece bilgi için çalışmak, kötü ve haris bir insanın para için çalışmasına benzer. Bu karakterde olan biri ne kendisine, ne ailesine faydalı olur" dedi.

Yavaş ve mümkün olduğu kadar tesirli bir şekilde konuşuyordu. "Biz çocuklarımızda, yarının anne olacak gençlerinde fazilet ve ahlak arıyoruz" diye sözlerine devam etti ve konuşmasını "İrfan yuvanızın harimine el uzatmayı çok kötü görüyor, bunu feci bir hadise telâkki ediyorum" diyerek bitirdi.

Öğretmenlere de ahlâk dersi

Gürsel bu konuşmasından sonra, ahlâk mevzuunda esas vazifeyi omuzlarına yüklenen Kolej öğretmenleriyle de konuşmayı çok arzu ettiğini yanında bulunan vazifelilere bildirdi, öğretmenlerle yapılacak konuşma belki çok acı, belki de tatlı olacaktı. Ama, gazeteciler özel odaya, sıkışık vaziyette toplanan öğretmenlerin arasına sokulmadıklarından ne konuşulduğu tam öğrenilmedi. Duyulan tek şey, açılan kapıdan Gürselin son cümlesi oldu. Gürsel kendisini ilgi ile dinliyen öğretim üyelerine: "Elinizde çok kaypak bir madde var. Çok dikkatli kullanmanız lâzım. Elinizden fırladığı zaman, kendi istediği istikamete gider" demekteydi. Bu tek cümleden de, Gürselin Kolejdeki son hâdiseyle ilgili bir ahlâk dersi daha verdiği anlaşıldı,

Saat 10.30 da Amerikan Kız Kolejini terkeden Gürsel, 11 dakika sonra Baltalimanında Fen Fakültesine bağlı Hidrobiyoloji Enstitüsüne gidip, üçüncü kattaki odada oturduğu vakit evvelâ "Eh artık, bir kahveyi de hak ettik!" dedi. Karşısında, Fen Fakültesi Dekanı Prof. Atıf Şengül vardı. Burada konuşmalar hep "balıkçılık" üzerine oldu. Konuşma, bir saat kadar sürdü.

Saat 11.35'te Hidrobiyoloji Enstitüsünü terk eden Gürsel Ve beraberindekilerin Emirgân sırtlârındaki bir koruluğa doğru tırmandıkları görüldü. Siyah Cadillac, tarihi bir köşkün önünde durduğu zaman saat 11.49 olmuştu. Burası bir zamanlar harap olmaya yüz tutmuş, daha sonra istimlâka tâbi olmuş ve en sonunda da onarılmış bulunan Prens İsmaile ait "Sarı Köşk"tü. Köşkün boş, fakat gayet iyi restore edilmiş odalarını gezen Gürsel alt kattaki banyo odasında gömme küveti görünce, "Herşeyi Avrupai yapıyoruz. Şurada, bir kurna olsa da insan, eski usûl yıkansa daha iyi değil mi?" dedi. Anlaşılan Gürsel yaklaşan kış içinde İstanbula geldiğin de günlerini bu köşkte geçirecekti, Ni tekim Gürsel, hemen her tarafını iyice gözden geçirdiği köşkten ayrılırken binayı korumakla görevli kimseler, kendisinin bu veya bunun yanında bulunan "Beyaz Köşk*'e mutlaka yerleşeceğini belirtmekteydiler.

Gürsel, Beşiktaştaki Et ve Balık Kurumuna ait soğuk hava deposuna gittiği zaman ise saat 12.08 di. Buraya da yine balıkçılık mevzuuyla ilgili olarak uğramıştı, Baltalimanındaki Hidrobiyoloji Enstitüsünde balıkçılığın gelişmesi yönünden bilgi alan Gürsel, Beşiktaştaki soğuk hava deposunda balıkların muhafazası konusunda aydınlatıldı. Artık, öğle olmuştu, Kendisinin değilse bile, yanındakilerin karınları acıkmıştı. Depodan, saat 12.40 da ayrılan Gürsel, doğruca Floryada, kendisine tahsis edilen köşke gitti. Floryada saat 15.30 da, emekli subaylarla yaptığı Özel görüşmeyi bitirdiği zaman, karaya ayak basışındaki zindeliğin yerini, yavaş yavaş bir yorgunluk almıştı.

Beyti ustanın kebapları

Haftanın başlarındaki o gün İstanbula bu dönüş, Karadenizde yapılan bir küçük seyahatin sonunu ifâde

ediyordu. Seyahat gene İstanbuldan ve İstanbulda Dolmabahçeden başlamıştı. Geçen haftanın sonunda Türk Hava Kuvvetlerinin yeni C-54 dört motorlu nakliye uçaklarından biri Ankaradan saat 9.10'da havalanmış ve Cemal Gürseli 10.15'te Yeşilköye getirmişti.

Babacan Orgeneral, Yeşilköy Hava Alanından doğruca Floryaya gitti ve pazar günü öğleden sonraya kadar şehre inmedi. Bol bol uyudu, iki defa demiryolu köprüsünün altından deniz tarafına geçerek sahilden Küçükçekmece doğrultusuna yürüdü, gezinti yaptı ve iyice istirahat etti. Bütün bu son seyahati boyunca kendisine çok daha fazla yakışan askeri üniformasını üzerinden çıkarmıyan Gürsel, cumartesi günü saat 17 de başlıyan birinci gezintisinde ilk defa olarak sırtına kaputunu da aldı.

Cemal Paşa Floryada, Kemal Aygün için İstanbul Belediyesinin delik cebinden yaptırttığı muhteşem yazlık köşkte yatıp kalkıyordu. Dar kadrolu maiyeti erkanı da köşkün gerisindeki ve Belediye Reis Muavinlerine tahsis edilen villalara yerleşmişti. Yemekler, Floryadaki Yahya Efendi Lokantasından veya 'Küçükçekmecedeki Kebapçı Beytiden temin ediliyordu, özel ahçılar, tümen tümen hizmetkârlar ve polislere ihtiyaç görülmüyordu. Pazar günkü öğle yemeğinde Beyti Gülerin bizzat getirdiği koyun, kuzu ve dana etlerinden hazırlanmış biftek kokteylini ve döner kebabı Gürsel çok beğendi, şöhretli ustayı takdir etti. Güler para almak istemedi, fakat Gürsel kendine has şekilde kaşlarını çatarak ısrarda bulundu. Neticede Güler parayı aldı, harcamayıp çerçeve içine koyacağını ve değerli bir hatıra olarak saklıyacağını söyledi.

Gürselin yemeklerini, yanından eksik etmediği özel askeri doktoru Albay Mustafa Bilhan bizzat kontrol etmekte ve seçmektedir. Ziyafetlerde Devlet Başkanının neleri yemesi, neleri yememesi gerektiğini de o söyler ve Gürsel buna tevekkülle itaat eder.

Bilhana göre devamlı ve sıkı bir müşahade altında tuttuğu Gürselin sıhhati sapasağlamdır. Tatlı sert Orgeneral sigarayı azaltmıştır. Günde ortalama 15 filtreli Samsun sigarası içmektedir. Aksamları da bir dubleden fazla rakı, o da "Yeni" nevinden olmak üzere almamaktadır. Aslında Generalin tütün ve alkollü içki kullanmasına müsaade etmemek lazım dır ama, Bilhan konu etrafında uzun boylu düşünmüş ve şöyle bir muhakeme yürütmüştür: Tütün ve alkollü içki kullanmasa, Cemal Paşa birtakım sıkıntılara mâruz kalacaktır. Bu sıkıntıların tevlid edeceği zarar, bir duble rakı ve 15 adet sigarama vereceği sarardan çok daha fazla olacaktır. Dolayısıyla ehveni ser deyip boyun eğmek, bir duble rakı ve 15 adet sigaraya rıza göstermek gerekmektedir.

"Hatırla Menderes..."

Pazar günü öğleden sonra Gürsel, İstanbula indi. Nefis bir sonbahar gününde, otomobille sahil yolundan Sirkeciye geldi ve oradan gene sahil yoluyla Sarıyerdeki askeri gazinoya gitti. Orgeneralin Sarıyer askeri gazinosunu ziyareti ani olduğundan, bir fevkaladelik göze çarpmadı. Tesadüfen orada bulunan subaylarla hasbıhal edip bir acı kahvelerini içtikten sonra gene otomobille, Tarabyadan bu sefer yukarı yola saparak Parkotele geldi. Parkoteli ziyaret te ani idi. Senelerce düşük Başbakanın ev sahipliğini yapan Parkotel idarecileri, 27 Mayıstan sonra Gürselin yaptığı İlk ve ani ziyaret karşısında hayli telaşlandılar. Gürsel geldiği zaman Parkotelin kabul salonunda ofislerin bulunduğu bölümün duvarındaki saatte akrep ile yelkovan 6'nın civarında hemen hemen üstüsteydiler. Parkotel mesulleri, eski itiyadın nüksetmesinden olacak, Gürselin orada olup olmadığını dışarıdan telefonla soran gazetecilere ademi malûmat beyan eyliyorlardı. Babıalide akşam vakti Orgeneralin Parkotelde iki Rektör Onar ve Narterle yemek yediği haberinin şimşek süratiyle yayılıvermesi, heyecan yaratmıştı. Soluğu derhal Parkotelde alan muhabirler Gürseli yemek salonunda buldular ama, yanındakiler Onar ve Narter değildi. Başkan, düşük Menderesin ikbal günlerinin sonlarına doğru yemeklerini genişletilmiş özel dairesinde yemeğe başlamasından önce her sefer oturduğu yerin bir masa ötesindeydi. Yemek salonunun bir kenarını boydan boya kaplıyan ve İstanbul Boğazının mansabına nazır camların dibindeydi. Karşısında sivil kıyafetiyle Vali ve Belediye Başkanı Tümgeneral Refik Tulga, sağında ve solunda da resmi üniformalarıyla Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay ile Birinci Ordu Kumandam Korgeneral Cemal Tural vardı. Gürsel gayet ciddi ve kendisini hayranlıkla seyreden kalabalık müşterilerin nazarlarını umursamadan mesai arkadaşları ile tevazu içinde oturuyor, konuşuyor, Yeni rakısını gayet ağır bir tempoyla adeta tadına bakar gibi içiyor ve yemek yiyordu. Bilhanın tavsiyesi üzerine ordövrle yetindi ve başka birşeyler yemedi. Smokinli metrdotel Misel, Gürsele daha fazla hizmet edemediğinden belirli şekilde üzülmüştü.

Gürsel konuşuyor
İhtilâlin sesi

Mütevazi bir seyahat

Gürselin refakatindeki Başyaveri havacı Yarbay, yaverleri karacı Yüzbaşı ve denizci Üsteğmen, şahsi muhafızı sivil kıyafetli Yüzbaşı İbrahim Orhon, sivil Emniyet Amiri ve Dr. Bilhan Gürselin bulunduğu masalar sırasında, düşük Menderesin yerindeydiler.

Saltanat ve debdebeden nefret eden Gürsel, saat 21.30 da sessiz sedasız Parkotelden ayrılarak otomobille Dolmabahçeye indi ve Piyale Paşa muhribine geminin kendi motörü ile giderek bindi. Piyale Paşaya İngiltereden satın alınan Paşa tipi muhriplerden bir diğeri, Mareşal Fevzi Çakmak refakat ediyordu. Vakit gece olduğundan, bir Devlet Başkanı gemiye bindiğinde 21 pare top atımı şeklinde yerine getirilen an'anevi bahri merasimden bile sarfınazar edildi. Muhriplere ne özel ahçı, ne tümen tümen hizmetkâr ve polis, ne de sandıklarla yiyecek, içecek alınmıştı. Gürsel yanma Başyaveri, iki Yaveri, sivil Emniyet Âmiri ve özel askeri doktorundan başka kimsecikleri almamıştı. Piyale Paşa ve Mareşal Fevzi Çakmakın pervaneleri çalışmağa başladığında saat 22 idi. Heybetli Orgeneralin 34.5 saat devam eden Karadeniz seyahati işte böyle başlamıştı. Gürsel Ereğli Kömür İşletmesi tesislerini gezmeği, işçi ve idarecileri ile temaslar yapmağı uzun zamandanberi arzulamaktaydı. Karadenizin incisi Amasranın turistik imkânlarını da böyle bir vesileyle yerinde tetkik etmiş oldu.

Basın

Bir düşmanlığın sonu

Esmer, bıyıklı genç adam başını kaşıyarak yüzünü buruşturduğunda Ankaranın Babıâllsi Rüzgârlı Sokakta sabah gazeteleri bağlanıp makinelere verilmek üzereydi. Eski D.P. Genel Merkezi olan sarı binanın ikinci katındaki odada esmer genç, gazetenin gecikeceğini dahi hesaba katmadan önündeki uzunca yazıyı okumağa devam etti.

Yazının ikinci sayfasına geldiğinde başım kaşıması arttı. Yüzünü buruşturdu ve birkaç saniye ne yapması lazım geldiğini düşündü. Tekrar okumağa koyuldu. Birkaç dakika sonra yazının okunması bitmişti. Ellerini başının arkasında birleştirerek geriye kaykıldı, bir kaç dakika da bu şekilde, gözleri kapalı olarak durdu. Sonra ani bir kararla önündeki yazıyı kenara itti ve birinci sayfanın plânında küçük bir değişiklik yapmak üzere masanın üzerinde duran mizanpaj kâğıdına eğildi.

Hâdise, geride bıraktığımız haftanın ortalarında birgün, öncü gazetesinin yazı İşleri müdürlerine ayrılmış odasında cereyan ediyordu. Esmer genç, gazetenin mesul müdürlerinden Erdoğan Tokatlıydı. Tokatlının dikkatle okuyup bir kenara ittiği yazıya gelince bu, Aydın Yalçın tarafından yazılan ertesi günün başyazısıydı. Genç yazı işleri müdürü, yazıyı pek beğenmemişti. Beğenmeyişinin birkaç sebebi vardı. Bir defa yazı, gazetenin umumi politikasına uymuyordu. Sonra, eski bir alışkanlığın tesiriyle -Tokatlı, D.P. devrinde kurban yazı müdürlerinden ve Ankara Hiltonun devamlı müşterilerindendi- yazıyı tehlikeli bulmuştu. Gerçi fikir, yuvarlak lâflarla bin dereden su getirilerek anlatılıyordu ama, tenkid edilmek istenilen hususlar doğrusu pek hoşa gidecek şeyler değildi. Başyazı, Milli Birlik Komitesi üzerine inşa edilmişti. Dili ve ifadesi son derece, çetrefika. Bu yüzdendir ki genç yazı işleri müdürü başyazıya itibar etmedi ve ertesi gün kopacak Artmayı göze alarak makaleyi bir kenara itti.

Ertesi gün Öncü, başyazısız çıktı. Fırtına da, beklenildiği kadar sert başlamadı. İlk rüzgâr, beklenileceği veçhile öncü başyazarının zarif eşi ve aynı gazetenin dış politika muhabiri Nilüfer Yalçından geldi. Nilüfer Yalçın, kendine has ve asabi tavrıyla Tokatlıdan, başyazının neden girmediğini sordu. Tokatlı gülümsiyerek:

"— Vallahi abla, evvelâ okudum okudum anlıyamadım. Sonra, neme lâzım yâni, yazıyı biraz sert ve tehlikeli buldum. Hani, gerçi korkan adamlar değiliz ama, lüzumu da yoktu." diye cevap verdi.

Aydın Yalçın

Beklenen netice

Başyazarın zarif eşi, daha da asabi, işi uzatmamak ve meselenin içyüzünü anlamak için diğer ilgililere durumu sormağa gitti. Bayan Yalçının o günlerde işi de pek çoktu. Bir kere, istihbarat Şefliğine vekâlet ediyordu. Sonra, kendi sahasını ilgilendiren haberlerin derlenmesi gene kendi omuzlarındaydı. Bir de başyazının girip girmemesiyle uğraşmak, bayan Yalçını oldukça sıkıntıya sokacaktı.

Yapılan temaslar sonunda, gazete sahibinin de bu makalenin girmesini doğru bulmadığı anlaşıldı.

Bir kompleks ve ötesi

Aslında herşey, öncünün yayın hayatına başlamasından bir ay gibi kısa bir zaman sonra ortaya çıktı. Bay ve Bayan Yalçında belirli bir İnönü düşmanlığı vardı. Gerçi bunu C.H.P. ye antipati şeklinde açığa vuruyorlardı ama, işin esası herkesçe iyi biliniyordu. Kim bilir Yalçınlar, belki de, yazılarında kendinden "bizim gibi aydın politikacılar", "biz aydın liderler" e benzeyen formüllerle bahseden Aydın Yalçına karşı Türkiyede tek siyasi rakip olarak İnönüyü görüyorlardı! İşte bu yüzdendir ki, Ankaranın belli başlı gazetelerinden biri halini oldukça büyük bir süratle alan Öncünün genç ve akademik unvanlı başyazarı, daha birinci aydan itibaren sütununda bir "ihtiyar politikacı" masalı tutturmuş ve "devri kapanmış" teraneleriyle okuyucularının karşısına çıkmıştı, insanlarda kompleks bulunması tabiî addedilebilirdi ama, doğrusu, bir başyazarın kendi şahsi malı olan bu eksiğini gazeteye aksettirmesi pek özlenecek durum değildi. Bu yazılar öylesine dozunu kaçırmıştı ki büyük imkânsızlıklarla çıkan öncü, mütevazi normal tirajının altına düşme,tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu tutumun gazeteyi yıkabileceği anlaşılmıştı. Öyle ki, günlerden birgün, öncünün genç neşriyat müdürleri birinci sayfalarını İnönünün kocaman bir resmiyle süsleyip, C.H. P. liderinin yaş gününde kendisine ne kadar önem verdiklerini belirttiler ve hâdiseyi lüzumundan fazla büyültmek zorunda kaldılar.

Başyazarlarının tutumu, gazetenin genç muhabirleri arasında da beğenilmiyordu.

Güle güle

C.H.P. ye ve C.H.P. Genel Başkanına yöneltilen oklar tabii tesirsiz kaldı. Öncünün sahibi de durumu beğenmiyor, bağımsız bir hüviyete bürümek istediği gazetenin, İnönü düşmanı zir zümrenin fikirlerini yayan organ olarak tanınmasından üzülüyordu. Bütün bunlar gazetenin her kademesinden bâzı çatlak seslerin yük* selmesine yol açtı. Başyazılar temadi edince, gazete sahibi duruma el köy mak lüzumunu hissetti. Ancak bu, son derece sessiz ve efendice yanıldı. Protesto sözden ziyade hareketlerle belirtildi. Ama genç başyazarda öyle kuru gürültüye papuç bırakacak göz yoktu. Salvolar, son yazının Tokatlının önüne gelmesine kadar devam etti. O gece başyazı girmeyince mesele çabucak ve sessizce halledildi. Aydın Yalçın artık Öncüye yazmamağa karar vermişti ve yazmadı.

Öncünün genç yazı işleri kadrosuna aynı günlerde bir başka muharrir daha sıkıyordu. Fikret Ekinci İhtilâlden bu yana, belki de senelerdir beklediği bir fırsat eline geçtiği için öncüde kaleme sarılmıştı. Bu zatın kaleminden de doğrusu kan damlıyordu. Gazetenin mutfağında çalışanlar, Etkinci imzasıyla üçüncü sayfaya koydukları fıkraları hani neredeyse ezberliyeceklerdi. Ekincinin yazıları İhtilâl Hükümetini destekliyordu. Ancak zaman zaman dozu fazla kaçıyor ve genç yazı müdürleri ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Ekinci, Öncünün hakikaten pek mutena bir köşesine oturmuştu. Üçüncü sayfanın sağ üst köşesi Ekincinindi. Genç yazı işleri kadrosu, ferahlığı küçük bir "tebdil-i mekân"da buldu ve Ekincinin fıkrası öncünün sayfalarında gezintiye çıktı. Bir gün ikinci sayfada görünen imza, ertesi gün dördüncüye gidiyordu. Ekinci bir ara yazmağa ara veri di. Fakat mürekkep tatlı gelmişti Dayanamadı. Ancak fıkralar artık gazetenin mutfağını idare edenlerce değerlendiriliyor ve bunların hangj sayfada çıkacağı onlar tarafından tayin olunuyordu.

YASSIADA DURUŞMALARI

6/7 Eylül

Nihayet bir tanık ki...

Tanık mikrofonunun, başındaki adam orta boylu, yuvarlak yüzlü, topluca, dik duran esmer biriydi. Üzerinde "prens dö gal" şık bir elbise vardı, ceketinin' arkası yırtmâçlıydı. Bildiğini doğru söyleyen bir hail mevcuttu.

"— Ankaraya dönmüştük. 6/7 Eylül hadiselerinden sarar görenlere tazminat verilmesi kararlaştırılmıştı. Muzaffer Ersü devrin Başbakanına takdim edilmek üzere bir liste hazırlamıştı, Bu, ödenecek tazminatın miktarı hakkında kaba taslak bir tahmin ihtiva ediyordu ve henüz pek çok eksiği vardı.. Meblağ 25-30 milyon Ura civarındaydı. Menderesin odasına girdik. Ersü listeyi takdim, etti. Devrin Başbakanı 'Ne yapalım. Biz istedi. Sineye çekeceğiz. Maliye Bâkanını ara ve durumu bildir' dedi. Bunun üzerine odasından çıktık, Hususi Kaleme döndük."

Bunları, haftanın ortasındaki gün, ağzına kadar dolu bir duruşma salonunda düşük Başbakan Menderesin 6/7 Eylül tarihinde emir subayı bulunan ve halen binbaşı rütbesine sahip bir süvari subayı, Hayreddin Sümer söylüyordu. En ehemmiyetsiz tanığın ifadesine karşı kalkıp sual soran veya mütalea beyan eden Adnan Menderes, Hayreddin Sümer sözlerini tamamladığında Başkan "Tanığın ifadesine karşı söylenecek bir şey var mı?" dediğinde yerinden kalkmamayı tercih etti.

Haftanın ortasındaki o gün Yassıadanın jimnastikhaneden bozma duruşma salonu nihayet eski, cazip halini almıştı, Hemen bütün sıralar ağsına kadar doluydu ve şık, güzel, zarif hanımlar bilhassa dikkat nazarını çekiyordu. Sosyetenin tanınmış bir çok siması dinleyiciler arasındaydı. 6/7 Eylül hadiseleri, mahiyetlerinden çok artistleri itibariyle şimdilik an gözde davayı teşkil ediyordu ve Bayarlı, Menderesi!, Zorlulu, Köprülü ve Gökaylı kafileyi görmek alaka çekiyordu. Nitekim o gün de, başta Bayar, onu takiben Menderes ve bütün diğerleri silahlı muhafızlar arasında salona girdiklerinde bir heyecan dalgası esti. Bilhassa duruşmalara ilk defa gelenler dikkat kesilmişlerdi. tanıklar yerlerine oturduktan sonra bir mırıltı yükseldi. Dinleyici sıralarında herkes yanındakine intibaını söylüyordu.

Hava serin ve nemliydi. Buna rağmen Bayarla Menderes pardesüsüs ve şapkasız gelmişlerdi. Saçlarını yeni ve epey kestirmiş olan Bayar gri elbisesini, Menderes ise kahverengi kostümünü giymişti. Düşük Cumhurbaşkanı salona girdiğinde, pencere kenarındaki yerini gene almış bulunan Nilüfer Gürsoy ayağa kalkarak kendisini babasına göstermeye çalıştı. Gürsoy mor mantosunu giymişti ve sen derece üzgün hali vardı. Kafile içinde, gözler Zorluyu aradı. "En uzun boylu" ortalarda yoktu. Fakat sanıklar oturduklarında düşük Dışişleri Bakanının sandalyesi boş muhafaza edilince herkes "Bay Yüzde On" un da geleceğini anladı. Nitekim Zorlu biraz sonra, bir subayın refakatinde geldi ve başıyla evvelâ, Menderesi, sonra Bayan selâmladıktan sonra telâşla yerine oturdu. Elinde bir kâğıt tutuyordu. Oturduktan sonra, üzerinde bir kaç tashih yaptı. Bunun bir istida olduğu anlaşılıyordu. Nitekim düşük Bakan bunu, celsenin sonunda Başkana takdim etti. Avukatlarıyla görüşmek, dosyayı incelemek istiyordu.

Sanıkların ekserisi pardesülü ve şapkalıydı. Gökay, kenarları çok geniş meşhur kadife fötrünü elinde tutuyordu. Ada komutanından, beresi dolayısıyla asar işittiğinden beri anlaşılan başını herkes gibi şapkayla örtmeyi tercih ediyordu. Pardesüler arkadaki parmaklıklara asıldıktan sonra, hakimler heyeti içeri girince celse açıldı. Salonda onbir sanık ve onüç avukat vardı.

Mükerrem Sarol
Dümenci başı

Komedi unsuru

İlk olarak, bütün İzmirin tanıdığı bir yaşlı adam, bazı gazetelerin ziyadesiyle şöhretli sahibi İlhami Kaymak dinlenildi Başkan doğum tarihini sorduğunda Kaymak 72 yaşında olduğunu söyledi. Dinleyiciler arasında ilk kıkırdamalar o zaman başladı ve tanığın ifadesinin sonuna doğru bunlar kahkaha şeklini aldı. Gülenler arasında Başkan Başol da vardı. Hattâ Başkan, tanıkla hususi mahiyette bir kaç cümle dahi teati etti. İlhami Kaymak yalan söylemeyeceğini belirtmek üzere kendisini "72 yaşında, yakında Azrailin arabasına binecek bir adam" diye vasıflandırdı. Başkan "Yok canım, o kadar yakın değildir" diye takıldı. Zaten Kaymağın bütün ifadesi bu hava iğinde cereyan etti.

Aslında 72'lik tanığın bildiği bir şey yoktu. Sâdece bâzı kanaatler söyledi. 6/7 Eylülün mürettep olduğunu cümle âlem biliyordu. Sonra, kendine göre tertibin delillerini saydı döktü. Tatlı konuştuğundan, hiç bir sey söylememesine rağmen Başol sözünü kesmedi," herkes de memnun dinledi. Hâdiselerin beklendiğini gazetelerin manşetlerinden bile anlamak kabilken "Evliyayı Umurumuz" - parmaklarını dahi kaldırmamışlar, hiç bir tedbir almamışlardı. Bu, tertibin işareti değil miydi? İlhami Kaymak, bir takım "Tepecik kahramanları", "kanaati cüzdaniye" sahibi elemanlar yüzünden aklıbaşında insanların DP. den nasıl soğuduklarını anlattı, ifadesine göre Bayarın, Menderesin arkadaşıydı. Eski İttihatçılardandı. Menderesle birlikte Serbest Fırka zamanında çalışmıştı. 6/7 Eylül hâdiselerinden yirmi gün kadar sonra Ankaraya gitmiş, Dahiliye Müsteşarı Dilâver Argunu görmüştü. Ona, Kemal Hadimimin niçin İzmir valiliğinden çekilmediğini sormuştu. Argun bu hususu Bakan Ethem Menderese söylemesini istemişti. Ethem Menderes de eski bir dostuydu. Dilâver Argun, Adnan Menderesten bahisle "Beyfendi 'Hazretleri"ne böyle şeyleri arzedemediklerinl bildirmişti. Başka? Tanığın verecek başka bilgisi yoktu, Başkan Başol, hâdiselerin tertip olduğuna inandığına göre mürettiplerinin. kimler olabileceğini sordu. Kaymak iki elini göğe kaldırdı. Yanlarında değildi ki.. O bakımdan bir cevap veremeyecekti, kendi tabiriyle o konuda "Haçının gemisi şapa oturmuştu".

Tanık gülüşmelerle uğurlandı. Günün, hattâ bütün dâvanın en alâka çekicl ifadesi, işte bundan sonra dinlenildi.

Emir subayı anlatıyor

Hayreddin Sümer, Başşsavcılık tarafından tanık olarak gösterilmişti. Sert adımlarla mikrofon başına geldi, ayaklarını vurup **başını** eğerek Başkanı askerce selamladı. Hâdise sırasında Başbakanlık emir subayıydı. 7 Eylül 1955 günü Ankarada bulunuyordu. Menderes İstanbula, **yanına** Hususi Kalem Müdürü Muzaffer Ersüyü alarak gitmiş, kendisini başkentte bırakmıştı. O sabah telefonla acele Başbakanlığa çağırılmıştı. İstanbul hâdiseleri kendisine Kalem Şefi Adnan Zafir tarafından anlatılmıştı. Bunun üzerine Hususi Kalem odasına geçmiş ve vazifeye başlamıştı. Başbakanlığa, o tarihlerde Devlet Bakam ve Başbakanın **sağ kolu** durumundaki Mükerrem Sarol gelmiş ve işlere el koymuştu. Emirleri o veriyor, telefonlarla o görüşüyordu. Bir çok yeri aratmış, Sümer oraları bulup bağladığında Sarol vaziyet hakkında bilgi almıştı. İstanbulu, Beykoz ilçesinde Mehmet Kaptanı, Adalar ilçesi D.P. başkanlığını bulmuş, konuşmuştu.

Hayreddin Sümer bunları anlatırken Bayar dikkatle dinliyor, Menderes kayıtsız görünmeye çalışıyordu. Hem salon, hem diğer sanıklar ve avukatlar alâkalanmışlardı. Eski emir subayının tafsilatıyla bildirdiğine göre o sabah kabinenin üçte iki Bakanı Sarolun başkanlığında toplanmışlardı. Başkaları da geliyorlar, gidiyorlardı. İşte böyle bir arada Sümer, bir telefonun bağlandığını haber vermek üzere düşük Devlet Bakanının yanına girmişti. Sarol, o sırada yanında bulunan arkadaşlarına şöyle demekteydi:

"— Yapın dedik. Ama yapın dedikse, böyle mi yapın dedik? Türk milletine vur deyince, öldürür zaten. Halbuki dirayetli idare âmirleri, hâdiselere pekâlâ hâkim olabildiler. Meselâ Hayreddin Nakiboğlu.."

Eski emir subayı bundan başka Gökay ve Erişle yaptığı İki konuşmayı nakletti. Hâdiselerden bir kaç gün sonra Başbakanla birlikte İstanbula gitmişlerdi. Orada, kaldıkları Park Otelde Emniyet Müdürü Alâeddin Erişi görmüş ve kendisinden hâdiselerin niçin bastırılamadığını sormuştu.

"— Alâeddin bey, siz tabancanızı çekip on kişiyi dağıtamaz mıydınız? Şahsen müdahale etseydiniz ya.." demişti.

Bunun üzerine Eriş kendisinin elinde yapacak bir şey olmadığını, durumu muntazaman, dakikası dakikasına alâkalılara, bu arada Bayara ve Menderese de bildirdiklerini, eğer onlar lüzumlu görselerdi dönebileceklerini ve emir verebileceklerini söylemiş, "O takdirde böyle olmazdı" demişti. Sümer İstanbul vilâyetinde de Gökayla konuşmuş, ona da aynı suali sormuştu. Gökay şöyle demişti:

Adnan Menderes

Sesi soluğu kesildi

"— Ben her şeyi yaptım. Hâdiselerin olacağını biliyorduk. Tedbirlerimi almış, askerden yardım istemiştim. Bu hususta yazılı emirlerim vardır. Ama İçişleri Bakanı Gedik, Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner burada bulunuyorlardı. İşleri onlar idare ettiler. Ben kendimi kurtarırım. Onlar düşünsünler."

Hayreddin' Sümer bundan sonra düşük Menderesin sözlerini nakletti. Menderesin bu sözlerini duyduktan sonra Muzaffer Ersüyle birlikte Hususi Kalem odasına geçmişlerdi. Orada Sümer Ersüye:

"— Ağabey, ne oldu böyle?" diye sormuştu.

Bunun üzerine Ersü şu cevabı vermişti:

"— Bir halt ettiler, şimdi temizlemeye çalışıyorlar.."

İşte, düşük Başbakanın, o "kelâm ishali"ne müptelâ adamın, hakkında kalkıp ta tek söz söylemediği ifade bu ifade oldu.

Fasafiso müracaatlar

Tanıklar bitmişti. Gerçi Yüksek Adalet Divanına müracaatlar devam ediyordu. Tanık olarak bir çok kimse dinlenmek istiyordu. Ama mektuplar okunduğunda görüldü ki bunlar dâvaya yeni bir ışık tutacak mahiyette değildir. Bir tanesinde 6/7 Eylülün İstanbulda D.P. teşkilâtı tarafından organize edildiği ve Menderesin bu husustaki emirleri İstanbul Başkam Hayri Gönen vasıtasıyla ilettiğini bildiriyordu. Bir başka mektup, daha evvelce tanık olarak dinlenmiş bulunan Aziz Ozana aitti. Ozan, Gökayın hâdiselerin tertip olduğundan haberdar bulunduğunu, o tarihlerde Bayarla Menderesten korkusundan açıklamadığını söylüyor ve F.K.G. nin kendisine "Bunları hiç kimse benim kadar tanıyamaz. Bunlar insanı bir meçhul cinayete kurban edip temizlettirebilirler" dediğini bildiriyordu. Mektupta bu neviden daha bir çok hikâye vardı. Başkan, ne diyeceğini F. K.G. den sordu. Eski vali zıplaya zıplaya mikrofon başına geldi, bir deniz assubayı âleti boyuna göre ayarladıktan sonra konuştu. **Tıp** ilminde "Masal uydurma" diye bir hastalık vardı. Aziz Ozanın buna müptelâ bulunduğu anlaşılıyordu.

Böylece dâvanın ilk safhası aşağı yukarı sona erdi. Bütün tanıklar dinlenmişlerdi. Bâzı tevsii tahkikat talepleri vardı. Başsavcı bunların topunun reddini istedi. Menderes -konuşmazsa ölür her halde- dayanamayıp söz istedi ve Gedikin olduğu büdirilen bir takım notların okunmasını talep etti. Halbuki Başsavcı bu meçhul notların da dâvayla alâkası bulunmadığını, zira bunların 6/7 Eylülden çok sonra yazıldığım belirtmişti. Hâkimler Heyeti, bütün bu hususlar hakkında karara varmak üzere müzakereye çekildi.

Müzakere tahminlerin üstünde uzun sürdü. Bu sırada sanıklar, başta, o Mecliste yarım saat oturamayan Menderes, ışıkların ve onlardan da müthişi, dinleyicilerin merak dolu nazarları' altında sandalyaları üzerinde hareketsiz oturuyorlardı. Ama vakit geçince her birinde, bilhassa Bayarda ve Mendereste sinirlilik alâmeti belirdi.

Hâkimler heyeti tevsii tahkikat taleplerini reddetmişti. Ancak, dâvayla alâkalı bâzı hususların tahkiki ve bâzı tanıkların dinlenmesi gerekiyordu. Tanıklar arasında Namık Gediğin eşi Melahat Gedik de vardı.

Cumartesi günü duruşma salonunun gene kalabalık olacağı anlaşılıyordu.

Yolsuzluklar

Görülmemiş kepazelik (Devam)

(Kapaktaki çuval)

Bu haftanın başından itibaren Yassıadaya gidenler, pek fazla heyecanlı günler geçilmediler ama bir devir boyunca hükümet işlerinin, dev-

let işlerinin nasıl yürütüldüğü hususunda geniş, ve etraflı bilgi sahibi oldular. Sahneye çıkan aktörlerin sayısı büyük olmadığından, hela primadonnalar rol almamış bulunduklarından ne pazartesi, ne de salı günleri bir kalabalık meşhur duruşma salonunu doldurdu. Tribünler saçkırana uğramış bir kafayı andırıyordu. Orada, burada gedikler vardı ve "Bebek Davasının, hattâ 6/7 Eylülün şık hanımları ortalarda sürünmüyorlardı. İki yolsuzluk dâvasından birincisinin, biri meşhur dört sanığı, ikincisinin ise şöhretli, ama sâdece iki kahramanı vardı. Üstelik Hasan Polatkanın omuzlarında, öylesine bol itham vardı ki, hiç kimse düşük Maliye Bakanım görmek için sabahın yedisinde yollara düşmeyi göze almamıştı. Şüphesiz, bir gün olmazsa bir başka gün üstadı sanık mikrofonu başında görmek mümkün olacaktı. Zira Polatkan, oraya abone olmuşa benziyordu. Erkmen- Mandalinci kombinezonunun marifetlerine gelince, bunlar miktardan çok mahiyet itibariyle alâkayı çeken bir laubalilik ve pervasızlık örneğiydi. İşte bu yüzdendir ki Yassıada duruşmalarının kararname ve ele geçirilmiş delil bakımından ta zengin ilci dâvası gürültüsüz, hattâ kısa kesilmiş halde görüşüldü, aydınlatıldı.

Haftanın basındaki gün, gene parlak bir güneş altında kalkıp kaymak gibi denizde, vefakâr muhafızları arasında seyreden Fenerbahçede görüşülecek dâvalardan ziyade bu yıl havaların ne kadar güzel gittiğinden bahsediliyordu. Hakikaten, hele devamlı Yassıada yolcuları için başlıca dert, atmosferle ilgiliydi. Pastırma yazının ılık günlerinde yolculuğun tadına doyum olmuyordu. Arka üst güvertede dönüşte yası makineleri açılıyor, bir minyatür gazete salonu kuruluyor, çaylar, sigaralar içiliyor, lâf atılıyordu. Ama hava bir defa bozunca, vapur sallanmaya başlayınca ve adanın yemek yenmesi için ayrılmış tepesine çıkan merdiven rüzgârın hışmı altına girince ne yapılacağı pek çok kimsenin meçhulüydü. Böylece Polatkanın marifetlerinden fazla Allanın lûtfu alâka çeke çeke Yassıadaya varıldı. Vapurda hemen tek yabancı gazetecinin bulunmadığı göze çarpıyordu. Görülmemiş kepazelik, anlaşılan Başbakan metresleri veya Cumhurbaşkanlarının köpek ticareti kadar dahi ecnebi basını alâkalandırmamıştı. Kim bilir, belki de Menderes rejiminin o tarafları zaten hepsinin malûmuydu.

Polatkan ve şürekâsı âlâyişsiz şekilde salona getirildiklerinde de fazla bir ilgi görmediler. Sâdece düşük Bakan iki deniz subayının arasındaydı, ötekiler muhafıza dahi lâyık görülmemişlerdi. Hele Ragıp Sipahi, ilk günün aksine, kafilenin ta arkasındaydı ve sâdece yürüyüşüyle dahi - Başkanın daha sonra ifade edeceği gibi- "itimada sayan bir adam olmadığı" hissini herkeste uyandırıyordu. Kapıya arkadaşlarından evvel gelen Polatkan durup bir an onları bekledi, sonra hep birlikte içeriye girdiler. Polatkan ve şürekâsı sanık mahallindeki yerlerini almışlardı. Avukatlara ayrılmış sırada ise baş müdafi vardı. Bunlardan bir tanesi yeni gelmişti ve düşük Bakanı savunacaktı, Menderese eski vedialardan Hüsameddin Cindoruk!

Düşükler muhafaza altında duruşmaya götürülüyor

Evdeki hesap çarşıya uymadı

Bankacılar resmi geçidi

Bir müddetten beri çeşitli geçit resimleri seyreden Yassıada müdavimleri haftanın başındaki o gün Banka Umum Müdürlerinin geçişine şahit oldular. Başı, bir düşük Umum Müdür, Sümer Bankın Umum Müdürlüğüyle iktifa etmeyip D.P. nin Ankaradaki başkanlığını da kabul eden ve bu sıfatla V.C. cephesinin kumandanlık kordonlarından birini takan Mehmet Akın çekiyordu. Mehmet Akını önceden tanıyanlar, salona girdiğinde onun hayaletlyle karşılaştıklarını sandılar. O derece bozulmuş, öylesine bitmişti. Üzerinde gri flanel bir elbise vardı. Saçları kirpi gibi tepesinde dikilmişti ve beyazları artmıştı, ince, uzun burnu büsbütün ortaya çıkmıştı. Her halde üztintti verecek bir manzarası vardı. 1331 doğumlu olduğunu söyledi.

Başkan kendisine dâvayı izah etti. Vinileks Sümer Banktan bez almıştı ve bu satışta Hasan Polatkanın tesiri olmuştu. Şimdi, bu hususta bildiklerini anlatması gerekiyordu. Mehmet Akın, düşük Maliye Bakanının tavassutunu mükemmelen hatırladığını bildirdi. Telefon etmiş, yanında bulunduğunu bildirdiği Ragıp Sipahiyi göndermiş, daha sonra işi gene takip etmiş, verilen benzin miktarı Vinileksi memnun etmeyince "az verildiğini" belirtmek üzere bir telefon muhaveresi daha yapmıştı. Satış muamelesi usulsüz müydü? Değildi. Polatkan telefon etmemiş bulunsaydı

gene yapılır mıydı? Muhtemelen. Ama ortaya çıkan hakikat suydu: Düşük Maliye Bakanı Vinileksin işlerini sanki şirketin bir memuruymuş gibi dikkatle, sadakatle takip etmişti.

Daha sonra konuşan banka büyüklerinin hepsi aynı istikamette ifade verdiler. Osmanlı Bankası Umum Müdürü Reşat Aksana düşük Bakan Vinileksi himaye etmelerini "laf arasında" tavsiye etmişti. Yapı ve Kredi Bankası Umum Müdürü Taceddin Baykal bankasının böyle bir "rica"ya maruz kaldığını biliyordu.İş Bankası Umum Müdürü Ahmet Dallıya Polatkan Vinileksle alâkalı olarak bir çok defa telefon etmiş, Ragıp Sipahiyi göndermiş, "İşlerini, bir daha bana gelmelerini gerektirmeyecek şekilde yap" demiş, yeniden alâkalanmıştı. Reşit Egeli ise -Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası Umum Müdürü- ta Ankaraya kadar Polatkan tarafından çağırılmış, orada, hem de Maliye Bakanlığının bir odasında Vinileksin sahiplerinden Necati Dölayla görüştürülmüştü. Dölay, şirketinin meselelerini orada anlatmıştı. -Bu tanık ifade verirken duruşmaların müdavimleri, ilk sorgusu sırasında ukalâ tavırlı Dolayın ve resmî ortağı Hüseyin Al tanın iddialarım gülümseyerek hatırladılar. Dolay ve resmi ortağı kendi işlerini Polatkanın takip ettiğini hiç bilmediklerini söylemişler, adeta düşük Maliye Bakanıyla duruşma salonunda karşılaştıklarım belirtmişlerdi-. Polatkandan telefon alan bir başkası Vakıflar Bankasının o zamanki Umum Müdürü Sabahaddin Tulgaydı. Düşük Maliye Bakanı ona da Ragıp Sipahiyi göndermiş, Vinileksin işlerini yapmasını bildirmişti. Daha sonraları da Sipahi için randevular hep Polatkanın Hususi Kalem Müdürü tarafından alınmıştı. Düşük Maliye Bakanı Merkez Bankası Umum Müdürüne dahi Vinileks için telefon etmiş, gene Sipahiyi yollamıştı ve Sipahinin müteakip randevuları da Maliye Bakanı adına, Hususî Kalem Müdürü tarafından sağlanmıştı.

Herkesin kanaati, Ragıp Sipahi nin "Polatkanın Adamı" olduğu merkezindeydi. Böyle bir intibaın uyanmasının Sipahinin ve Vinileksin işlerini o devirde ne derece kolaylaştırdığını, tabii herkes kolaylıkla anladı.

Merhametten maraz!

Haftanın başındaki gün, kabiliyet ve meharetini zaten ispat etmiş bulunan Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol kendi kendini dahi aştı. Dosyanın mükemmel olması ve dört sanığın kıskıvrak yakalanmış bulunması da "Börek Dâvası"nda hakimlerin işlerini tabii çok kolaylaştırıyordu. Her tanık konuştuktan sonra Başol Polatkanı mikrofon başına çağırıyor ve:

"— Bak, buna da telefon edip Vinileksin işini takip etmişsin, Ragıp Sipahiyi göndermişsin, şirketin kredisinin arttırılmasını istemişsin. Bir diyeceğin var mı?" diye soruyordu.

Düşük Bakan mecburen bütün müdahalelerini kabul ediyor, "Evet, telefon ettim" diyordu. Ama bunun pek masum bir sebebi vardı; Ragıp Sipahi yirmi yıllık tanıdığıydı. Üstelik, sulu bir adamdı. Geliyor, günlerle Hususî Kalemde oturup Polatkanın kendisini kabul etmesini bekliyor, merdivenlerde yolunu kesiyor, musallat oluyordu. O da, derdi başından atmak için "Git Ahmedi gör, git Mehmedi gör" diyordu. Başkan hatırlattı:

"— Sâdece öyle dememişsiniz.. Telefon da etmişsiniz. Hususi Kaleminiz Sipahinin bütün randevularını sağlamış. Ona ne diyeceksiniz?**

İşte, sebep hep merhametti. Başka ne yapabilirdi ki?. Adam, öylesine yapışkandı ki.. Ama Başol, ne yapılması gerektiğini mükemmel şekilde belirttir

"— Ben olsam, kovardım" dedi. Arkadan izah etti:

"— Değil mi? Bir defa bu Ragıp Sipahinin itimat telkin eden bir şahıs olmadığı derhal anlaşılıyor. Siz ne derseniz, buradaki ifadesini öyle değiştiriyor. Cahil ve münasebetsiz olduğunu söylüyorsunuz, onu dahi kabul ediyor. Üstelik, size mektuplar yazmış. Bunlarda açıkça rüşvet teklif etmiş. Bir Maliye Bakanı böyle bir insanı kovmaz da, kimi kovar?."

Böyle bir itiraz sırasında Polatkanın bir ihtiyatsızlığı hakikatin başka bir cephesini daha meydana çıkardı. Başsavcının talebi üzerine -İddia makamını Altay Egesel işgal ediyordu- Başkan Polatkandan Sipahinin mektuplarım hangi adrese gönderdiğini sordu. Zira Polatkan, makamında bulunan bu mektupları okumadığım, muhtevasından haberdar bulunmadığını söylemiş, günde yüzlerle mektup aldığını belirtmişti. Suale karşı 'Hatırlamıyorum" dedi. Başkan Sipahiden sordu. Ama, Polatkanın hatırlamadığını belirttiği bir hu-

Düşük Polatkan duruşmalara getiriliyor

Hasanın böreği boğazında kaldı

sus hakkında sanıkların en ömürü elbette ki bir gey söylemek İstemeyecekti. Nitekim "Hatırlamıyorum efendim" dedi ve herkesi güldürttü. Halbuki, bulunan mektuplardan bir kısmı düşük Maliye Bakanının ev adresine yollanmıştı ve Standart şirketine ait 220 hisse senedine ait makbuz mahiyetindeki mektup bunlardan biriydi. Bakan, bu makbuzu İtinayla saklamıştı.

Tabii, Polatkanın bu derece merhametli bir insan olduğu ancak duruşmalar sırasında ortaya çıktı ve anlayışa değilse bile kahkahalara yol açtı. Üstelik Ragıp Sipahinin yapışkan hali bulunduğu muhakkaktı ama, hiç de merhamet telkin edecek bir tip değildi. Bilakis, sıkılma duygusu fazla bulunmadığından mükemmel bir iş takipçisi olduğu intibaını veriyordu. Nitekim bu kabiliyetini ispat etmişti.

İki de Bakan eskisi

Dgünkü duruşmaların ilgi çekici iki siması, iki Bakan eskisi oldu. İlgi düşük Erkmenden "Ticaret Vekili arkadaşım" diye bahsetmesi teşkil etti. Bu söz, Meclis müzakerelerini hatırlattığından yeni gülüşmelere yol açtı. Zaten, Ticaret Bakan eskisi Erkmen değil ama, Koordinasyon Bakan eskisi Sebati Ataman meşhur lâf cambazlıklarım ve kısır mantık oyunlarım da Başkan Başolun huzurunda tekrarladı.

Tanık mikrofonunun başına ilk geçen, o oldu. İktisadî Koordinasyon Heyetinin Başkanı sıfatıyla ifadesine başvuruluyordu. Bu Heyete dahil bir Bakan, Polatkanın orada Vinileksten sık sık bahsettiğini ve onun temsil ettiği plâstik sanayiini tuttuğunu söylemişti. Böyle bir şey hatırlıyor muydu? Sebati Ataman gene ufacıktı, gene kara kuruydu. Pek kısa kesilmiş yer yer beyaz saçları ve kalınca gözlükleri kendisine bir hususiyet veriyordu. Meselâ Polatkana, meselâ Ethem Menderese veya Zorluya nazaran daha formda görünüyordu. Hayır, hiç böyle bir şey duymamıştı. Polatkanın ağzından Vinileks kelimesinin çıktığını dahi işitmemişti. Düşük Maliye Bakanı, yerli sanayiin bir müdafilydl. Ama, müessese tutmazdı!

Halbuki, mikrofon başında onu takibeden Hayreddin Erkmen bambaşka şeyler anlattı. Hayreddin Erkmen boy itibariyle Atamandan da kısaydı. Üzerinde, babasınınmış gibi duran bir spor ceket ve gri patalon vardı. Ceket âdeta dizlerine kadar iniyordu. Fakat ilk duruşmaya çıktığı güne nazaran o da kendisini toplamıştı. İktisadi Koordinasyon Heyetinde Polatkanın vaziyetini nakletti. Efendim, bu Polatkan yerli sanayiin 1 numaralı hamisiydi. Onun için Koordinasyon Heyetinde meselâ plâstik mamullerinin memlekete girmesine hep mâni olmaya çalışmıştı. Bildirdiğine göre, yerli plâstik sanayii vardı. Vinileks mükemmel çalışıyordu. O halde, ithal malına ne lüzum vardı? Erkmen, Polatkanın Vinileksi bir misâl olarak zikrettiğini belirtti.

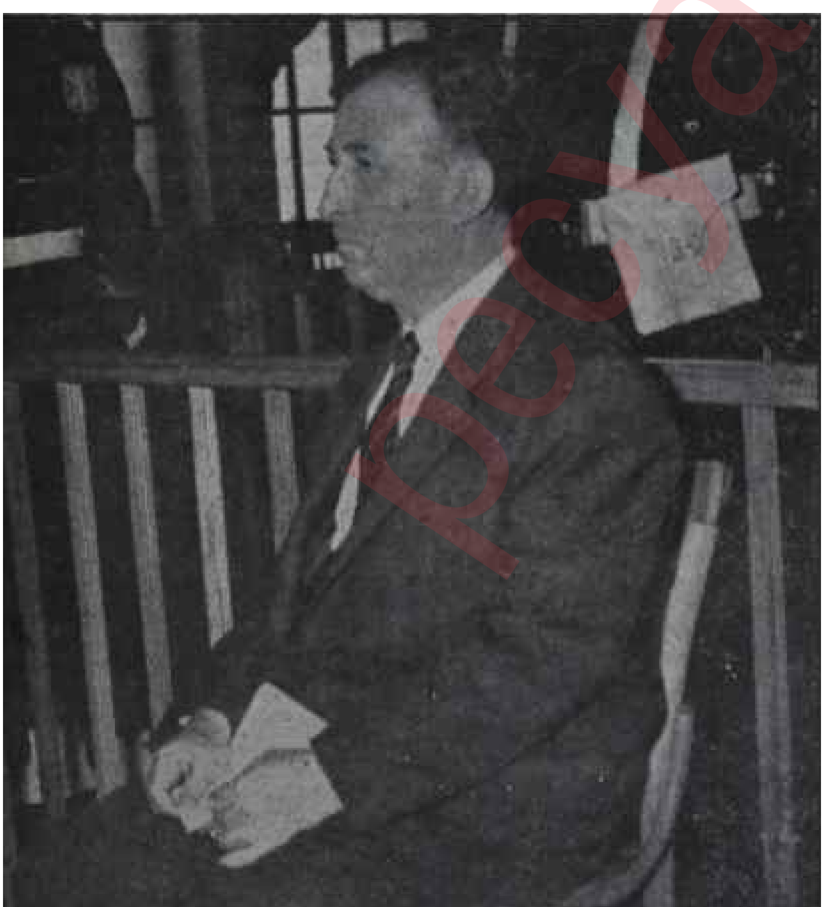
Ama Başkan Başol, bugün hiç "kül yutmak" niyetinde görünmüyordu. Bir defa Erkmen, ifadesinin başında Vinileksten hiç bahsetmemiş, bu kadarını dahi Başolun suali üzerine söylemişti. Ancak, Yüksek Soruşturma Kuruluna verdiği ifade daha da sarihti. Orada bildirdiğine göre Polatkanın Vinileksten "sık sık" bahsettiğini duymuştu. Erkmen "Evet" dedi ve Başkandan bir azar işitti. Yâni, bildiklerini hep kerpetenle dişi çekiliyormuşcasına mı söyleyecekti? Başol, Atamanı tekrar mikrofon başına çağırdı ve meşhur Heyetin iki üyesini yüzleştirdi. O zaman Sebati Atamanın mantık oyunculuğundan fazla bir şey kaybetmediği görüldü. Efendim, Polatkan yerli sanayii himaye ediyordu ya.. Ee, o arada plâstik sanayiinden de bahsetmiş olabilirdi. Eğer bunu yapmışsa, Vinileksi bir misâl diye göstermiş de bulunabilirdi, göstermemiş te.. Ama Yassıadadaki duruşma salonu D. P. sıraları dolu Meclis değildi ve Başkanlık makamında şişman Erozan yoktu. Sebati Atamanın tevili dinleyicileri güldürdü. Ancak bu, Polatkana bir bütçe nutkunun başlangıç cümlelerinden birini söyleme fırsatını verdi.

"— Memleketin kalkınmasının ancak sanayiin kurulmasıyla kabil olacağına inanmışımdır. Ticaret Vekili arkadaşım.."

Başkan, boş lâflara yer olmadığını belirtti.

Nüfuz ticareti dediğin...

Böylece, haftanın başında "nüfuz ticareti" denilen âfetin dört başı mâmur bir örneği Yassıadada gözler önünde belirdi. Ortada, yapılan hiç bir gayrıkanuni muamele yoktu. Vinileks mükemmel bir inkişaf kaydet-

Mandalinci duruşmalarda dinliyor
Ayıkla pirincin taşını

Duruşmaların Anatomisi

Biter mi, bu işler?

Yassıadaya bir dosya yağmuru yağıyor. Fırınların en mükemmeli gibi çalışan Yüksek Soruşturma Kurulu durmaksızın dâvaları pişirip kotarıyor, sonra bunları Yüksek Adalet Divanının sofrasına sunuyor. Ama bu kadar fazla ekmek nasıl yenecek ve daha mühimi nasıl hazmolacak, işin o tarafı galiba henüz zihinleri meşgul etmiyor. Halbuki bu, sadece Yassıada sakinlerinin ve vazifelilerinin değil, bütün Türkiyenin bir mühim meselesidir.

Yüksek Adalet Divanı önündeki hesaplaşma ne kadar sürecek? Bu Divan kaç tane dâvaya bakacak? Düşüklerin asıl suçunu teşkil eden ve Anayasayla ilgili olan dosya -ki, açılış töreninden sonra rafa kaldırılmıştır- ne zaman ciddî surette ele alınıp neticelendirilecek? Bunlar cevap bekleyen ve cevaplarının son derece ciddî hesaplar neticesinde verilmesi gereken bir takım suallerdir.

Hadiselere bugün bakılınca görülen bir manzara var, Duruşmalar son sürat gitmiyor. Bâzı günler tanıklar bitiyor ve celse, ister istemez tatil ediliyor. Bunun çâresi yoktur. Boş zamanlarda gündeme başka dâvalar almak, yani dosyalar açmak usul kanunlarının müsaade etmediği hususlardır. Bir duruşmanın ne kadar süreceğini tahmin imkânı yoktur ki arada sırada yedek malzeme de hazırlansın. Sanığıyla, tınığıyla, evrakıyla bir dâvanın Yassıada duruşma salonunun kapısında ihtiyat olarak bulundurulması mümkün değildir. O halde, bu tempo devam edecek ve dâvalar bugünkü sürat içinde görülecektir. Süratle oynanamayacağına göre, mutlaka dosyaların adedini tahdit etmek, bunlara bir hudut tanımak, bir takım suçların hesaplaşmasını başka adalet organlarına havale etmek lazım.

Zira düşükler bir değil. İki değil, yüzlerle suç işlemişlerdir ve bunlardan pek çoğunda Bakanlar, hattâ Başbakan veya Cumhurbaşkanı pay almıştır. Şimdi, bu zevatın Yüksek Adalet Divanı önünde yargılanması gerektiği mucip sebebine dayanılarak bütün dosyalar Yassıadaya sevkedilirse seneler ve seneler orada bir mahkeme heyetini toplu halde bulundurmak, Yassıada Saatini devam ettirmek, gazetelerin sütunlarını, hattâ sayfalarını o işe ayırmak lâzımdır. Ama, bir defa umumî efkârın alakası o kadar zaman ayakta kalabilir mi, tutulabilir mi? Buna imkân bulunduğunu söylemeli hayale biraz fazla kapılmaktır. İhtilâlin adaleti, hukukun adaletinin de suçluların cezalandırılmasında rolü olsun diye hemen tecelli edememiştir. Bu yüzden bir takım kayıplara uğranıldığı meydandadır ve bunu saklamak lüzumsuzdur. Şimdi, karma adaleti de bir dosya yağmıruryla işlemez, netice vermez hale sokarsak bastaki belâ kendiliğinden artar. Evet, memleketin gözü bugün Yassıadadadır. Ama, bir çabuk ve kesin karara varılmasını bekleyerek.. Yoksa, işin bütün ciddiyetinin uçup gitmemesi ve duruşmaların bir oyun, hattâ bir oyun da değil, gazetelerin o ziyadesiyle meşhur pehlivan tefrikalarından biri haline gelmemesi şaşırtıcı olur. Öyle işler vardır ki sürat bütün diğer faktörlerden mühim rol oynar ve sâdece onun sağlanması tarifsiz dertleri önler, tarifsiz menfaat sağlar.

Evvelâ bir noktanın tesbiti lâzımdır. Yassıada duruşmalarının sebebi hikmeti nedir? Bu tesbit edildikten sonra bir çâre aramak daha kolaylaşır. Köpek dâvası, Bebek dâvası, Börek dâvası, Hayreddin Erkmen efendinin millet malının deniz olduğu kanaati, bedavadan gemi sahibi olmak için Bakanlarla ortaklık kurulması, iflas halindeki şirketlere açılan onmilyonlarca liralık krediler, nüfuz ticareti örnekleri, suikastlar,. Bunların hepsi iyi. Ama her birinden bir kaç tanesini Yassıadaya getirmek ve bunları bir devirden nümuneler olarak ortaya koymak daha doğru değil midir? Elbette ki aynı mahiyetteki suçlar arasında bir tefrik yapmak kolay olmayacaktır. Ancak unutulmaması gereken husus Yüksek Adalet Divanının her mesele üzerine eğilemeyeceği, her meseleyi ela alıp karara bağlayamayacağıdır. Yüksek Soruşturma Kurulunun elinde bine yatan dosyana bulunduğu, soruşturmaların hâlâ devam ettiği, böylece dosya adedinin mütemadiyen çoğaldığı gözönünde tutulursa bu konuda bir karar almanın ne derece acil mesele halinde bulunduğu daha fazla açıklıkla gözler önünde belirir.

Biraz etrafımıza bakmak ve Yassıadada cereyan eden hâdiselerin içerde, dışarda akislerini kolaçan etmeliyiz. İhtilâlin hemen akabindeki günlerde İhtilâlin başı Cemal Gürsel orda birliklerine hitaben yaptığı bîr konuşmada çok büyük menfaatlerin bahis konusu olduğunu, düşüklerin hudutsuz imkâna sahip bulunduklarını belirtmişti. Bu teşhisin ne derece doğru olduğu şimdi daha açık şekilde ortaya çıkmıştır. Zira bu hudutsuz imkânlar, düşüklerin kurtarılması veya hiç olmazsa hesaplaşmayı ucuz atlatmaları için memleket dahilinde ve memleket haricinde seferber edilmiştir. Dünya basınında, bir maddî tesirin izlerini sezmemek mümkün değildir. Eğer elçiliklerimiz iyi çalışırlarsa alâka uyandırıcı deliller elde edebilirler, izler bulabilirler. Gene bu sütunlarda aksettirilen "Maurice Garçon hikâyesi" bunlardan sâdece bir tanesidir. Düşükler lehinde, maksatlı veya maksatsız yaratılan havanın hiç ehemmiyeti olmadığı samlmamalıdır. Süratli bir karar geciktikçe, mütemadiyen işleyen bir cerahat gibi Yassıada zarar vermeye başlayacaktır. O kadar ki, düşüklerin Divan Önüne çıkarılmasına alışılacak, bu duruşmalar gündelik hayatin bir parçası haline gelecek, eski tâbirle "umur-u âdiye" sayılacak, ondan sonra işin içinden çıkmak imkânı kalmayacaktır. Zamanın düşükler lehinde çalıştığı, duruşmaların uzamasından onların kazandığı, belirtilmesi gereken marifetler belirtildikten sonra bir "derleyip toparlama ameliyesi"ne lüzum bulunduğu aşikâr kal almıştın.

Şimdi, kesin olarak söylenmelidir: Yüksek Adalet Divanı kaç dosyayı ele alacaktır? Adet tesbit edildikten sonra, bugünkü tempoyla duruşmaların hangi tarihte bitirilebileceği ortaya çıkar ve bulutlar dağdır. Son verilmesi gereken, Yassıadaya yağan e dosya yağmurudur. İnanılmaz bir gelişigüzellikle "Aman, bu davayı , da görelimi aman şunu da ortaya çıkaralım" diye fazla gayrete kapılmak dâvanın heyeti umumiyesine sâdece zarar verecek, iş ciddiyetinden kaybedecektir. Bir defa da ciddiyet mefhumu ortadan kalktı mı, düşüklerin ekmeğine dünyanın en nefis yağı sürülmüş olacaktır.

Derhal bir gündem tesbit edilmeli. Yüksek Adalet Divanının hangi dosyalar üzerine eğileceği belirtilmeli, hattâ, bunların ele alınma tarihleri açıklanmalı ve ondan; sonra memleketin kaderinde bir handikap olduğunda zerrece şüphe bulunmayan Yassıada hikâyesi tasfiye edilmelidir.

mişti. Bankalar bu yüzden kredi esirgememişlerdi. Şirketin mamullerinin ithali yasak edilmiş, ne yaparsa Türkiyede satılması sağlanmıştı. Rakipleri ise, hiç gelişememişti. Böylesine verimli bir sanayi dalında Vinileksin tek. başına, adeta bir tekelin sahibi olarak kalması belki hayret uyandırabilirdi. Ama, onda da kanun dışı, bir cihet yoktu. Her halde,. Dolay ve Altan birer harika iş adamıydı. Eğer Ragıp Sipahinin mektupları ele geçmemiş bulunsaydı, Vinileks harikulade gelişmesine devam edecek, herkes Dolayla Altanın kabiliyetlerine hayran kalacak, Polatkanın ismi etrafındaki söylentiler de birer söylentinin hududunu aşmayacaktı.

Halbuki, mektuplar kazın ayağının böyle olmadığım ispat etti ve D. P. iktidarının alameti farikası "nüfuz ticareti"ni bütün teferruatıyla ortaya koydu. Vinileks mükemmel bir inkişaf kaydetmişti. Ama sebebi, devrin Maliye Bakanı Hasan Polatkanla ortaktı. Bankalar kredi esirgememişlerdi. Zira Polatkan işleri bizzat takip ediyor, yumurtanın tavuktan tavuğun ise yumurtadan çıkması gibi kredi aldıkça Vinileks inkişaf ediyor, inkişaf ettikçe kredi alması kolayla--ıyordu. O kadar ki 20 bin lira sermayeyle kurulmuş şirket bugün 40 milyon liranın üstünde krediye sahipti. Şirketin mamullerinin ithali yasak edilmişti,zira Polatkan bunu İktisadi Koordinasyon Heyetinde savunmuştu. Şirket ne imal ediyorsa Türkiyede satılıyordu, çünkü alıcı firmalar Polatkanın tavsiye telefonlarına maruz kalıyorlar, devlet sektörü siparişlerini Vinilekse veriyordu. Böylesine verimli bir sahada başka rakibin gelişememesi ise tehlikeli bir firma belirdi mi Vinileksin Polatkana başvurup hu firma hakkında tedbir alınmasını, Maliyenin o firma başına belâ edilmesini istemesi neticesiydi. Ham maddeye gelince, Vinilekse bütün kapılar. Polatkanın telefonları neticesi açık tutuluyor, fabrika neye muhtaçsa alıyordu. Ee, bu kadar avantaj biraraya geldikten sonra Dölay ve Altan değil, Pazarola Hasan bey bile elbette ki milyon üstüne milyon ekleyebilirdi.

İşte Polatkan, bunca nimeti "yirmi yıllık yapışkan bir dostun hatırı" için sağladığını Yassıadada ciddi ciddi ve tam bir pervasızlıkla ifade etti!

Belki de bunun içindir ki dâvanın sonu çabuk alındı. Haftanın ortasındaki üçüncü celsede tanıkların dinlenmesi bitti ve sanıklar tevsi-i tahkikat talepleri olmadığını söylediler. Bunun üzerine Savcı iddianamesini okudu. Uzun iddianamenin fazla cazip bir tarafı yoktu ve hâdiselerin alt alta yazılmasından ibaretti. Savcı, okuduğu

Düşüğün Dramı

Hayrettin Erkmen

Bu haftanın başlarında bir gibi, Yassıadanın jimnastikhaneden bozma duruşma salonunda hakiki bir "İnsanlık Faciası" cereyan etti. Sanık mahallinde, deniz tarafına düşen sandalyada oturan gençce, ufak tefek adama karşı hiç kimse en ufak bir merhamet hissi veya sempati duymuyordu. Menderesin Bakanlarından biriydi. Son güne kadar onun elleri kanlı kabinesinde kalmış, bütün günahlara İştirak etmiş, bilhassa 1957 seçimlerinden bu yana -İhtimal, o seçimleri Giresunda kaybetmiş bulunduğunu mükemmelen bildiğinden- Büyük Meclisin en müfrit, en tahammülsüz Demokratlarından biri olmuş, hususi hayatında ise bir şımarık tip olarak o tarihten itibaren sadece istihfaf toplamıştı Düşük Ticaret Bakanı Hayreddin Erkmen hakkında, hemen bütün salonun kanaati buydu. Ama duruşmalar sırasında bir hadise cereyan etti ve Hayreddin Eritmenin çehresi, bir an bir ifade aldı ki yürekler ister istemez ezildi.

Tanık mikrofonunun başında beyaz saçlı, gözlüklü, sevimlilikten zerrece nasibi bulunmayan bir adam ifade veriyordu. Bu, Hayreddin Eritmenin "müsteşarım" dediği Ahmet Cemil Conktu. Düşük Bakan, Mandalincinin hesabını ne şekilde kapattığını anlatmıştı. Merkez Bankası Umum Müdürü kendisini ziyaret edip meseleyi ortaya atınca üzüldüğünü, bizzat Nail Gidel söylemişti. Müsteşarını çağırmış ve onunla bu paranın Merkez Bankasına nasıl ödenebileceğini görüşmüştü. İşlediğinin bir suç olduğunda zerrece şüphe yoktur. Yapılmayacak bir iş yapmış bulunduğu, fütursuzluk ve pervasızlığın en parlak numunesini verdiği de muhakkaktır. Ama bunu yaparken müsteşarıyla istişarede bulunmuştur ve iki adam beraberce Ur yol bulmuşlardır. Bunun üzerine Ahmet Cemil Conk Ofislere telefon etmiş ve Merkez Bankasına altışar bin lira ödemelerini emretmiştir.

Hayreddln Erkmen, ortada bir yazılı emir bulunmadığından bunu inkar edebilirdi. Baştan itibaren etmemişti. Mahkemede de etmedi. Suçtan habersiz olduğunu ileri sürebilirdi. Baştan itibaren sürmemişti. Mahkemede de sürmedi. Hadiseyi olduğu gibi emri veren müsteşarının sırtına yıkabilirdi. Yıkmamıştı. Mahkemede de yıkmadı. Buna mukabil Ahmet Cemil Conk, inanılmaz bir soğukkanlılıkla tanık mahalline geldi ve Hayreddin Eritmenin kendisine sadece, Ofislere tekrarladığı emri bildirmekle yetindiğini, eğer Mandalincinin adı geçseydi böyle bir şeyi katiyyen yapmayacağını belirtti, hattâ bunun nasıl yapılabileceğine pek şaştı! Hayreddin Erkmen hikayenin kendi anlattığı şeklini tekrarladığında fütursuz, reddetti. İşte o an, bir çok kimse bir insanın iç dramının acısını kendi yüreğinde hissetmekten kendini alamadı. Evet, düşük Bakana karşı sempatinin s'si yoktu.. Ama Cemi Conka tahammül gene de kabil değildi. Nitekim Hayreddin Erkmen sesinde belki de ilk defa samimi bir hüzün "Şimdi anlıyorum ki müsteşarımı hatalı seçmişim. Derin hayretimi ifadeden başka söyleyecek bir şeyim yoktur" dediğinde vicdanlardaki burkulma, acısını birar daha arttırdı.

... ve Ahmet Cemil Gonk bu ifadeyi verdikten sonra. Yüksek Adalet Divanının kapısından, ellerini kollarını sallaya sallaya çıkıp gitti

Bu, Yassıadada ilk defa cereyan ediyor, böyle bir his duruşma salonunda ilk defa yürekleri sarıyordu.

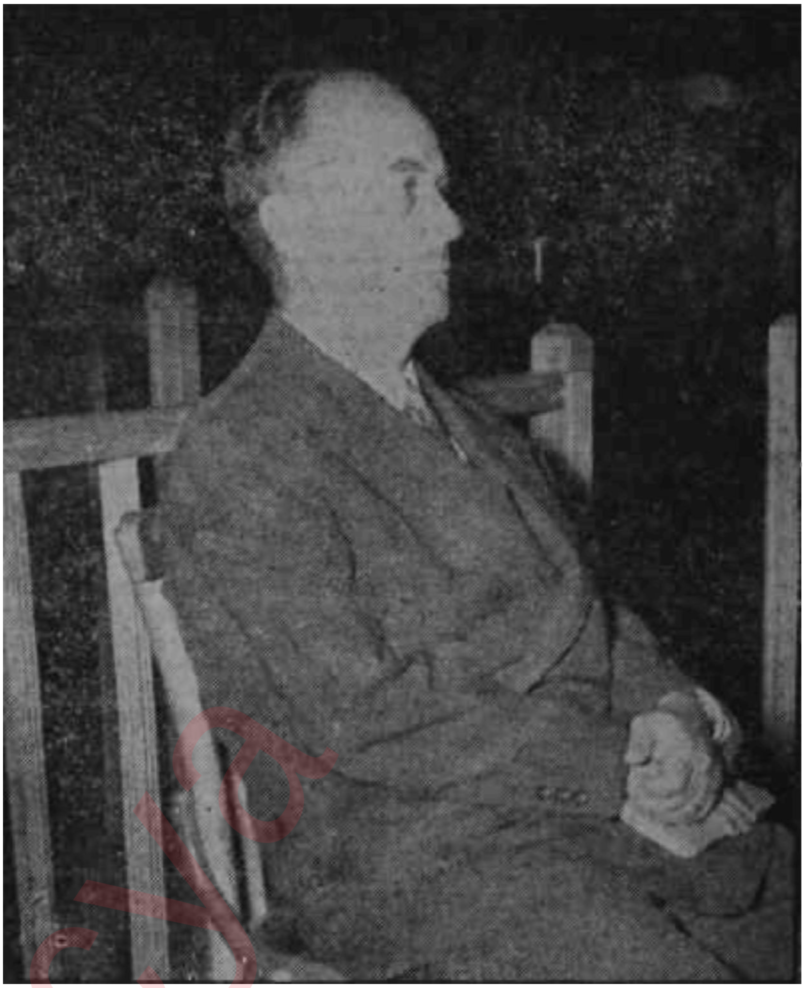
iddianamesiyle düşük Hasan Polatkanın iki ayrı .suçtan T.C.K. nun 213/2, 80, 225, 227/2 ve 218. maddeleri delaletiyle 248 ve 80. maddelerine göre cezalandırılmasını talep ediyordu.

Polatkanın şürekâsı için istenen cezalar da heybetliydi. Sanık Ragıp Sipahinin 228 ve 80. maddelere göre, ayrıca, Vinileks için 226. madde delaletiyle 220, 80, 252/2. maddeleriyle cezalandırılması isteniyordu. Necati Dolay ve Hüseyin Altan ise,gene T.C.K. nun 220, 80 ve 225. maddeleriyle cezalandırılacaklardı.

Millet malı deniz!

İrtikâp, daha doğrusu inanılmaz fütursuzluk ve pervasızlık dâvası, Görülmemiş Kepazelikten de az alâka çekti. Fenerbahçe, bir gün önceye nazaran dahi tenhaydı. Gözler,ilk duruşma günü gelmiş bulunan Münire Erkmeni aradı, fakat bulamadı. Düşük Erkmenin eşi dinleyiciler arasında değildi. Buna mukabil köylü kıyafetiyle Anadoludan kalkmış gelen bir kadın, başta fotoğrafçılar, herkesin büyük alâkasını çekti. Bildirdiğine göre kocası kendisine vasiyet etmiş, bunların bir gün fena düşeceğini söylemiş,, gidip hakim önünde hesap verirlerken görmesini istemişti. İşte, beklenen gün gelmişti. Gazeteciler kadına "Millî İrade" adını taktılar.

Bir gün evvel tanık sıfatıyla girdiği salona Hayreddin Erkmen biri denizci, biri karacı iki subayın arasında sanık sıfatıyla girdi. Üzerinde, vücuduna gene bol ve uzun gelen gri renkte, kruvaze bir elbise vardı. Elinde, yeşil bir defter tutuyordu, defterin üstünde "Lise Defteri" yazılıydı. İpek gömleği iyi ütülenmişti. Kendisini, selefi. Zeyyat Mandalinci takip ediyordu. Mandalincinin üzerinde kahverengi bir elbise vardı ve Erkmen kadar bakımlı görünmüyordu. Sanık mahalline girdiklerinde iki Bakan eskisi: bir tereddüt anı geçirdiler. İtibarlı sandalyaya -dinleyicilere en yakın olan sandalya- evvelâ Mandalinci oturacak oldu, sonra Erkmen oraya oturtuldu. Mandalinci, deniz kenarına düşen iskemleye çöktü. Fakat bir vazifeli subay geldi ve yerleri değiştirdi. Zeyyat Mandalinci oturup ta etraf ma bakındığında acı acı başım salladı. Ne günler görüyordu.. Bu sırada Adanın otoriter komutam Tarık Güryay gelip yerini almıştı. Avukatlara gelince, onlar biraz garip şekilde yayılmışlardı. Dinleyicilerden yana olan sırada bir, karşı taraftakinde üç avukat oturuyordu. Sonradan anlaşıldı ki Mandalinci kendisini bir, Erkmen üç avukatla temsil ettirmektedir. Erkmenin avukatların-

Düşük Erkmen Yüksek Adalet Divanı huzurunda

Kirli çamaşırlar ortaya dökülüyor

dan biri meşhur Babaoğlulara mensuptu ve adı Orhandı. Duruşmaya, mutad veçhile, kararnamenin okunmasıyla başlandı.

Kararname şimdiye kadar dinlenilen kararnamelerin en kısasıydı ve okunması tam yedi dakika sürdü. Hadîse son derece basitti. 1956 yılında, Ticaret Bakam olan Zeyyat Mandalinci Amerikadaki Para Fonu ve Dünya Bankası toplantısına Türk guvernör olarak katılmıştı. Seyahate çıkarken kendisine 19 bin 50 lira Merkez Bankasınca avans olarak verilmişti. Üstad dönüşte bunun 6 bin 947 lira 74 kuruşunun mahsubunu yaptırmıştı. Ama geri kalan 12 bin 102 lira 26 kuruşu bir türlü ödememişti. Hattâ, müracaatlara cevap dahi vermemişti. İddiasına göre hesap yanlış yapılmıştı, düzeltilmeden metelik vermek niyetinde değildi. Mandalinciden üç sene boyunca parayı alamayan Merkez Bankasının o tarihteki Umum Müdürü Nail Gidel devrin Ticaret Bekanı Hayreddin Erkmene başvurmuş, bu paranın bir şekilde ödenmesini istemişti. Bunun üzerine Bakan müsteşarına emir vermiş, Mandalincinin borcu Toprak Mahsulleri Ofisine ve Petrol Ofise mütesaviyen, "masraflara iştirak" adı altında ödettirilmişti. Sonra da bu parayı Mandalinciden arayıp soran olmamıştı. Hâdise bundan ibaretti. Eh, milletin malı denizdi. Yenmeyip te ne yapılacaktı?

Garip savunmalar

Kararname bittiğinde, Başkan sorguya başladı. Sanık mikrofonuna ilk gelen Zeyyat Mandalinci oldu ve ifadesiyle ne tip bir insan olduğunu mükemmelen gösterdi. Amerikaya giderken 19 bin lirayı, tamamen döviz olarak cebine indirmişti. Dışarda, bu paranın tamamını sarf da etmişti. Memlekete döndüğünde kendisinden avansı kapaması ve aldığı parayı iadesi istenilmişti. Merkez Bankasından bir memur kalkıp kendisine kadar gelmişti. Beraberce hesap yap-

mışlar ve bu miktardan Mandalincinin hakkına düşenin sadece 6 bin lira civarında bulunduğunu tesbit etmişlerdi. Ancak bir ihtilaf vardı. Mandalinci seyahati Bakan ve Heyet Başkanı olarak yaptığını bildiriyor, ona göre harcırah istiyordu. Halbuki Merkez Bankasının bir usulü vardı ve ancak ona göre tahakkuk yapılabiliyordu. Bunun üzerine beyannamedeki yevmiye kısmı açık bırakılmıştı. Sonradan Banka bu kısma kendi tahak kuk ettirdiği meblağı yazmış, Mandalinci de imzalamıştı. Ama, 12 bin küsur lirayı vermeye asla yanaşmamıştı. Sorgusu sırasında anlaşıldı ki üstad bunu bir şeref ve haysiyet meselesi yapmıştır. İfadesine nazaran, dönüşünden az sonra bakanlıktan istifa etmiştir. Yoksa, kendisine yapılan bu muamele bir nevi ceza mıydı? Merkez Bankası parasını geri isteyince Mandalinci kalkıp Başbakana gitmiş, vaziyeti anlatmış ve sormuştu: "Bu, bir ceza mıdır?" Menderes derhal tekzip etmişti. Hayır, alakası yoktu ve mesele halledilecekti. Bundan sonra Mandalinci meseleyle ilgilenmemişti bile.. Borcunun iki Ofis tarafından kapatıldığını ise dâva açılıncaya kadar duymamıştı! Bir daha ne o kimseden bir şey sormuş, ne de kimse kendisine bir şey söylemişti.

Hâdise, D. P. devrine ait bir ibret levhasını daha gözler önüne serdi. Mandallnci, hakkından fazla bir parayı döviz olarak almıştı. Bunu son meteliğine kadar dışarda yemişti de.. Sonra, paranın fazlası kendisinden döviz olarak da değil, Türk lirasıyla istenmişti. Bir defa bu, yanlıştı. Zira bir nevi döviz kaçakçılığı veya usulsüz döviz tahsisi oluyordu.

Kaldı ki hâdisenin cereyan ettiği tarihte Mandalinciye dolar 2.80'den verilmişti, halbuki doların hakiki kıymeti asgari 10 liraydı. Mandalinci, borcunu Türk lirasıyla dahi ödemeyi reddetmiş, tınmamıştı bile.. Böyle davranmakta haklı olduğu da ortadaydı: Devlet, şahsi borcunu ödemişti!

Mandalincinin bir sözü herkesi pek güldürdü. Düşük Bakan Merkez Bankasına yazılı bir itirazda bulunduğunu iddia ediyordu. Halbuki buna benzer bir vesika Bankada bulunmamıştı. Başkan sordu;

"— Pek ala, buna dair elinde bir senet, bir makbuz var mı? Tevsik edebilir misin?"

Mandalinci saf saf cevap verdi:

"— Hâdiselerin bu şekli alıp ta Divanı Aliye sevkedlleceğimi bilseydim, muhafaza ederdim.."

Biraz sonra Başsavcı, bir müdahalesi sırasında bütün bunlara "İhtilâlin pek erken olmasının sebebiyet verdiğini" belirtti ve taşı gediğine oturttu, ihtilâl erken mi olmuştu, geç mi bilinmez ama, her halde bunun için, böyle bir idareye karşı olmuştu.

Selefin halefi

Hayreddin Eritmenin verdiği izahat, sayın selefininkinden daha tatmin edici olmadı. Efendim, Merkez Bankasının Umum Müdürü kendisine gelmiş, bu paranın tahsili için üç şıkkın bulunduğunu söylemişti. Ya Mandalinci icraya verilecekti, ya parayı veren muhasebeci icraya verilecekti sonra o Mandalinciyi takip edecekti, ya da bir taraftan bu para Bankaya ödenecekti, iyi yürekli Eritmen, her halde Mandalincinin ve bir zavallı muhasebecinin üzülmesine gönlü elvermediğinden üçüncü hal çâresini kabul etmişti. Müsteşarıyla müzakere etmiş ve Toprak Mahsulleri Ofisiyle Petrol Ofisin altışar bin lira ödemek suretiyle ve "masraflara iştirak hissesi" adı altında Mandalincinin borcunu kapamalarını uygun bulmuştu. Erkmen bunları anlatırken ellerini uğuşturuyor, yerinde ve ayaklarının üstünde arada sırada zıplıyordu. Ama söyledikleri, bu gayrete rağmen hiç kimseyi tatmin etmedi. Başkan sordu:

"— Peki, siz Zeyyat Mandalincinin nesisiniz?

Tabiî, hiç bir şeyi değildi. Eritmenin iddiasına göre, sonradan bu parayı ya Mandalinciye ödetecek, ya da, Mandalincinin itirazı varitse mahsubu öyle yaptıracaktı. Ama, para Kasım 1959'da ödendiği halde 27 Mayıs 1960 tarihine kadar değil Mandalinciden hesap sorulması, bu husus kendisine haber dahi verilmemişti. Başol

"— Yedi ay geçmiş. Hiç bir şey yapmamışsınız. Ne zaman bu parayı tahsil edecektiniz?"

Evet, ihtilâl maalesef erken patlak vermişti..

Erken patlak vermişti ve bir devrin rüşvetçileri, mürtekipleri, hırsızları, zimmetçileri, komisyoncuları fenersiz yakalanmışlar, küçüklü büyüklü bütün marifetleri olduğu gibi ortaya dökülmüştü. Başkan Erkmene "Ya Mandalinci parayı size de vermezse ne yapacaktınız?" diye sorup ta "Mahkemeye verirdik" cevabını alınca bütün salon güldü. Zira iki Ofis Mandalincinin borcunu avans veya muvakkat kaydıyla değil, "masrafa iştirak hissesi" diye ödemişlerdi ve hesap kapatılmıştı bile...

Tanıklar anlatıyor

Nitekim, Başkan Başol tanıkları teker teker salona aldığında en ziyade bu nokta üzerinde durdu. Tanıklar, Ticaret bakanlığının Ofislere emri veren müsteşarı ziyadesiyle meşhur Ahmet Cemil Conk, Ofislerin Umum Müdürleriyle muavinleri ve muhasebecileri, Merkez Bankası Umum Müdürü idi. Huzura ilk alınan bu sonuncusu, Nail Gidel oldu. Nail Gidel, hoş bir tavırla hikayeyi nakletti. Parayı Mandalinciye vermişler, ama bir türlü tahsil edememişlerdi. Bir ara Başbakanlık da meseleyle ilgilenmişti. Bu konuda Muzaffer Ersü not istemişti. Nail Gidel "Not gitti, para gelmedi" dedi. Başbakanlıktan da ümidi kesince Gidel Ticaret Bakanını görmüş, bankasının parasını hiç olmazsa ondan koparmanın yollarını aramıştı. Nitekim bunda muvaffak olduğu da anlaşılıyordu.

Nail Gideli takip eden tanıkların hepsi ayni şeyleri söylediler. Merkez Bankası Muhasebe Müdürü Ekrem Sungar, Petrol Ofis Umum Müdürü Nedim Topcuoğlu, Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürü Suat Bolayır, Muhasebe Müdürü Avnullah Benker, Toprak Mahsulleri Ofisinin eski Umum Müdür Muavini Samim Kerkin, Petrol Ofisin Umum Müdür Muavini Bülent Bengisu bir tek hikaye anlattılar. Ticaret bakanlığı müsteşarı ziyadesiyle meşhur Ahmet Cemil Conk

Ofislerin Umum Müdürlerine telefon etmiş, bu müesseselerin Merkez Bankasına olan altı bin lira civarındaki borçlarını kapatmalarını istemişti. Bildirdiğine göre, bu, bir masrafa iştirak hissesiydi. Umum Müdürler ekseriya muavinlerine, onlar da muhasebecilere emir vermişler, bu borcun ödenmesini istemişlerdi. Muhasebeciler borcun mahiyetini Merkez Bankasından sormuşlardı. Kendilerine bunun, Para Fonu ve Dünya Bankasının Guvernörler toplantısı dolayısıyla yapılan masrafa iştirak hisseleri olduğu bildirilmişti. Banka, parasını kurtarmak için bu oyuna başvurmuş, Mandalincinin adını ve meselenin hakiki mahiyetini bildirmemişti. Bunun üzerine paralar ödenmiş ve kayıtlara da o şekilde geçirilmişti.

Başkan Başol her bir Ofisin temsilcisine iki sual sordu. Eğer ödenen paranın Mandalincinin şahsına verilmiş bir avansın kapanmamış kısmının kapatılması için istendiği bildirilseydi böyle bir ödeme yapılabilir miydi? Oybirliğiyle verilen cevap "Hayır!" oldu. Peki, böyle bir ödeme ile çıkan paranın Mandalinciden tahsili bahis konusu sayılabilir miydi? Yâni Ofisler bir gün, verdikleri altı biner lirayı Mandalinciden alacaklar mıydı? Bunun da cevabı "Hayır!"dı. Zaten, Mandalincinin adı dahi bahiskonusu olmadığına göre para verildikten sonra mesele de kapanmış bulunacaktı.

Demek ki, o tarihten 27 Mayısa kadar Zeyyat Mandalincinin borcunu arayıp sormamasında şaşılacak bir taraf yoktu. Hayreddin Eritmenin ise, Mandalinciye ait bir borcu emrindeki Ofislere ödettiğinde zerrece şüphe kalmıyordu.

Son şahit, Ahmet Cemil Conk idi. Ziyadesiyle meşhur sabık müsteşar herkesin ve bilhassa Hayreddin Erkmenin hayretten bir karış açılmış ağızları karşısında Bakanla bu konuda hiç bir müzakere yapmadığını, sâdece Bakanın kendisine, Ofislere verdiği emri tebliğ ettiğini, Mandalincinin adından ve meselenin aslından ise hiç bahsetmediğini hayret uyandırıcı bir soğukkanlılıkla ifade etti. Eski müsteşarını dinlerken, onun ağzından bu sözlerin dökülüşünü seyrederken Erk men acı acı gülümsüyordu.

KİTAPLAR

Atatürk

(Kemal Arıburnunun Atatürkün özel hayatına dâir eseri, Ankara 1960, 256 sayfa 10 lira. Adres: P. K. 42 - Bakanlıklar, Ankara.)

Atatürkün resmi hayatı dışında bir özel yaşayışı vardır. Bir yandan resmi hayatını, bir yandan bu özel yaşayışını besliyen, aynı zamanda yarınlara aksettirecek olan konuşmaları, nükteleri, davranışları vardır. Atatürkü resmi hayatı dışında öğrenmemize yarıyacak malzeme bu konuşmalarda, bu nüktelerde, bu davranışlarda gizlidir. Atatürk bir anıt - insandır. Bu anıt - insanın kişiliğini yükseltecek eserlerin hazırlanışında bu anılardan, anekdotlardan pek çok faydalanılacaktır.

İşte, çalışmalarını Atatürke, onun yarattığı devrime adamış olan Kemal Arıburnu, uzun çalışmalardan sonra, pek çok anı ve anekdot derlemiş, bunları sınıflandırmış, bu kitabı ortaya koymuştur.

Kitabın içinde, Atatürkün yakının da bulunmuş, ya da onu yakından tanıyanları dinlemiş, bu arada onu görmek merakı ile yolunu gözlemiş kimselerin tanık oldukları olaylar, konuşmalar sıralanmıştır. Ama bu sıralanma gelişigüzel yapılmamış, bir düzene bağlanmıştır. Kemal Arıburnu, Atatürkün insanlığını, kişiliğini, askerliğini, milliyetçiliğini, devrimciliğini, devlet adamlığım belirtecek anekdotları, anıları ayrı ayrı ele alarak her birini gerektiği yere yerleştirmiş.

Kitabın içindeki imzalar arasında Yunus Nadi Abahoğlu gibi, devrimlerini yaparken onun yakınında bulunmuş gazeteciler; Afet İnan gibi, onun bilimsel çalışmalarına katılmış genç bilimciler; Falih Rıfkı Atay gibi, onu en iyi tanıyan fikir adamları; Salih Bozok gibi ona derin bir sevgiyle bağlı yaverler; Chambrun gibi, ona hayran olmuş yabancı devlet elçileri; Hasan Cemil Çambel gibi, onu derinlemesine anlatabilecek düşünürleri; İbrahim Alâattin Gövsa gibi, ona en içli mısraları yazanlar; İsmet İnönü gibi, onun en yakın çalışma arkadaşları; Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi, ona en güzel kitapla borçlarını ödeyen seçkin yazarlar; Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu gibi coşkun, ama ona âşık kalem sahipleri; General Sherril, Ruşen Eşref Ünaydın gibi yabancı ye yerli diplomat yazarlar görüyoruz.

Daha önce, "Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri", "Atatürk - Muhtelif Cepheleriyle", "Milli Mücadele ve İnkılâplarla İlgili Kanunlar" gibi kitaplar meydana getirerek Atatürke olan sevgisini duyurmağa çalışan, aynı zamanda devrim tarihine belgeler veren Kemal Arıburnunun son kitabından bir iki anıyı buraya geçirmek istedik: .

"1923 te Konyada Belediye Reisi bir nutkunda bazı Fransızca kelimeler söylemiş, "fatih" yerine "conquearent" demişti. Gazi Mustafa Kemal Paşa, buna çok sinirlendi. Ziyafetten sonra yanındakilere:

— Kendimi zor tuttum! deyince içlerinden biri sordu:

— Kelimenin frenkçe oluşuna mı kızdınız, yoksa mânasına mı?

— İkisine de.. Ben fatih değilim. Sâdece milletimin kurtuluşuna çalışmış bir adamım." -Kadircan Kaflı-

*

"Bir halk içtimaında bir genç ona şu suali sordu:

— Paşam, sana diktatör diyorlar, ne dersin?

— Ben diktatör olsaydım, sen bana şimdi bu suali soramazdın!" -Vedat Nedim Tör-

*

"Neşeli bulunduğu bir zamanı seçerek:

— Paşam, demiştim, şu danıştıklarının içinde bazan öyleleri var ki, şaşıyorum. Bunların mütalâalarına nasıl olsa, sonunda iştirak etmiyeceksin. Kararını önceden vermiş olduğun da malûm.. O halde, ne diye bunları birer birer çağırıp karşında söyletirsin?

Atatürk yüzüme alaycı bir eda ile bakıp şu cevabı vermişti:.

— Bazan hiç umulmadık adamdan ben çok şeyler öğrenmişimdir. Hiçbir kanaati hakir görmemek lâzımdır. Neticede kendi fikrimi tatbik bile edecek olsam, herkesi ayrı ayrı dinlemekten zevk alırım." -Salih Bozok-

*

"Acı işgal günlerindeydi, önemli devlet adamlarının da hazır bulunduğu toplantıda herkes, Türkiyenin düştüğü acıklı duruma kendisine göre bir çâre arıyor, Amerikan, İngiliz himayesinden dem vuruluyordu. Bir aralık, Mustafa Kemal Paşaya da ne düşündüğünü sordular. Atatürk su kısa cevabı verdi:

— Efendiler, hepiniz konuştunuz, arzularınızı beyan ettiniz ve birbirinize sordunuz, hepsini dinledik. Fakat... Anadoluya bir şey sordunuz mu? Anadoluyu dinlediniz mi? Ona da soralım, bir de onu dinliyelim efendiler."-Melih Sert-

DÜNYADA OLUP BİTENLER

Amerika

Başkanlık savaşı

Geçen haftanın ortasında birgün, saatlerin Amerikada 01.00'i gösterdiği sıralarda, beş kişi kahkahalar atarak seçim makinelerinin başına geldiler. Gelmelerinin üzerinden bir dakika geçmemişti ki mensup oldukları sandığın işi bitmiş ve o mıntıkada seçim tamamlanmıştı. Zira New York'un kuzeyindeki New Halpshire'nin Millsfield köyünde seçmen adedi, bu birbiriyle şakalaşan beş kişiden ibaretti. Seçmenlerin yaptıkları şakalar seçime dâirdi. Dördü bir olmuş, beşinciyi kızdırıyor ve Demokratların bu sefer de avuçlarını yalıyacaklarını söylüyorlardı. Millsfield köyünün seçim neticeleri açıklandığında, hakikaten dört kafadarın haklı oldukları meydana çıktı. Beş oyun dördü Nixon'a bir tanesi de Kennedy'ye verilmişti.

Ne var ki Amerika Birleşik Devletlerinin diğer tarafında durum hiç de böyle değildi. Hele haşmetli New York şehri büyük bir çoğunlukla Kennedy'yi destekliyordu. New York'da seçimin ilk neticeleri Nixon'un lehine tecelli etti. Yapılan ilk resmi açıklamada Nixon 101.575, Kenedy ise 85.355 oy almıştı. Ama saatler ilerledikçe Kennedy rakibine yaklaştı ve bir iki saat sonra arayı açarak sonuna kadar başta gitti.

Şu satırların yazıldığı sırada Amerikada seçim neticeleri belli olmak üreredir. Kennedy rakibini mağlûp esmiş ve Birleşik Amerika Cumhurbaşkanlığı, Demokrat adayın üzerinde kalmıştır. Beyaz Saray bu defa kapılarını gene bir Demokrata açacaktır.

Seçimlerin bu şekilde neticelenmedi gerek Amerikada, gerekse Batı dünyasında fazla sürpriz yaratmadı. Geçen haftanın başında, başta Gallup Enstitüsü olmak üzere yalnız Amerika değil, bütün Batı dünyası Amerikadaki seçimin neticesi üzerinde ziyadesiyle kafa yormuşlardı. Bütün yorulmaların vardığı sonuç aynıydı: Kennedy kazanacaktı. Bu, Amerikada son senelerde cereyan eden siyasi çatışmaya başka bir veçhe vermekteydi. Böylelikle Demokrat Parti Parlâmentoda çoğunluğu ele geçirmekten başka, icra organının başına da kendi liderini oturtuyor ve tam bir zafer kazanmış oluyordu.

Tahmin' müesseselerinin yaptıkları araştırmalardan şu neticeler elde edilmişti:

Kennedy, dip Güney Eyaletlerinde Katolik veya Protestan farkına bakılmaksızın büyük bir çoğunlukla seçimi kazanacaktı. Bunda şüphe yoktu. Zira bu eyaletler daha 1028 yılında Demokrat Partinin Katolik adayı Al Smith'i tutmuşlardı. Hal böyle olunca Kennedy'yi tutmaları olsa olsa büyük bir sürpriz teşkil ederdi. Nitekim seçim sonunda Dip Güney Eyaletlerinde Kennedy'nin büyük bir ekseriyet sağladığı görüldü. Alabama, Arkansas, Georgia ve Missisipi Kennedy'ye oy vermişti. Böylelikle Kennedy 30 adet ikinci seçmen sağlamış oluyordu.

Kennedy

Başardı

Tahminciler bu eyaletlere karşılık Nixon'un, orta - Batı ve Kuzeydeki Cumhuriyetçi kalelerden en azından 40 ikinci seçmen sağlıyacağını hesapladılar. Bu da yanlış çıkmamış, tahmin edilen 40 ikinci seçmen Kuzey ve Orta - Batıdan temin edilmişti. Nixon Maine, Vermont, Iowa, Kansas, Nebraska ve Kuzey Dakota'da ekseriyeti sağlamış ve seçimi kolaylıkla önde götürmüştü.

Tahmin müesseselerini endişeye düşüren her iki partinin kuvvetinin belli olmadığı eyaletlerdi. Bunların içinde yeni kurulan Alaska eyaleti geliyordu. Alaska 3 ikinci seçmen vermekte ve işçilerin çoğunluğu teşkil ettiği eyalette Kennedy tarafına yönelmesi beklenmekteydi Bu eyalette Demokrat Partinin su enerjisi projesi son derece ilgi görmüş ve seçmen üzerinde büyük tesir yapmıştı.

Alaskaya karşılık, müreffeh ve muhafazakâr Arizona, Nixon lehine 4 ikinci seçmen gönderecekti. Buna mâni olmak imkânsız gibiydi Nitekim seçim sonucunda Arizona, Nixon'un yüzünü kara çıkarmıyarak Cumhuriyetçi Partiye olan bağlılığını gösterdi.

32 tane oyu olan Nixon'un doğum yeri Kaliforniyada durum karışıktı, Ike'ın büyük çoğunluklarla iki seçim kazandığı bu geniş Eyalette tahminler şimdi Kennedy'nin lehindeydi. Bu tahminler Kennedy'ye % 48, Nixon'a % 45 şans veriyordu. Henüz kararsız olanların nisbeti ise % 7 idi. Gerçi, bu Eyalette Nixon'un, şehirlerin kenar mahallelerinde ve köylerde büyük bir teşkilâtı ve kendisine sâdık seçmenleri vardı. Fakat, bir kere San Francisco'da seçmen kütlesinin % 25'ini bulan Katolikler bu sefer Cumhuriyetçilere değil. Demokratlara oy vereceklerdi, öte yandan işçi sendikaları, Kennedy'nin tıbbi yardım programı dolayısiyle Demokrat Partiyi destekliyorlardı. Genç seçmenler de Kennedy'nin eğitime sübvansiyon projelerine karşı büyük sempati duymaktaydılar. .Cumhuriyetçilerin kalelerinden biri olan San Diego'da ise sanayi alanındaki durgunluk yüzünden Demokrat Partinin hayli oy kazanacağı ümit ediliyordu. Bundan başka, zencilerin, yahudilerin ve Meksika asıllı yerlilerin de bu sefer Demokrat Partiyi tercih edecekleri anlaşılmaktaydı.

Bunun yanında Kenndy'ye 16 ikinci seçmen kazandıracak bir eyalet vardı ki, seçimlerden sonra tahminlerin ne kadar kuvvetli olduğu meydana çıktı. Masachussets Eyaletinin Katolikleri Kenndy'yi desteklemekle bu başarıyı sağlamışlardı. Bu mağlûbiyeti seçimden çok evvel esasen Cumhuriyetçiler bile kabul etmiş ve 16 İkinci seçmeni Kennedy'nin matlup hanesine çiziktirmişlerdi .

Gene bir eyalette Katolikler seçimin ibresini Kennedy tarafına çevirmekle tarihte ilk defa Demokrat Partiye oy verdiler. 8 oylu Connecticut Eyaletinin nüfusunun % 47 si Katolikti. Bu miktar Kennedy lehine çoğunluğu sağlamağa kâfi geldi ve Demokrat aday bu eyalette de zafere Katolikler vasıtasıyla ulaştı.

96 oylu Michigan Eyaletinin bu seferki seçimde Kennedy'yi tercih etmesi lâzım geldiği üzerinde tahminciler, müttefiktiler. Zira İke yüzün-

den iki seçim devresi oylarını Cumhuriyetçiler lehine kullanmış olan Michiganlılar bu defa eski sevgilileri Demokrat Partiye dönecek ve Ike'nin sevgisinin Michigan'lıların üzerinden kalkması Kennedy'ye bir eyalet daha kazandıracaktı. Bunun yanında Michigan'daki Polonyalıların Kennedy"yi desteklemeleri yüzdeyüzdü. Demokrat liderin 1957 yılından beri Polonya konusunda savunduğu fikirler bu insanların oylarını toplamak için kâfi sebep görünüyordu. Tahminciler yanılmadıklarını seçimden sonra bir kere daha gördüler.

Kennedy'nin en rahat kazanacağı ve kazandığı eyaletlerden biri Missouri oldu. 1956 yılında Ike'a bile oy vermeyen bu Demokrat kale, bu seçimlerde Kennedy'yi destekliyecekti. Seçim sonuçları Missourililerin sözlerinin eri olduklarım bir kere daha ispat etti.

Amerika basını ve seçimler

Sâdece sözden ibaret bulunan iki dereceli Amerikan seçim sistemine göre Kennedy şu saatlerde Beyaz Sarayın yolunu tutmak üzereydi. Zira Demokrat Parti, ikinci seçmen adediyle liderini Beyaz Saraya göndermeğe hak kazanmıştı. Yeminli ikinci seçmenlerin oyuyla Kennedy Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanlığına getirilecekti. •

Oldukça kırıcı ve sert cereyan eden bu seferki seçimlerde Amerikan basınının büyük bir kısmı Kennedy'yl desteklemişti. Mesela 1944'ten beri hiçbir Demokrat adayı desteklememiş olan meşhur New York Times Gazetesi bu sefer Kennedy'yl tutuyordu. New York Times'a bakılırsa, Kennedy ile Nixon dış politika konularında esas itibariyle aynı şeyleri düşünmektedirler. Bununla beraber, New York Times'a göre, -Kübaya müdahale edilmesi hakkında ileri sürdüğü ve hakiki fikirlerini aksettirmediği şüphesiz olan demagojik teklife rağmen- Kennedy'nin bu konuda Nixon'a nisbetle daha akıllı, daha az hissi, daha çok manevra kabiliyetini hâiz, daha az doktrinci, daha geniş görüşlü ve daha az menfi olduğu söylenebilirdi. Bundan başka, New York'un büyük gazetesi, kazanacağı seçim zaferi sayesinde Kennedy'nin kendi partisi içinde Güneyden gelecek gelenekçi temayülleri yenmeğe muktedir olacağı kanaatindeydi. Muhafazakâr bir iktidar politikasına taraftar olan New York Times, Kennedy'nin vergi varidatında bir artış sağlamadan kamu masraflarım arttırma siyasetinin enflâsyona götürmesinden -korkmakla beraber, yine de Kennedy'nin desteklenmesi gerektiği fikrindeydi.

Liberal "New York Post" gazetesi de, her zaman olduğu gibi bu sefer de Demokrat Parti adayını, yâni Kennedy'l desteklemektedir.

Meşhur "New York Herald Tribüne" gazetesinin tanınmış makalecileri Alsop kardeşler ile büyük Amerikan mütefekkiri ve gazetecisi Lippman da Kennedy'yl tutmaktadırlar. "Denver Post" gazetesi de 1916'dan beri ilk defa Demokrat Parti adayına dönmüş bulunuyor.

Manhatian'da çıkan büyük zenci gazetesi " Amsterdam News" da Kennedy'yi desteklemektedir. Yine büyük zenci gazetelerinden "Chicago Defender" de Kennedy'yl tutmaktadır.

Bağımsız demokrat "Hartford Times" gazetesi -ki daha önce Ike'ı desteklemişti- bu sefer Kennedy'yl desteklemektedir.

Bütün bunlar, gerek Amerikan halkına, gerek dünyaya Amerikan başkanlık seçimlerini Jack Kennedy'nin kazanacağını göstermekte ve bu Amerikanın ve Hür Dünyanın istikbâli bakımından yeni ümitleri tazelemektedir.

MUSİKİ

Konserler

Pierrat kızkardeşler

İstanbulun resital mevsimi geçen hafta perşembe akşamüstü Saray Sinemasında, Fransız Pierrat kızkardeşlerin ortak resitaliyle açıldı, İstanbulun sık sık seviyesiz konserlere sahne olan salonlarında bu resital kadar kötü bir konserin pek az verildiği söylenebilirdi.

İki kızkardeşten Simone Pierrat, viyolonsel çalmaktadır. Çalgısından kaba, iri, soğuk bir ses çıkarmakta, tekniğinde ve üslûp seçkinliğinde, Avrupada çok rastlanan kahve viyolonselcilerini asmamaktadır. Piyanist Françoise, katı dokunuşu, karanlık çalışı, aksak tekniği ile ancak, yetişmesi icabı kendinde piyanonun başına oturma hakkını gören herhangi bir piyanistten üstün değildir, ikisi de, çalgılarını kullanışları açısından olduğu kadar, yorum ve anlatım açılarından da, aralarında tam bir anlaşma, tam bir beraberlik olduğunu, iki saate yakın süren ve öldüresiye can sıkan resitalleri boyunca açıkladılar. Çalgıcı olarak olağanın dışında hiçbir özellik taşımadıkları gibi, musikişinas olarak da konser boyunca musikiyi kağıt üstünde bıraktılar, bestecilerin ne dediklerini dinleyiciye bir türlü ulaştıramadılar.

Hem programlarında da, dediklerine kulak asılacak ya da önemli bir sözü ile temsil edilen pek az besteci vardı. Saint Saens ile Fauré dile gelmeseler de olurdu. Birincisi açık seçik, ikincisi de gizli kapaklı, bir yığın boş laf etmişti. Eserlerinin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi, Fauré "İkinci İmpromptu" de ve "Altıncı Nocturne"de, Saint Saens ise "Allegro appassionato"da, yorumcuların en İyisine zaten lâyık değildiler. Aynı şey, bunca çello-piyano eseri dururken Pierrat kızkardeşlerin garip bir tercihi ile resital sahnesine çıkartılan orkestra eseri İçin, Çaykovski'nin "Rokoko Varyasyonları" için de söylenebilirdi. Bu eserinde, başka anlarında bir Brahms'ın vardığı derinliğe yaklaşabilen duygulu kişi Çaykovski, bir Weber gibi sığ sularda dolaşmış durmuştu. Schumann'ın "Adagio ve Allegro", ya da "Kaynak" gibi parçaları, bu bestecinin büyüklüğünün ancak pek uzaklardan gelen bir yankısıydılar. Caplet'nin "Elegie"sl, bu Fransız bestecisinin eserlerinin çoğunluğu gibi, melodik ve sevimli sıfatlarından daha ötesine bak kazanmıyordu. Bartok'un Rapsodisi, büyük Macar bestecisinin kişiliğinden ancak bir nebzecik kattığı bir folklor çalışmasıydı. Geriye eser diye ancak bir Brahms Rapsodisi ile "Intermezzo"su ve Chopin'in "Birinci Ballad"ı kalıyordu ki, bunlar da piyanist Pierrat'nın kaba elleri altında ezilip gittiler.

Bach'a saygısızlık

Programda bir eser daha vardı: Bach'ın viyolonsel Ve klavye İçin üçüncü sonatı... Pierrat kardeşlerin, bu eseri aslından başka bir çalgı ile, klavsen yerine piyano ile sunmaktaki suçları gerçi bugün birçok icracı tarafından paylaşılmaktaydı. Fakat bir suçun çok kişi tarafından işlenmesi, o suçun varlığım ortadan kaldırmazdı.

Daha da beteri Pierrat'ların Bach'ı, ondokuzuncu yüzyıl anlayışında yorumlamalarıydı. Fakat bu anlayışı uygulamakta da başarı gösteremediklerinden Bach, zevksiz bir romantik besteci olup çıkıyordu. Viyolonselci Simone en kötü imtihanım bu eserde verdi. Partisini bozuk entonasyonla, itinasız bir cümleleyişle çaldı. Piyanist Françoise ise Schumann'a taş çıkartan bir "yaratış"la bu çağ dışı Bach anlayışını destekledi. Pierrat'lann sunduğu Bach, bu bestecinin musikisinin vasat konser dinleyicisınce yanlış anlaşılışını körüklemekten başka işe yaramadı.

Berlioz'un başına gelenler

Piyanist Tomris Özişin Beethoven'in "İmparator" konsertosunu çalışı olmasaydı, İstanbul Şehir Orkestrasının geçen pazar sabahı verdiği konser, bu orkestranın tarihindeki en başarısız konserlerden biri olarak hafızalarda yer edecekti. Glinka'nın programı açan "Russlan ve Ludmilla" uvertürü, bir konserin kaderini iyiye ya da kötüye doğru yöneltemiyecek kadar kısaydı. Fakat Berlioz'un dev eseri "Symphonie Fantastiçue", bir orkestranın da, şefinin de kendilerini göstermelerine bol bol imkan veren bir mihenkti. Oysa Cemal Reşit Rey ve orkestrası, elli dakika boyunca karşılarına çıkan fırsatları boşa harcadılar. Son akor tınladığında, romantik çağın belki en önemli eseri olan ve yirminci yüzyıl bestecilerine bile ışık tutan bu şaheserin beş bölümünden herbiri bir diğerinden daha kötü çalınmış, Berlioz'un yaratış hayatının zirvesi sayılabilecek bir partisyonun önemi dinleyiciye aktarılamamıştı.

Kusur, geniş ölçüde Cemal Reşit Reydeydi. Fransız musikisi uzmanı sayılan Cemal Reşit Rey, belki de "Symphonie Fantastique" Fransız esprisinin sınırlarını aşan özellikler taşıdığı için, bu uzun partisyonun her sayfasında karşısına çıkan müzikal nükteleri, sürprizleri, geniş muhayyile mahsulü fikirleri kavrıyamamış, kavramışsa bile orkestrasının aracılığıyla dinleyiciye aktaramamıştı. Sonuç, Berlioz'u "musiki ondan çok zarar görürdü ama, neyse ki musiki ile uğraşmıyor" diye anlatan Rossini'nin anlayışsızlığını neredeyse mazur gösterebilecek bir saçmalar dizisi oldu ve ortaya Berlioz diye, yanlış notalar ve düzensiz fikirleri ardarda dizmiş sapık ve alelade bir besteci çıktı, İstanbul orkestrasının da, bir "orkestra konsertosu" diye adlandırılabilecek olan "Symphonie Fantastique"i kusursuzca çalabilecek yetiden uzak olduğu görülüyordu. Nefes ve vurma çalgıları gerçi bu yetiye azçok yaklaşmışlardı. Fakat yaylı çalgılar gene, ciddi bir senfoni konserinde sahneye çıkma hakkım bile henüz haiz görünmüyorlardı. Böyle bir topluluk ancak derme çatma bir salon orkestrasının kadrosunu teşkil edebilirdi.

Konsertoda başarı

Türk konser sahnesi her nekadar toplu icra bakımından iyice yoksun ise de, tek icracılar bakımından ümitler gitgide artmaktadır. Bu iyimserliğin yeni bir sebebi, sözü geçen konserde Beethoven'in beşinci konsertosunu, sayılı piyanistleri, İstanbul Orkestrasının pazar sabahı konserlerinde yaratılan hava içinde, pek fazla aratmıyan bir icra ile çalan Tomris Öziş oldu.

Eğitimini Almanyada gören Tomris Öziş, Sarıcaların, Ermanların, Biretlerin, Sadakların yanında yer almıya hak kazanmış birinci sınıf bir Türk piyanistiydi. Tekniği neredeyse kusursuz, parmak çevikliği -ilk bölümün ana temi geliştiren geçitlerinde aksamasına rağmen- yeni yetişen piyanistleri imrendirecek gibiydi. Çalışında Beethoven'e özellikle yakışan erkeksi bir güçlülük vardı, dinamik dereceleri üzerinde kurduğu egemenlik çalışırım belki en övülecek yanıydı, İkinci bölümde daha yumuşak, daha esnek, daha bağlı bir icra, aidatıma gerçi çok şey kazandırırdı, fakat bu güç ve derin konsertoyu çalışındaki genel başarı Tomris Özişin, adı bundan böyle sık sık duyulacak ve çalışmaları izlenmiye değer bir piyanist olduğunu düşündürüyordu.

Filmcilik

Gençler deniyor

Geçen yıl Fransada birdenbire patlak verip başka ülkelere yayılan "Yeni Dalga"nın, günlerden birgün Türkiyeye de -kapıdan da olsa- uğrayacağını beklemek doğrum fazla hayalperestlik sayılırdı. Ama kısa boylu, konuşkan, kıvırcık bıyıklı genç adam umudunu kaybetmek nedir bilmiyordu. Bu umutladır ki gırtlağına kadar borca girmiş ve kendi başına kısa metrajlı konulu bir film çevirmişti. Kısa boylu, kıvırcık bıyıklı ve konuşkan adamın adı Erdem Buriydi. İki ortağıyla birlikte bir mimari bürosunda çalışıyorlardı. Fransız "Yeni Dalga"cılara benzeyen tek yönü, Burinin da onlar gibi eleştirmecilikden gelmesiydi. Sinemamızın, içinde bulunduğu bataktan kurtulması için kalemiyle gereğince savaşmış, fakat ne seyirciyi ne de film yapıcılarımızı kötü filmlere bir türlü uyaramamıştı. Yıllar yılı kötü filmlerle eğitilmiş ve kötü filmlere alıştırılmış olan seyircimiz iyi filmleri -veya iyi niyetlerle hazırlanmış filmleri- kolaylıkla kabul etmiyordu.

Gayret dayıya düşünce

Erdem Buri, yapılacak eniyi şeyin kendi başına denemelerle mümkün olabileceğine inanıyordu. Bir kere, eldeki belediye yönetmeliklerine göre, sinema salonları asıl konulu filmlerden önce mutlaka kısa metrajlı bir dokümanter veya kültür filmleri geçmek mecburiyetindeydiler. Gerçi bu madde bugüne kadar hiç uygulanmamıştı ama, bu, gelecek günlerde de uygulanmıyacak mânasına gelmiyordu. O yüzden genç film eleştirmecisi sağdan soldan borç para bulmuş, stüdyoların kapılarım aşındırmış ve filmini çekebilmek için gerekli imkânları bin güçlükle sağlamıştı. Elinde, yeni Türk hikâyecüerinin en ustalarından Sait Faikin bir küçük hikâyesi vardı, adı "Hancı"ydı. Bu hikayeden, yazarın ana metnine sâdık kalarak, Attila Tokatlı ile filmin senaryosunu yazmışlardı. Olay, bir gece yarısı, beklenmedik bir anda bir hana gelen şehirli bir yolcu ile hancı ve hancının karısı arasında geçiyordu. Rejisörlüğü Erdem Buri yapmış, filmin fotoğraflarını Vedat Akdikmenle Muhlis Hasa çekmişlerdi. Oyuncuların üçü de yeni isimlerdi. Yolcuyu Attilâ Tokatlı, Hancıyı Sadık Akalan, karısını da Sevgi Divitçioğlu oynuyorlardı. Bütün sahneler dahiliydi, filmde belirli bir olay yoktu. Yükün çoğu çekim sırasında halledilmiş ve montaja pek az iş bırakılmıştı. Fon müziğini, geçen yıl Türk Film Festivalinde en başarılı besteci armağınını kazanan Yalçın Tura hazırlamıştı ve en önemli yanı, müziğin Türk çalgıları -kemençe, bağlama, kaval- için batı müziği olarak yazılmış olmasıydı.

"Hancı"dan bir sahne

Yeni Dalga"nın talihsiz temsilcisi

Genç rejisör denemesini bitirmişti fakat iş, bu gidişle yalnızca bir deneme olarak kalacağa benziyordu Film kutularını koltuğunun altına alan Erdem Buri yazıhane yazıhane dodaşmış, filmini satın alıp sinemalarda gösterecek bir işletmeci aramıştı. Kısa metrajlı -filmin gösterme süresi 14 dakika sürüyordu- filmlerin hem alınmasına, hem de satılmasına işletmecilerimiz henüz alışkın değillerdi. O yüzden de daha filmi görmeden, böyle bir şeyin müşteri bulamıyacağını söyleyerek Buriyi kapıdan döndürüyorlardı.

Dipsiz anbar boş kiler

Buri, Türkiyede kısa metrajlı filmi ilk çeken sinemacı değildi. Bundan iki yıl kadar önce de yine gençlerden Metin Erksan, büyük umutlarla günlerce Batı Anadoluyu gezmiş ve "Büyük Menderes Vadisi" adını verdiği kısa metrajlı bir dökümanter hazırlamıştı. Filmini bitireli şunca zaman olmuş ve çeşitli ilgili makamlara filminin görülmesi ve satın alınması konusunda sayısız müracaatlarda bulunmuştu. Ama nedense ilgili makamlardan evet veya hayır şeklinde bir karşılık gelmiyordu. Dökümanter konusunda yurdumuzda çalışan tek kurum yalnız İstanbul Üniversitesinin Edebiyat Fakültesiydi. Fakültenin öğretişi üyelerinden bir Mazhar Şevket İbşiroğlu ile bir Sabahattin Eyüboğlu ve bir Adnan Benk ufacık fakülte bütçesinin yağıyla kendi kendilerine kavruluyorlardı. Yaptıkları filmler ise büyük seyirci yığından karşısına çıkmak imkânından uzaktı. Sinemalar, bedava da olsa bunları almıyorlardı. Belediye yönetmeliğinin ilgili maddesi uygulanmaya kalkılan bile, nihayet verilecek ceza devede kulak neviindendi ki, yerine alınıp oynatılacak reklâm filmlerinden sağlanan kazanç bu cezanın yüzlerce katını karşılamaktaydı.

Durum böyle olunca, gençlerin denemeleri su üzerine yazılan yazılar gibi saniyesinde kaybolup gitmeye makkûmdu. Kısa metrajlı dökümanter olsun, konulu veya kültür filmleri olsun, bu çeşitten hazırlıkların bir sinemanın ilerleyişindeki önemi, elbette ki büyüktü. Seyirci eğitiminin yanısıra gençler, kendilerine yetişme imkânlarım bulacaklar ve denemeler iyi sinema adamı yetişmesine yol açacaktı. Yurdumuzda bir sinema okulu, bir filmotek ve gerekli sinema klüpleri olmadığına göre sinema adamı yetişmesinin en iyi yolu, bu deneme yollarım tıkamak değil, açmaktı. Bunun için de en büyük gayretin Milli Eğitim Bakanlığı ile Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığınca gösterilmesi

şarttı. Bu bakanlıklar, denemeleri arttırıp hızlandıracak yardımlarla gençleri teşvik edici desteklerde bulunmalıydılar. Ayrıca belediyelere de bu konuda büyük iş düşüyordu. Yönetmelikteki ilgili madde ne pahasına olursa olsun uygulanmalı ve oynatmaktan kaçman sinema salonları için, yönetmeliğin hazırlandığı yıllara gö-- değil de günümüze uygun bir para cezası konmalıydı. Bunlardan uzak kaldıkça Türk sinemasının hâlâ gözü yaşlı melodramlar, uydurma tarihî ve göbek havalı köy filmleri çevirmekten kurtulmam imkânsızdı. Bu ortamda gerçek değerle bir sinema adamı yetişmesini beklemek yıllar isteyen bir iş olurdu ki, sinemamızın böyle bir beklemeye artık tahammülü yoktu.

Filmler

Aldrich Avrupada

Avrupada çalışmak zorunda kalan Amerikalı rejisörlerin dramı, Mc-Carty 'sizmin ölü bir noktaya gelmesiyle de bitmemişti. Jules Dassin Fransada, Joseph Losey de İngilterede geçmişteki büyüklüklerine yeniden yeniye ulaşabiliyorlardı. Amerikan sinemasının, gerçekçi ve o ölçüde değerli bir kuşağını "kara listelik"ler olayıyla elden çıkarıvermesi, Hollywood endüstrisini uyandırmaya yetmemişti. 1950 den sonrasının en umut bağlanılan rejisörlerinden Nicholas Ray ile Robert Aldrich son yıllarını Avrupada sürünmekle geçiliyorlardı. Fritz Lang ana yurdu Almanyaya dönmüş, Gerd Oswald da arkasından onu takip etmişti.

Robert Aldrich'in yeni filmi "Ten Seconds to Hell-Cehennem Kapısı" Avrupadaki genç Amerikan rejisörlerinin dramından bir bölüm sayılabilirdi. "Cehennem Kapısı" L. Bachmann'ın aynı adlı bir romanından alınmaydı ve senaryoyu Aldrich, Teddy Shermanla hazırlamıştı. Filmin önemli yönü Aldrich'in konuya verdiği anlamdaydı. Çıkış noktası Alain Resnais'nin "Hiroshima Mon Amour-Seğilim Hiroshima"sıyla eşdeğerde tutulmuştu. Resnais, nazilerin Fransada bulunduğu bir sırada bir Alman eriyle sevişen bir Fransız kızıyla, Atom bombasının trajedisini yaşamış bir Japon mimarım yıllar sonra Japonyada karşılaştırıp seviştiriyordu. Yurdu düşman baskısındayken bir Almanla sevişmenin utancı yüreğine oturmuş kadın, sonradan, sevgilisinin ve kendisinin başına gelenleri andıkça yıkılıyordu. Japonun da Hiroshima'yı unutması mümkün değildi. Aldrich'in filmi de savaş sonu Berline dönen altı Alman erinin hikayesiydi. Bu altı er de nazi değillerdi ve içine sürüklendikleri olay, bir bakıma kendileriyle ilgisizdi. Olayın sonuçları hepsini de kurtulamıyacakları çemberlere atıyordu. Savaş ve nazizm onların Hiroshima'sıydı Aralarına bir de Fransız kadın karışıyordu. Bu, savaşta bir Almanla evlenerek Berline gelip yerleşmiş ve artık yurdundan kopmuş bir kadındı. Yurtsuz bir kadınla -Martine Carol- savaşın iyice etkilediği altı eski asker -başlıca rolleri Jack Palance, Jeff Chandler ve başkaları canlandırıyorlardı- arasında geçen sinirli fakat yer yer çarpıcı olaydaki başlıca kişilerini Aldrich, keskin çizgilerle seyircisine tanıtıyordu. Her şeyin üstünde kendini düşünen Jeff Chandler'in karşısına, duygularım savaşa rağmen ölmeden ayakta tutabilmiş bir aydını çıkarıyordu. Jack Palance, kendi sonu pahasına başkalarına yardımı önde tutuyorsa da, geçmişi unutamıyan, çirkinlikleri ve savaşın yarattığı güçsüzlükleri görüp bağışlıyamıyan bir tipti. Unutamıyan Alman, birgün Fransız kadınına tutuluyordu. Bomba ayıklama işinde ölüm kumarına oturan altı eski askerden dördü, ölünce, çıkarcı bencille iyimser aydın bu çapraşık aşk serüveninin ortasında karşı karşıya kalıyorlardı.

Aldrich'ten şimdiye kadar seyredilenler çokluk "suspence" üzerine filmlerdi. "Cehennem Kapısı" ise pansiyonda geçen bölümleriyle yalnızlık ve çağdaş ferdi meseleleri yansıtan şiirli bir hava ve dışardaki bomba aramak bölümlerinde ise soluk kesici bir "korku" havasıyla yüklüydü. Üstelik bu filminde Aldrich, aşırı biçimciliğe de yer vermemişti.

Süslenmesini bilen
her kadın
her yaşta güzeldir...
CAKA KREM PUF PUDRASI
SİZLERE BU İŞİNİZDE
EMEĞİ GEÇECEK
FEVKALÂDE
BİR GÜZELLİK VASITASIDIR
Ca-Ka
KREM PUF PUDRASI

SÜMERBANK
Her çeşit yünlü Kumaşlarımızı
ve eşsiz değerdeki
Halılarımızı
bütün mağazalarımızda
arayınız
SÜMERBANK
ALIM VE SATIM MÜESSESESİ
Radar Reklam